

T. ARCHIVUM

Kl. sz.: 4 0302

SZOLGÁLATI HASZNÁLATRA
TITKOS!

493

Nyt. sz.:

HADTÁP

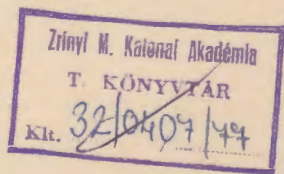
biztosítás

TARTALOMBÓL:

A párt közművelődési határozata a megvalósulás útján gyógyító intézeteinkben és üdülőinkben

„SZOJUZ-76” parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat hadtáp tapasztalatai

Az MNK energiagazdálkodásának kihatásai az MN üzemanyag-ellátására

4

1976

MEGJELENIK NEGYEDÉVENKÉNT

TITKOS!

„A hadtápbiztosítás magában foglalja mindazokat a rendszabályokat, amelyek a hadtáp megszervezésére, valamint a csapatok anyagi, technikai, egészségügyi és egyéb irányú biztosítására és kiszolgálására irányulnak.”

[MN HARCÁSZATI SZABÁLYZATA
(ho.-e.) 47. pont]

HADTÁPBIZTOSÍTÁS

1976

4

MN HADTÁPFŐNÜKSÉG BELSŐ KIADVÁNYA

Készült: 650 példányban
Egy példány: 70 lap, + a könyv végén 4 db melléklet.

Szerkeszti: a Szerkesztő Bizottság
A Szerkesztő Bizottság elnöke: Lapos Mihály ezredes
Szerkesztőség: Budapest XIII., Dózsa György út 49/a. MNHF-ség törzs
Felelős szerkesztő: Tóth József
Felelős kiadó: Babarczi Tivadar

A párt közművelődési határozata a megvalósulás útján gyógyintézeteinkben és üdülőinkben

Sándor György ezredes

Az elmúlt évek során a fejlett szocializmus felépítését szolgáló nagy társadalmi feladataink egyikét a szocialista tudatformálást mind nagyobb figyelem övezi. Bár elméletileg korábban is ismert volt, hogy a szocializmus az anyagi javak megteremtése mellett a szocialista módon gondolkodó és élő ember formálását is megkívánja, azaz a szocializmust a tudatban is fel kell építeni, mégis amikor a végrehajtás gyakorlati kérdései merülnek fel úgy tűnik, hogy közel sem olyan egyszerű problémáról van szó. Pártunk a szocializmus építésének programját alakítva ismerte fel és döntései során kifejezésre is juttatta, hogy társadalmunk anyagi előrehaladását nem követi megfelelő szellemi felemelkedés, s a tömegek művelődési helyzete a lehetőségektől és szükségletektől elmarad. Saját múltunkhoz képest persze óriási léprekkel haladtunk előre a szellem világában. Kulturális forradalmunk nemcsak évszázados lemaradásunkat hozta be, hanem megteremtette azokat a feltételeket is, amelyek birtokában képesek vagyunk a fejlett szocializmus művelődési szintjét majd elérni.

A művelődés nem egyszerűen az emberiség által felhalmozott tudás tételei elsajátítása, mégcsak nem is az iskolázottsági szint években kifejezhető növelése, hanem ez is és még sok minden más. Mindenekelőtt olyan közfelfogás és gyakorlat, amely az anyagi és szellemi javak napjainknál harmonikusabb összhangját eredményezi, amely az emberi élet kapitalizmus által eldeformált értékrendjét természetes formájában állítja vissza, de már a szocializmus valóságának talaján annak minden előnyét kibontakoztatva. Azzal az igénnyel, amely nemcsak a jövő nemzedékét, hanem napjaink emberét is el kívánja juttatni egy gazdagabb szellemi világba, amelyben mindenki számára a világ teljes szépségében kitárulkozhat. Ez persze már társadalmi szükséglet is, hiszen új világunk új eszméi nélkül, amelyek birtokba vétele cseppet sem könnyebb, sőt az anyagi felemelkedésnél térben és időben jóval nagyobb feladatot jelent, mégis csak meg kell birkóznunk.

Mindez és még számtalan, legalább ennyire fontos érv felismertette és elhatározásokba, döntésekbe formálta a tennivalókat, amelynek számtalan feladata közül most a közművelődésről, annak is egy meghatározott területen történő érvényesüléséről szeretnénk betekintést nyújtani. Mindenekelőtt azzal az igénnyel, hogy bár napjainkban rendkívül sok kérdés tisztázódott a közművelődés tartalmát, helyét és szerepét illetően, és egy sor probléma még további vitát, értelmezést vagy megvilágítást kíván, mégis azt az egyetlen egy dolgot szeretnénk elősegíteni, ami a mindennapok során véleményünk szerint a legfonto-

sabb. Ez pedig a helyes elméleti felismerések konkrét megvalósításának kérdése ma és holnap, ott, abban a szervezetben, ahol dolgozunk, ahol a közművelődés napi cselekvésformát ölt, amit szervezni, irányítani és elvégezni kell.

Ettől a szándéktól vezérelve vettük számba és elemeztünk Hadtápfőnökségünkhöz tartozó két igen fontos területünkön – kórházainkban és üdülőinkben –, és a megnövekedett követelmények tükrében vázoltuk fel azokat a konkrét tennivalókat, amelyek gyakorlati megvalósulása további minőségi fejlődést eredményezhetnek. Miért éppen e két szervezetben végeztük ezt a munkát? Erre elsősorban azzal felelünk, hogy természetesen minden szervezetben el kell ezt végezni, vagyis értelmezni és gyakorlati, cselekvési lépésekre kell bontani a közművelődés feladatait. Van azonban más oka is annak, hogy itt vizsgáltuk ilyen behatóan a munkánkat. A legfontosabb, hogy olyan intézményekről van szó, amelyek sajátos és jelentős szerepet játszanak néphadseregünk életében. A katonák és hozzátartozók gyógyítását végző és évi pihenésüket biztosító intézetek funkciójuk és hatókörük tekintetében lényegesen eltérnek néphadseregünk más szerveitől és ez önmaga már indokolja az elvégzett munkát. Abban a két intézet típus tehát hasonló, hogy tevékenységük az egész hadseregre kiterjed. A kórházakban évi 800–1000 katona, tiszt, polgári dolgozó és hozzátartozóik kapnak tíz napot meghaladó gyógykezelést, a gyógyszanatórium pedig 1977-ben már kétezer fő számára nyújt mintegy három heti gyógykezelést. Üdülőinkben évenként a 30 ezer főt meghaladja az évi szabadságukat itt töltők száma. Már ezek az adatok is mutatják, hogy az intézetekben tapasztaltak széles körben hatnak néphadseregünk egészében.

A másik igen fontos sajátosság, hogy néphadseregünk tagjai és hozzátartozói otthonuktól távol, a megszokott életritmustól, állandó tevékenységüktől, a megszokott környezettől eltérő feltételek közé kerülve töltik napjaikat az említett intézetekben. Az emberek életében az így töltött napok az így nyert élmények sokkal maradandóbbak és mélyebbek. Új környezetben ért hatások azért is erősebbek, mert az általánosnál aktívabb állapotban fogadjuk őket.

Persze a két intézetben közel sem azonos állapot jellemzi a beutaltakat. A kórházakban és gyógyintézetekben a beutalt betegek állapota egészségileg leromlott és a kisebb fájdalomtól egészen a kritikus nehéz helyzetekig minden előfordul, az üdülőekben beutaltak ellenkezőleg igen jó állapotban, aktívan és természetesen a lehető legjobb hangulatban szeretnék és töltik megérdemelt pihenésüket. Mindez azt is szükségessé tette, hogy a közművelődési célok, e munka tartalma és formái tekintetében lényegesen meg is különböztessük a vizsgált intézet-típusokat.

Az intézetekben nyert tapasztalatok elemzése azt a fontos felismerést nyújtotta, hogy a beutaltak körében a közművelődés az átlagosnál nagyobb szerepet játszik a politikai ismeretszint, politikai műveltség, a politikai aktivitás, a politikai nevelés terén. Ezekben az intézetekben esetenként a közművelődés egyik vagy másik formája, módszere az egyetlen út, amelyen keresztül napi vagy tartósabb politikai információt, törekvést el tudunk juttatni a beutaltakhoz. Ez azért is jelentős, mert az emberek között folyó politikai nevelőmunka, a pártpolitikai munka egy-egy területét és lehetőségét számba véve, ezekben az intézetekben a közművelődés ily módon kiemelt szerepre tesz szert. Ez a felismerés a közművelődési törekvések kialakításában nagy segítséget nyújt. Igen jelentős az a következtetés, is amelyet az intézetben dolgozók közművelődésével kapcsolatosan megállapíthatunk. Azt, hogy bár jelentős szerepe van az ott

dolgozók körében folyó munkának a beutaltak közművelődésére, ez a szerep azonban áttételes. A beutaltak közművelődésének tartalmát és színvonalát a körükben folyó munkát nem az intézetek dolgozóinak igényéből és szintjéből, hanem a beutaltak körében célul tűzött feladatainkból kell meghatározoznunk. Természetesen igen sok múlik az intézet dolgozóin, elsősorban szemléletükön és a közművelődést közvetlenül szervezők felkészültségén, törekvésein.

Ennek kézzelfogható összefüggése tapasztalható volt a felmérő munka során, amikor is kitűnt, hogy az intézetek dolgozói a legkülönbözőben vélekednek a közművelődési tennivalókról. Beigazolódott az a gyakori igazság, hogy a hozott határozatokkal való egyetértés még közel sem jelent egységes értelmezést, és különösen nem végrehajtási törekvést a saját területen, ahol mindenkinek magának kell megbirkóznia azokkal az ellentmondásokkal, amelyek a különböző érdek-összeütközésekből fakadnak. Azzal, hogy a sokfajta elfoglaltság középette, amelyek többsége a köznapi követelmények tekintetében általában fontosabbnak tűnik és a közvetlen érdekek talaján ténylegesen fontosabb is, mégis legyen erő a közművelődésre szükséges idő és más feltételek megteremtésére. Az életben a napi érdekek, a látszólagos és nyilvánvaló szükségletek „rovására” bizony nem is könnyű érvényesíteni a művelődésből fakadó igényeket. Bár azt is meg lehetett állapítani, hogy egyeseknél az érvelés közel sem volt annyira elfogadható, mint az az első pillanatra látszott. Amikor a kérdés úgy vetődik fel, hogy mi a fontosabb, akkor ez csak akkor lehet igazán érv, ha egyenlő érdekek fontossági sorrendjéről van szó. Így például az anyagi javak egyéni vagy társadalmi növelésének szükségletén vajon felül tud-e emelkedni a közvetlenül kevésbé érzékelhető szellemi szükséglet? Bizony, csak akkor, ha megfelelő számban és nem utolsó sorban megfelelő helyen vannak olyan emberek, akik a párt politikájának előrelátásából képesek elégséges erőt nyerni és érvényesíteni ezeknek a látszólagosan másodlagos érdekeknek. Nem feledkezhetünk meg arról – és ezzel bezárnánk fejtegetésünket –, hogy az ember anyagi felemelkedése egyaránt lehet alapja egy kispolgári önző világ kialakulásának vagy ellenkezőleg tudatos közművelődés eredményeként egy közösségi, anyagilag és szellemileg arányosan gazdagodó egyének világának.

Az általános feltételek számbavétele során szólni kell arról is, hogy a beutaltak összetétele igen változatos és felkészültségüket, műveltségüket, kulturális igényeiket illetően különbözőek. Valójában néphadseregünk személyi állományának keresztmetszetét nyújtják. Ezért is a közművelődés ágazatain belül a szintet és a tartalmat úgy kell kiválasztani, hogy az a beutaltak többségéhez igazodjék. Ugyancsak jellemző sajátosságként kell számbavennünk a közművelődésre felhasználható idő nagyságát. Ez szintén rendkívül sok tényezőtől függ, többségében néhány órára korlátozódik az a közművelődésre fordítható idő, amely intézeteink rendelkezésére áll. De ez különösen a katonafiatalok tekintetében intézményes lehetőség a művelődési igények, művelődési szokások kielégítésére és fejlesztésére.

Az általános és mindkét intézettípusra vonatkoztatható tapasztalatok röviden úgy összegezhetők tehát, hogy az elmúlt évek során kialakult közművelődési gyakorlat jó alapot nyújt egy szervezettebb és magasabb színvonalú munkához, amelynek elméleti követelmény-rendszerén túl az egyes intézetekben a következő gyakorlati kérdések megoldását is igényli.

A *gyógyintézetekkel* folytatva hangsúlyozni kell, hogy kórházaink és szanatóriumunk egymáshoz viszonyított helyzetében is lényeges eltérések találhatók

a közművelődés feltételei, a beutaltak összetétele és egyéb kérdések tekintetében. Abban azonban egyhangú vélemény alakult ki, hogy a beutaltak körében szervezendő közművelődésnek a gyógyító munkát kell szolgálnia az egészség minél előbbi helyreállítása érdekében. Ez különösen fontos a helyes arányok kialakításában. Így például a gyógyulási folyamattól függetlenül szervezett program ellenkező, fárasztó hatásával legalább annyira zavarhat mint, amennyire a jól megválasztott elfoglaltság a figyelem és a lelki világ kiegyensúlyozottságának megteremtésével segítheti a javulást. Ebből következik az a fontos elv, hogy a beutaltak körében folyó közművelődésnek a gyógyítást irányítók és végzők javaslatai és személyes közreműködésük mellett kell történnie. Be kell vallanunk őszintén, hogy a gyógyító munka korszerűsödésével, színvonalának növekedésével sem tartott lépést a közművelődési munka. Mindenféleképpen indokolt tehát határozott lépéseket tennünk ebbe az irányba.

Egy másik fontos összefüggés a gyógyító intézetek tekintetében az, hogy valamennyi kórházunkban a gyógykezelés mellett szakrendelés is folyik, ahol a katonák és hozzátartozóik több ezres látogatója fordul meg. Még annál is jóval magasabb a beutalt betegeket látogatók száma, akik egy vagy több alkalommal is megfordulnak intézeteinkben. Velük kapcsolatban persze egyáltalán nem a közművelődés vagy akár csak egyik ágazatának szervezésére gondolunk. De arra igen, hogy a közművelődés egyik alapvető törekvésének megvalósítása során őket sem szabad figyelmen kívül hagyni.

Így jutottunk el a gyógyintézetekben folyó közművelődési munka egyik fontos feladatához a testkultúra, az egészséges életmód és egyéb, ezzel kapcsolatos teendőkhöz, amelyek megoldásában nagyon fontos szerepet játszanak. Igen széles gyakorlata van kibontakozóban ennek a munkának. Talán azzal kezdennénk, ami a kórházban megfordultak körében e tekintetben is a legmaradandóbb. A kórház légköre, szelleme, rendje, tisztasága. Az az életrend, amelyben minden szigorúan szabályozva a gyógyító munkának, az emberi egészség védelmének és helyreállításának van alárendelve. Ezen túl természetesen igen fontos az a felvilágosító, oktató-nevelő munka, amelyet a gyógyító személyzet a rendelkezés és gyógykezelésen levők körében kifejtenek. Ebben ugyanakkor a jelenleginél nagyobb szervezettséget, tudatosabb törekvést kellene biztosítani. Ezt kiegészíthetjük a Vöröskereszt vagy magunk által készített szelvénytű eszközökkel és népszerű kiadványokkal. Mindez a betegeken túl érdeklődést vált ki a beteglátogatók körében is. Ily módon igen sokan itt nyerik azokat az elemi ismereteket, amelyek az egészségvédelem, a kulturáltabb életmód, táplálkozási, öltözködési, tisztálkodási szokások és követelmények vonatkozásában ma már nélkülözhetetlenek.

A betegek, de a szakrendelésen megjelenők körében is igen fontos közművelődési-felvilágosító feladatnak tekintjük az általános és politikai információ megszervezését és azoknak a híreknek, eseményeknek ismertetését, amelyek felkeltik érdeklődésüket az igényesebb művelődés iránt. Ebben számtalan eszköz és forma áll gyógyintézeteink rendelkezésére, amelyek többségét hozzáértően alkalmazzák. Sajátos eszköz- és a gyógyítással jól összhangban van a belső rádiórendszer, amelyet fülhallgatók segítségével mások zavarása nélkül vehetnek a betegek igénybe. Természetesen a műsor jelentős részét a Kossuth és a Petőfi rádió programja képezi, de egyre több önálló műsor is készült, amelyek segítik a már jelzett célok érvényesítését is. Az is jól bevált megoldás, hogy egy-egy igazán élményt nyújtó irodalmi, zenei vagy egyéb jellegű adást hangszalagra

rögzítenek és több alkalommal megismétlik. Jó és megvalósítható kezdeményezésnek tartjuk azt is, amely egy általános tájékoztató elkészítését szorgalmazza, amelyet minden gyógykezelésre beutalt felvétele során megkapna, és amelyben minden olyan kérdéstről informálódhat, amire kórházi tartózkodása során szüksége van. Ugyanakkor egy ilyen tájékoztató a gyógyítók kezében is hasznos a betegek általános magatartásának szabályozása céljából.

Az információ biztosításának alapvető eszköze a sajtó, amelyet egyrészt térítésmentesen juttatunk el a betegekhez, másrészt pavilon-rendszer és a betegszobákba történő árusítás útján széles körű választékra nyújtunk lehetőséget. Azokon az osztályokon, ahol az átlagosnál hosszabb időt töltenek a betegek és nincsenek fizikailag és szellemileg korlátozva indokolt politikai tájékoztató-beszélgetés szervezése is.

Ebben az évben igen értékes tapasztalatcserére került sor a hazánkban ideiglenesen állomásozó DHCS gyógyító intézeteinek pártpolitikai munkásaival. Ennek során véleményt cseréltünk a munkában jól bevált módszerekről, kezdeményezésekről. A szovjet kórházakban például a gyógyító személyzet számára szervezett politikai és kulturális rendezvények jelentős politikai tájékoztatókra, filmvetítésekre, irodalmi és egyéb kulturális rendezvényekre meghívják a betegállományt is, természetesen a betegek állapotát messzemenően figyelembe véve, valamint egyéb rendszabályokat betartva. Itt említenék meg, hogy a szovjet kórházakban az orvosok eszmei-politikai továbbképzésére évi 50 órát fordítanak, politikai tájékoztatásukra pedig havonta kétszer két órát, amit kiegészít a munkaidőn túl szervezett elméleti pártnapok, előadások, vitaestek rendszere. A közép-kadrecik számára az eszmei-politikai képzés évi 42 órában folyik. Nagy figyelmet fordítanak a szervezett agitációra és a kulturális nevelésre. Ennek kézenfogható bizonyításaként Hadtápfőnökségünk ünnepi állománygyűlésén 1976. nov. 3-án egy szovjet kórház öntevékeny művészeti csoportja lépett fel színvonalas műsorral.

A fentiek azt is érzékeltetik, hogy kórházainkban a beutalt betegek körében folyó közművelődés alakulásában rendkívül fontos szerepe van annak a szemléletnek és gyakorlatnak, amely a gyógyító állomány közművelődési helyzetét jellemzi. Anélkül, hogy erről részletesen szólnánk meg kell említenünk, hogy mint mindenütt, így a kórházakban dolgozók körében is a közművelődéssel kapcsolatos szemlélet és gyakorlat lényegesen javult a párt- és állami szervek tudatos ösztönzése eredményeként, de még igen sok a tennivaló. Az állomány különböző kategóriáinál más-más törekvést találunk, de vitathatatlanul kiemelkedő az orvosok körében a hivatással közvetlenül kapcsolatban levő szakmai önművelődési igény és az a felbecsülhetetlen erőfeszítés amit a legújabb gyógyítási eljárások és korszerű eszközök elsajátítása érdekében tesznek. Ehhez kapcsolódik a nyelvtanulás, a kísérletek folytatása, a tudományos munka. Miután azonban ezen ismereteknek nincs határa és arra többen nem is képesek, hogy valahol mégis határt szabjanak, a jelenleginél több segítséget kell nyújtanunk számukra továbbtanulásuk irányának és arányának kialakításához. Ehhez kapcsolódik, azért külön is kell szólni a közművelődés kollektív formáinak támogatásáról, a közösségi élmények megteremtése a közéletiség és kollektivitás erősítésének igényéről. Különösen arról, hogy kedvelt művészeti ágában minden amatőrkedőnek nyújtjunk lehetőséget nyilvános szereplésre arra, hogy megoszthassák ennek során nyert élményeiket. Mindez ahhoz az életvitelhez nyúlik vissza, amelyről a bevezetésnél szoltunk, és amelyben megfelelő értéket képvisel a közművelődés.

A középkaderek helyzetére is meghatározó a képzésszerzés a hivatással kapcsolatos ismeretek elsajátítása, amelynek jelentős része az önművelés keretében megy végbe. A részükre szervezett tanfolyamok csak segítséget nyújtanak a sokféle ismeret elsajátításához. Mégis, azonban figyelembe véve életkorukat, műveltségi szintjüket, családi állapotukat és munkabeosztásukat, körükben lényegesen intenzívebb irányító és szervező-munkára van szükség, hogy az eddigieknél magasabb szintre emeljük közművelődésük helyzetét. Számukra a közösségi művelődési formák és az amatőr öntevékeny művészeti, képzőművészeti tevékenység különböző ágazatai sokféle lehetőségét is kínáljuk.

Talán az is lényeges, hogy ebben a körben a kulturálódás tartalmasabb, maradandóbb és művészebb élményt nyújtó formáinak megismeréséhez és ilyen irányú törekvések kifejlesztéséhez több segítséget kell nyújtanunk.

Ismét visszatérve a gyógyintézetekbe beutaltak körében folyó közművelődéshez, szeretnénk összefoglalni a közművelődés egyes ágazatainak helyzetét és az abban kifejtett munka tapasztalatait, annak számbavételével, hogy a rendelkezésünkre álló feltételek egyaránt szolgálják az állandó és változó állomány művelődési igényeinek kielégítését.

A gyógyintézetekben működő közművelődési könyvtárak igen fontos funkciót töltenek be, s valóban a közművelődés alap bázisai. A könyvtárak elhelyezése és munkájuk körülményei változóak, de elsősorban a nagy tapasztalattal rendelkező könyvtárosok odaadó szorgalmas munkája eredményeként igen magas színvonalon elégítik ki olvasóik igényét és teljesítik fontos hivatásukat. Az olvasók ellátásában alkalmazkodnak azok állapotához, vannak betegek, akik maguk megkeresik a könyvtárat, de a legtöbb gyógyító osztályon egy-egy középkáder társadalmi megbízatással gondoskodik a fekvőbetegek könyvellátásáról is. Gyógyintézeteinkben összesen 33 ezer kötet áll az olvasók rendelkezésére, amely 16–20 kötetet jelent egy betegágyra vetítve. Az intézetek közötti arányok is kielégítőek, legmagasabb az ellátottság szintje a szanatóriumban. A fejlesztés már nem egészen arányos ami abból adódik, hogy egyik kórház a meglévő ágy-számot másik kórház az átlag beteglétszámot vette figyelembe a költségvetés elkészítésében. Gondot a fertőző osztályok könyvellátása okoz, ugyanis az oda kiadott könyveket meg kell semmisíteni. A könyvállomány összetételét kielégítőnek tartjuk, de figyelembe véve az irodalmi műveltség magas szintjét a rendelkezésre álló összegből a színvonalatartás a reális cél. Igen jó, a néphadsereg átlagnál magasabb, a könyvtárak forgalma az állandó állomány körében. Ugyancsak magas szintű bizományi tevékenység folyik a gyógyintézetekben, aminek eredményeként a hivatásos állománynál a honvédségi könyvterjesztés útján tapasztalt 197 Ft-os átlagot lényegesen meghaladó színvonalon teljesítik.

A pécsi kórház könyvtára 1976 végén készített széles körű felmérése méltóképpen reprezentálja gyógyintézeteink olvasó-mozgalmának helyzetét. E szerint az állandó állomány átlagban heti 8–9 órát tölt olvasással. Az igény felkeltésében első helyen a könyvtáros felvilágosító munkája majd a sajtó, televízió és rádió, valamint a barátok ajánlása következik. A kölcsönzők mintegy 75%-a tovább adja a családon belül a kivett könyveket, ami természetesen növeli a nyilvántartott olvasókhoz viszonyítva az olvasók számát. Érdekes, hogy például a lapok közkedveltségét vizsgálva első helyre a Dunántúli Napló, majd a Népszabadság került és ezeket a Nők Lapja, a Magyarország, Képes Újság követi. Ebben a könyvtárban a bizományi tevékenység eredményeként az egy főre jutó évi átlag 1067 Ft. Az is kitűnt, hogy átlagban a házi-könyvtárak 440

kötetet jelentenek egy főre vetítve. A szabad idő eltöltésének mérlegében első helyen a televízió, harmadik helyen a kézimunka, a hetedik helyen a tanulás állt. Az olvasott könyvek megoszlása azt mutatja, hogy legnagyobb érdeklődés a történelmi regények, életrajzi regények, elbeszélések, útleírások és versek iránt nyilvánul meg, ezt követik a történelmi művek, a kalandos és szerelmes-regények. Mindez azt a következtetést sugallja, hogy gyógyintézeteinkben a közművelődési könyvtárak maradéktalanul és magas színvonalon segítik az állományi irodalmi nevelését, olvasását.

A gyógyintézetekben folyó közművelődés másik igen fontos formája a film és az egyszerűsítés miatt itt szólnak a televízió és rádió felhasználásáról is. Filmet rendszeresen a 2. és 3. kórházban, valamint a szanatóriumban vetítenek. A vetítéseket elsősorban a betegállomány látogatja, természetesen csak a járóbeteg. Tapasztalataink azt mutatják, hogy igen hasznos eszköz a kórház közművelődésében és szükségesnek tartjuk a többi kórházban is erre a feltételek megteremtését, annál is inkább, mert néhány évvel ezelőtt ezekben is vetítettek filmet. Ami a televíziót és egyéb tömegkommunikációs eszközt illeti, ebben is a vezető orvosokkal egy véleményen vagyunk, vagyis ezeket olyan közhasználatú helyiségekben kell elhelyezni, esetleg kórházi folyosók pihenőiben, beugróiban, ahol az adás nem zavarja a betegeket.

Az állandó állomány körében fontosnak tartjuk és lassú javulást tapasztalunk a színházak, hangversenyek, műzsumok, tárlatlátogatások szervezése terén. A lehetőségek a jelenleginél rendszeresebb irodalmi-zenei-folklor műsor szervezését biztosítanának bent a gyógyintézetek területén, amit szintén nem használnak ki. Hasonólan csak elvéve szerveznek kirándulásokat, természetjárást.

Összefoglalva a gyógyintézetekben folyó közművelődés tapasztalatait, befejezésül hangsúlyoznunk kell, hogy az bár lényegesen fejlődött, szabályozottsága, színvonala és hatékonysága elmarad az igényektől és követelményektől, de saját lehetőségeiktől is. Arra kell törekedni, hogy egyetértés alakuljon ki a közművelődés helyét, szerepét és feladatait illetően az intézetek vezető állománya körében. Szükséges elérni, hogy a beutaltak körében végzett kulturális munka közérzetet befolyásoló hatásával segítse a gyógyulást, könnyítse és tegye hasznossá az intézeti kezelés idejének eltöltését és a betegek állapotától függően biztosítsa alapvető kulturális igényeik kielégítését. Mint említettük ennek feltételei egyrésztől biztosítottak, ugyanakkor vannak közművelődési szolgáltatások, amelyek körülményeit tovább kell fejleszteni.

Az üdülőekben folyó közművelődési munka a bevezetőben említett azonosság mellett természetesen sok tekintetben eltér a gyógyintézetektől. A továbbiakban elsősorban a sajátosságok néhány összefüggését kívánjuk áttekinteni.

A felmérés és adatelemzés során azt tapasztaltuk, hogy üdülőinkben sokrétű, változatos és bizonyos területeken magas színvonalú kulturális tevékenység folyik. Ezek az intézetek tudatos, tervszerű munkával az egyéni és a közösségi igények számbavételével az intézetek belső adottságait és a külső környezet nyújtotta lehetőségeket messzemenően figyelembe véve egy igen aktív közművelődési időszakot is biztosítanak a beutaltak számára.

Az állandó jellegű kulturális szolgáltatások mellett – legalább olyan jelentőséggel – a turnusonkénti közművelődési programok szervezett keretét és gazdag lehetőséget nyújtanak a pihenésüket itt töltők számára.

Az itt folyó munka irányait és lehetőségeit számbavéve megállapíthatjuk,

hogy azok egy intenzív közművelődési időszakot jelentenek, amelynek során nemcsak bizonyos „lemaradás” pótlását, hanem új igények kiváltását, elmélyültebb és magasabb szintű érdeklődés felkeltését is eredményezik. Igen fontosnak tartjuk, hogy az intézetekben a közösségi művelődési formák, a kollektív élményszerzés kerül előtérbe, amelynek során nemcsak a magába-zárkózottság oldódik, hanem életre szóló kapcsolatok, barátságok is szövődnek. Az üdülőkben folyó közművelődés a beutaltak számára a művelődés folyamatának egy sajátos szakasza, az ott dolgozóknak pedig turnusonként ismétlődő kulturális munka. Ebből az is következik, hogy az üdülők állandó állományának közművelődési kérdései csak a kulturális lehetőségek egy részének igénybevétele útján kapcsolódik a beutaltak körében folyó tevékenységgel. Ezt egyébként igen fontosnak tartjuk, de miután a közművelődés általános kérdéseitől és feltételeitől lényegét tekintve nem tér el, a helyhiány miatt most nem foglalkozunk vele.

A beutaltak körében folyó közművelődési munka szervezése során megkülönböztető jegynek kell tekintenünk a kéthetes turnus és a hétvégi üdülésben résztvevők közötti, valamint az életkor, családi állapot különbségeit. Ezen kívül ugyancsak bizonyos sajátosságot mutat az évszakok közötti különbségből fakadó eltérés és egyéb másodlagos tényezők. Az egyes üdülők programjai megközelítően azonos, vagy hasonló jegyeket mutatnak, amelyeken belül a belső rendezvények mellett a kirándulások, gyalogtúrák, városnézés, kiállítás, tárlatlátogatások, idegenforgalmi nevezetességek megtekintése elsősorban is az üdülő földrajzi elhelyezkedésének és közlekedési lehetőségeinek függvényében alakult ki.

Igen fontos szemléletbeli alapállás az itt folyó munkánknak, hogy a felsorolt rendezvények – amelyek jelentős része változatlanul ismétlődik, hiszen a résztvevők változnak – igen magas fokon szervezettek legyenek, de a részvétel az önkéntességre épüljön. Az üdültetés alaprendeltesítését és szociálpolitikai céljait is figyelembe véve az üdülők kulturális szolgáltatásait az üdültetés egészére jellemző kedvezményekkel összhangban névleges térítéssel vehetik igénybe.

Amit tapasztalataink alapján elsősorban is szóvá kívánunk tenni, az a jól szervezett és rendszeres programok kulturális szintjével, művészeti színvonalával kapcsolatos. Azzal, hogy igen ritkán szerveznek komoly művészeti élményt nyújtó rendezvényeket. Egy fajta tartózkodás alakult ki az ilyen műsorok, zenei rendezvényekkel szemben, amit igen meggyőzően cáfoltak az azóta szervezett rendezvények, amelyek magas művészeti színvonalukkal osztatlan sikert vívtak ki. Ezek megrendezése természetesen nagyobb előkészítést igényel és kisebb gyakorissággal történhet.

Az üdülők közművelődési helyzetét bizonyos fokig zavarja egyes területek rendezetlensége. Így például a sportmunka anyagi, személyi feltétele, az eszközök feljavításának lehetősége tisztázatlan. Ugyancsak szükséges áttekinteni a közművelődés anyagi-pénzügyi feltételeiben meglévő különbségeket, azok indokoltságát, vagy, ha szükséges átcsoportosításukat. Jelenleg az egy főre jutó sajtóköltség a 7-es számú üdülőnél 16,60 Ft, a 6-osnál 6,90 Ft, az 5-ösnél 5,30 Ft, az 1-nél 1,70 Ft. Vagy az egy főre kivetített norma a 3-asnál 166 Ft 1976-ban, az 1-esnél csak 45 Ft. A fentiekből fakad, hogy a 7-es számú üdülőnkben a sajtóra a norma 26,6⁰/₁₀-át, az 1-es számú üdülőben pedig csak 3,8⁰/₁₀-át fordítják. Pénzügyileg is rendezésre vár a bevételek felhasználási szabályozása, vagy a játékautomaták kezelési és felújítási vagy beszerzési költsége. Ezek és más adatok is indokolják a közművelődési tevékenység irányításának javítását, és a rendezetlen problémák megoldását. Ennek egyik vetületét is megjegyezve

érdemes számba venni, hogy még két évtizeddel ezelőtt az üdülőparancsnokok alapvető funkciója a beutaltak körében folyó politikai és kulturális munka szervezése volt, ma elfoglaltságuk lényegesen változott a közművelődés kárára.

Számba véve a közművelődés legfőbb ágazatainak helyzetét megállapítható, hogy az üdülőkben is fő szerepet töltenek be a közművelődési könyvtárak. Könyvvállományunk eléri a 20 ezer kötetet, amelyet nem tekintünk végleges feltöltésnek, mert véleményünk szerint a norma szerinti állományfejlesztés (beutaltanként évi egy kötet) indokoltnak látszik. Ebben is nagy a szóródás, mert például az 1-es üdülőben egy beutaltra 0,4 kötet jut, a 3-as üdülőben ez eléri a 2,8 kötetet. A fejlesztési összegek tekintetében is tapasztalhatunk eltéréseket. A fő gondot mégis a könyvvállomány összetétele okozza, mert a történetileg kialakult arányok eredményeként, a napjainkban megjelenő művek és különösen értékes irodalmi alkotások száma igen alacsony. Sikerült ugyanakkor előrelépni az idegennyelvű kézikönyvtárak kialakításában az egyszerűsített cseréültesben részesülők számára.

Alig marad el a könyvtárak szerepétől a film felhasználása a beutaltak közművelődésének programjában. Nem ritka, hogy egy-egy beutalt 6–10 filmet is néz az üdülőben való tartózkodása során. A felmérő munka módot nyújtott a szükséges korrekciók végrehajtására és különösen az 1976 decemberében megkötött szerződések a MOKÉP-Vállalatokkal a filmellátásban korábban előfordult problémákat is meg fogja oldani.

Jelentős szolgáltatást nyújtanak az üdülőkben a tömegkommunikációs eszközök a televízió és rádió, és természetesen fontos szerepe van a jól szervezett sajtóellátásnak is. A térítésmentes sajtó az üdülőkben a közös társalgók igényeit képes kielégíteni és elsősorban az általunk szükségesnek ítélt kiadványokat juttatja el a beutaltakhoz, ugyanakkor a kialakult pavilon-rendszer folyamatos ellátásra teremt lehetőséget. Lényegesen javult a televízió-ellátás és hosszú távon elérhetőnek látszik az a cél, hogy minden szobát felszereljünk vele.

A felsoroltakon kívül még hasznos szolgáltatásokat tesznek a TIT-előadások, helyi népviseleti vagy egyéb népművészeti érdekességek megismerése és más hasznos szórakoztató programok szervezésére irányuló törekvések. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy az igényesség fejlesztése elvén semmiféleképpen nem kívánjuk csökkenteni a beutaltak pihenését és szórakozását. Ellenkezőleg épp ezeket szeretnénk még magasabb szinten, értékesebb élményekkel kiegészítve fejleszteni.

A tapasztalatok feldolgozása során figyelmünket most mindenekelőtt a közvetlen előttünk álló feladatokra fordítottuk elsősorban is azt figyelembe véve, hogy a fejlődés ilyen törekvéseihez már most megvannak feltételeink. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg különösen az 1990-ig szóló középtávú tervek előkészítésének időszakában azokról a feltételekről, amelyek megvalósítása beruházási és egyéb teendőkkel kapcsolatos. Nyilvánvalóan ez az adott szervek vezetőinek feladata, de mindenkinek aki részese közművelődési munkák irányításának és szervezésének gondolnia kell erre és közte kell működniük a megvalósítás elősegítése érdekében.

Ily módon összegezve áttekintésünket ismételten hangsúlyozni kívánjuk, hogy intézeteinkben gazdag hagyománya és jól kialakult rendszere van az állandó állomány és a beutaltak körében folyó közművelődésnek. Ugyanakkor a párt közművelődési határozatában a vonatkozó állami intézkedésekben meghatározott magasabb követelményszint és az intézetekben meglévő kedvező feltételek teljesen időszerűvé és szükségessé tették a közművelődési feladatok irányításának, szervezésének és végrehajtásának további javítását.

Lőszerfelhasználás tapasztalatai a második világháborúban

Dr. Kazinczi István alezredes, a hadtudományok kandidátusa

Történelmi távlatból visszapillantva – úgy gondolhatnók –, hogy a második világháború előestéjére az állami és katonai vezetőségek világszerte levonták tapasztalataikat, az addig lezajló modern háborúk fegyveres küzdelmeinek lőszerfelhasználásából. Ma már történelmi tények és hiteles dokumentumok bizonyítják, hogy ez nem így történt. Érdemes néhány gondolat erejéig elidőzni e tény vizsgálatánál...

Elsőként *Anglia* példáját említem. 1940 nyarán, amikor már világossá vált a fasiszta Németország támadásának veszélye a szigetországra, azon a partszakaszon, amely legközelebb fekszik az európai szárazföldre (Dovernál), minden 10 km-re 3 db páncéltörő löveg jutott, csövenként 6 (hat) db lőszerrel.⁷⁰ Úgy vélem e jellemző példa meggyőzően bizonyítja Anglia – az akkori egyik jelentős nagyhatalom – felkészületlenségét a háborúra lőszerfelhalmozás szempontjából.

Vessünk egy pillantást az agresszor, a *fasiszta Németország* lőszer helyzetére. A német haderő 1941 áprilisában, mintegy 6 és fél hónapig tartó háború megvívására elegendő lőszer készlettel rendelkezett.⁷¹ Ez önmagában is bizonyítja a Szovjetunió elleni háború kalandor jellegét. Mindemellett a franciaországi háború után elrendelték a lőszergyártás lényeges csökkentését, melynek következtében 1941-ben az előző évinél mintegy 30%-kal kevesebb lőszert gyártottak. Így a lőszergyártás volumene még az 1939. évi szintet sem érte el.⁷²

A lőszerfelhasználás megítélésében illetékes szakemberek véleményét figyelmen kívül hagyva,⁷³ Hitler – és ebben a német katonai felső vezetés is támogatta őt – úgy határozott, hogy megindítja a Szovjetunió elleni háborút. Ez meggyőzően igazolja, hogy a Szovjetunió ellen is csupán néhány hónapig tartó „villámháborúban” akartak döntést elérni. Ebben a háborúban azonban a lőszerfelhasználás lényegesen nagyobb volt, mint az előző jelentősebb (Francia-

⁷⁰ *Budin Sztaniszláv*: Churchill életrajza. („Egy úr az admirálisról.”) Gondolat Kiadó, Budapest, 1970. 105. old.

⁷¹ *Donat Gerhard*: „A német haderő lőszerfelhasználása 1941-től 1945-ig a Szovjet-országi elleni hadjáratban.” *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, 1964. 1. szám, 34. old. (németül)

⁷² *Donat Gerhard*: „A német haderő lőszerfelhasználása 1939-től 1941-ig a keleti hadjárat kezdetéig.” *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, 1965. 8. szám, 467. old. (németül)

⁷³ *Ugyanott*, 467. old. (németül)

ország és Lengyelország ellen vívott), háborúkban.⁷⁴ Ennek oka a szovjet nép hősi ellenállása volt. Így az előző háborúkra alapozott, könnyű győzelmekben szerzett, lőszerfelhasználási tapasztalatok hamisnak bizonyultak, mert ezek a hazáját szívósan védő Vörös Hadsereg elleni fegyveres küzdelemben nem érvényesültek. Következésképpen az előző háborúból levont helytelen lőszerfelhasználási tapasztalatokra alapozott lőszer gyártás és lőszer felhalmozás elégtelennek bizonyult.⁷⁵ Ez 1942/43 telén már lőszer krízishez vezetett annak ellenére, hogy a lőszer gyártást a háború kirobbantásától kezdődően megemelték⁷⁶ és a Moszkva alatt elszenvedett vereségtől számítva jelentősen felfokozták.⁷⁷ Tehát lőszer szempontból – a várható háború és a várható lőszerfelhasználás tévcs megítélése következtében – a fasiszta Németország sem készült fel a háborúra. Ez azt is bizonyítja, hogy – a katonai elmélet és gyakorlat szempontjából – magát oly nagyra tartó német vezérkar már a Szovjetunió ellen háborút megelőző stratégiai helyzet megítélésében elkövette az első jelentős hibát, amit nem lehet – még utólag sem – egyszerűen csak Hitlerre kenni.

A következő gondolatban áttekintve azt, hogy az akkor alig két évtizedes Szovjetunió – lőszer szempontból – hogyan volt felkészülve a néphatalom megvédésére, abból az objektív tényből kell kiindulni, a háború előestéjén a Vörös Hadsereget az átfegyverzés folyamatában találta. Az átfegyverzés – mint ismertes – kihat a lőszer tartalék felhalmozására is. Figyelembe véve azonban a háborút megelőző évek – katonai konfliktusokkal teli – külpolitikai helyzetét, történelmi távlatokból – a tárgyilagosságához itt is ragaszkodva – úgy kell megítélnünk, hogy a szovjet állami és katonai vezetés is hibázott a lőszer tartalékok kialakításának kérdésében. Persze ebben lényegesen közre játszottak a gazdasági lehetőségek is.

A népgazdaság teherbírását figyelembe véve a pártvezetés 1940 január 30-án határozatot hozott az aknavető löszerek gyártásának fokozására és önálló lőszer gyártási népbizottság (minisztérium) felállítására.⁷⁸ Ez persze a lőszer készletekben számottevő változást a háború kezdetéig már nem eredményezett, amit Zsukov marsall a háborút néhány hónappal megelőző időszakra (1941. március) emlékezve, memoárjában így rögzít: „A vezérkar külön, jelentést készített a lőszer helyzetről és ezt felterjesztette a Központi Bizottságnak... A tüzéségi és az aknagránátok vonatkozásában rendkívül súlyos volt a helyzet. Nem volt elegendő lőszer a tarackokhoz, a légvédelmi és páncéltörő ágyúkhöz. Különösen nagy nehézségek mutatkoztak az új tüzéségi eszközök lőszerellátásában... Másodszori jelentés után Sztálin úgy intézkedett... hogy 1941 második felében és 1942. elején jelentősen nagyobb mennyiségű löszert gyártassanak.”⁷⁹ Mint látjuk az intézkedések megtörténtek, de későn. Ezt igazolja az a tény, hogy „a löszergyártás tervét még 1942 első felében is csak 16–72%/o-ban

⁷⁴ Belov P. A.: „A korszerű háború gazdasági kérdései.” MN Pol. Fcst.-ség kiadása, Budapest, 1952. 142. old. „Németország az 1939-ben és 1940-ben nyugaton viselt hadjárataiban viszonylag csekély mennyiségű hadianyagot használt fel.”

⁷⁵ Ugyanott, 142. old. „Bár a löszergyártás színvonala ekkor még korántsem mérítette ki Németország lehetőségeit, a későbbi tapasztalatok szerint nem felelt meg az erős ellenféllel vívott »nagy háború« követelményeinek...”

⁷⁶ Donát Gerhard: 72. sz. lábjegyzetben idézett mű, 467. old. (németül)

⁷⁷ Belov P. A.: Idézett mű, 143. old.

⁷⁸ Zsukov G. K.: „Emlékek, gondolatok.” Kossuth és Zrínyi Kiadók közös kiadása, Budapest, 1970. 158. old.

⁷⁹ Ugyanott, 170. old.

teljesítették. Ez oda vezetett, hogy a szovjet csapatok nagy hiányt szenvedtek lőszerben.”⁸⁰

Az USA háborúra történő felkészülésében – a szükséges lőszer készletek létrehozását illetően – csupán egy tényt említek meg: „... A hadügyminisztérium alábecsülte a nagyobb űrméretű lövegek várható lőszerfelhasználását, és ebből kifolyólag ezt nem tudta később (a harcoló csapatok részére) kellő mennyiségben biztosítani.”⁸¹ Ez a hiba még később is, az európai hadszíntéren – a nagyobb kaliberű lövegeknél – tartós lőszer hiányt eredményezett. E tényt maga Eisenhower tábornok is megerősítette és megjegyezte, hogy csak a légiőrharc támogatásával sikerült a problémák egy részét megoldani.⁸²

A felsorolt néhány – ma már történelminek tekinthető – tény bizonyítja, hogy az első világháború és az azt követő polgárháborúk tapasztalataiból, a lőszerfelhasználásra vonatkozó következtetéseket az érintett nagyhatalmak állami és katonai vezetése, nem a legsikerültebben vonta meg. Ennek egyik alapvető oka, hogy a lőszerfelhasználási és lőszerellátási szakértők jelzéseit, figyelmeztetéseit és prognózisait az esetek többségében figyelmen kívül hagyták. pedig az idevonatkozó tételt az első világháborút követően nagyon világosan és érthetően megfogalmazták: „Valóságos axioma gyanánt lehet állítani, hogy háború esetén a hadseregnek legalább annyi és olyan minőségű lőszerrel kell rendelkezni, amennyivel a tekintetbe jövő ellenfél rendelkezik.”⁸³

A lőszerfelhasználásra vonatkozó tapasztalatok, a *háború kezdeti időszakában* másként jelentkeztek a német haderőnél és másként a szovjet fegyveres erőknél. Néhány gondolat keretében feltétlen célszerű ezek áttekintése is. Előző fejtegetéseimben már rögzítettem azt a tényt, hogy a hadviselő felek – az optimális lőszerkészletek felhalmozása szempontjából –, nem voltak felkészülve egy elkövetkezendő, nagy méretekben kibontakozó, heves és hosszantartó fegyveres küzdelem megvívására. Hogyan mutatkozott ez meg a lőszerfelhasználás területén?

A német haderőben a Szovjetunió megtámadása előtt vívott (Lengyelország, Skandináv háború, nyugati Franciaország elleni) háborúkban a lőszerfelhasználás rendkívül alacsony volt. Ugyanis a támadó német erőkkel szembeni ellenállás hevesége sokszor alig volt számottevő. Ebben több tényező is közrehatott, így pl.: a németek váratlan támadásai, az ellenfél felkészületlensége és alacsonyabb potenciális lehetőségei, valamint a németeknél gyengébb színvonalú hadvezetése, a németek bomlasztó propagandisztikus és pszichikai behatása stb. Ennek következtében a németek számos könnyű győzelmet arattak. Sokszor hihetetlenül alacsony lőszerfelhasználással.

A Szovjetunió ellen kirobbantott háborúban már kezdettől fogva egészen más – sokkal nagyobb – volt az ellenállás hevesége, amely a Vörös Hadsereg részéről a háború kezdeti időszakában vívott védelmi harcokban egyre foko-

⁸⁰ Paulenko N.: „A hadászati támadás céljainak realitása.” Vojennaja Müszl, 1965. 1. szám, 57. old. (oroszul)

⁸¹ Donat Gerhard: „Az amerikai csapatok lőszerfelhasználása az európai szárazföldön a második világháborúban.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1967. 1. szám, 29. old. (németül)

⁸² Donat Gerhard: „Az amerikai csapatok lőszerfelhasználása az európai szárazföldön a második világháborúban.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1967. 1. szám, 29. old. (németül)

⁸³ Williams C. C.: „Hadszergyártás szükségessége.” Army Ordnance, 1926. 36. szám, 9. old. (Magyar fordítás megjelent a Műszaki Szemle, 1926. 7–8. szám, 445. old.)

zódott. Ennek következtében a német csapatok, az előző háborúkhöz viszonyítva, lényegesen nagyobb lőszerfelhasználásra kényszerültek.

Következésképpen, mivel a háború kezdetére szükséges német lőszer tartalék mértéke nem volt optimális (mely biztosította volna a lőszergyártás feltuttatásáig a csapatok harci szükségletének megfelelő lőszerfelhasználását) a háború kezdeti hónapjait ugyan átvészelték lőszer probléma nélkül, de már 1941 vége felé komoly nehézségek merültek fel a lőszer helyzet terén. Az 1941 év végi lőszer helyzetet német vonatkozásban, Európa egyik jeles lőszer szakértője Donat Gerhard osztrák vezérkari ezredes, így jellemzi: „A háború kezdete óta először történt meg, hogy a legfontosabb lőszer fajtákból a front igényét nem tudták kielégíteni, mert a harcok Keleten hosszabbra nyúltak, mint azt előre várták. E végből csupán két példa: A könnyű és nehéz tüzérségi löszerek gyártása már 1941 júniusában elég magas szintet ért el. Júliustól novemberig a front lőszer felhasználása éppen akkora volt, mint a lőszer gyártás. De 1941 decemberében és 1942 januárjában, a front lőszerfelhasználása tovább növekedett.”⁸⁴

Még döntőbb volt azonban a tüzérségi löszerkészletek általános csökkenése. Ez 9 hónap alatt 1941 júniustól 1942 márciusáig, a háború kezdetén rendelkezésre álló készletnek 1/3-ára csökkent. Ami lényegesen befolyásolta a német tüzérség lőszerfelhasználásának mértékét és ezen keresztül annak harci lehetőségeit is. Ezt igazolják az említett időszak katonai eseményei; a németek Moszkva alatti veresége; a december eleji német támadási kísérletek összeomlása; majd a németek visszavonulása 5 hónapon át a Vörös Hadsereg eredményes támadó tevékenységének következtében.⁸⁵

A háború kezdeti időszakára vonatkozó lőszerfelhasználási tapasztalatok, szovjet részről is igen tanulságosak. A szovjet hadvezetés az akkori realitásoknak megfelelő lőszerfelhasználással számolt. E téren 1939-ben a HANIN-GOL-i hadműveletben (a Mongóliába betörő japánok szétverése) értékes tapasztalatokat szereztek a várható lőszerfelhasználás volumenéről.⁸⁶ Tehát a Nagy Honvédő Háborút megelőzően az érintett szovjet szakértők világosan és egyértelműen látták, hogy egy elkövetkezendő háborúban tetemes lőszerfelhasználással kell számolni. A vezérkar felmérte a löszerkészletek helyzetét és az állami vezetés – bár későn – döntést hozott a löszergyártás fokozására.⁸⁷

Ezzel párhuzamosan intézkedést tettek arra, hogy a várható lőszerfelhasználás biztosításához szükséges lőszer készleteket, térben a valószínű felhasználókhoz közelítsék. Az ezzel kapcsolatos tapasztalatokat Zsukov marsall memoárjában így rögzíti: „A körzetek tüzérségi raktárait a Honvédelmi Népbiztosság terhére, jelentős mennyiségű löszerral töltötték fel... A közelgő háború miatt a honvédelmi népbiztos, a vezérkar és én magam is szükségesnek tartottam, hogy az anyagi-technikai eszközöket közelebb vigyük a csapatokhoz, közelebb juttassuk a felhasználókhoz. Ez helyesnek látszott, később azonban ki-

⁸⁴ Donat Gerhard: „A német haderő lőszerfelhasználása 1941-től 1945-ig a Szovjet-országgal szembeni hadjáratban.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1964. 2. szám, 89. old. (németül)

⁸⁵ Donat Gerhard: „A német haderő lőszerfelhasználása 1941-től 1945-ig a Szovjet-országgal szembeni hadjáratban.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1964. 2. szám, 89. old. (németül)

⁸⁶ Zsukov G. K.: Idézett mű, 123. old. „A hadműveletek kezdetéig 24 500 tonna lőszer kellett gépkocsí szállítással 850 km távolságra földutakon kiszállítani.”

⁸⁷ Zsukov G. K.: Ugyanott, 170. old.

derült, hogy mindannyian tévedtünk. Amikor a háború elkezdődött, az ellenségnek rövid idő alatt sikerült kézzekeríteni a körzetek anyagi-technikai készleteit, ami megnehezítette a csapatok ellátását, a tartalékképzést szolgáló intézkedések végrehajtását.⁸⁸

Mint a példa bizonyítja a lőszereknek a felhasználókhoz történő közelítése negatív tapasztalatot szolgáltatott. Ennek több oka is volt. Először; a felhasználáshoz történő közelítés a hadászati tartalékokból a hadművelési tagozatba történt, ott is csupán a katonai körzetek raktáraiba koncentrálták és nem lépcsőzték tovább a hadsereg, hadosztály és csapat raktárhoz. Így térben ugyan a lőszerkészletek közelebb kerültek a felhasználókhoz, de a harcoló csapatok még sem tudták a körzetek stacionáris raktáraiban tárolt készleteket a háború kirobbanása után felhasználni, mert ahhoz viszont távol voltak, hogy a csapatok saját szűkös szállítóeszközeikkel elszállíthassák.⁸⁹ Másodsor; a hadseregek egyáltalán nem, a magasabbegységek pedig csak részben rendelkeztek megfelelő kapacitású lőszerraktárakkal és szállítóeszközökkel.⁹⁰ Harmadsor; a körzeti vagy front lőszerraktáraktól a lőszereknek a hadseregek részére történő eljuttatásának kérdései és egyáltalán a hadművelési hadtáp felső (front) tagozatának működésére vonatkozó elméleti kérdések igen gyengén voltak kidolgozva.⁹¹ Negyedsor: a felhasználókhoz közelített (a háború kezdetén felhasználásra szánt) lőszerkészletek, nem voltak az utánpótlási követelményeknek megfelelően térben elhelyezve, vagyis mélységben lépcsőzve és szélességben decentralizálva. Így nem lehetett velük biztosítani a felhasználók felé történő folyamatos áramlást, valamint a térben és időben való koncentráció megvalósítására irányuló lőszermanővereket.

Az okok elemzése azért szükséges, mert „... a Szovjetunió a fasiszta Németország hitszegő támadásának pillanatában olyan anyagi lehetőségekkel rendelkezett, amelyek kielégítették az arcvonal és a hátsószög szükségleteit, s minden szükséges adottság megvolt a védelem megszervezéséhez. A meglévő lehetőségeket azonban nem használták ki teljesen arra, hogy az országot idejében felkészítsék az agresszió visszaverésére.”⁹² Tehát a lőszernek a felhasználókhoz történő közelítése elvileg nem volt hibás döntés. Annak megvalósítása viszont már ellentétes volt az anyagi biztosítás alapvető törvényével (térben lépcsőzött és decentralizált tartalékok képzése, a felhasználókhoz történő folyamatos áramlás biztosítása érdekében) és ezért adódott negatív tapasztalat. Így történhetett meg az, hogy a harcoló csapatok optimális lőszerfelhasználását a háború kezdeti időszakában nem tudták biztosítani. Pontosan akkor, amikor „... a csapatoknak egyre több ... lőszerre volt szükségük ... egyre élesebben

⁸⁸ Zsukov G. K.: Idézett mű, 170. old.

⁸⁹ Taralov A.: „Szovjet Hadsereg hadtápjá Nagy Honvédő Háború kezdeti időszakában.” Túl a sznabszényje Szovjetszkiik Vooruzsionnűch Szil, 1964. 6. szám, 34. old. (oroszul): „1941. július 8-án a 8. HDS Katonai Tanácsa jelentette az ÉNY-i Front Katonai Tanácsának, hogy a csapatok harcban léptek, azonban állományukban csak béke létszámmal és felszereléssel rendelkező hadtáp egységek vannak ... A 125. lövész hadosztály szállító zászlóaljja mindössze tíz üzemképes tehergépkocsival rendelkezik ...”

⁹⁰ Taralov A.: Ugyanott, 35. old. (oroszul): „Szandalov L. M. tábornok, a 4. HDS akkori törzsfőnöke AZ ÁTELES c. memoárjában így rámutat: A háború kezdetén a hadsereg csapatainak lőszerrel ... való hiányos biztosítottóságának egyik oka az volt, hogy békekendőben a hadsereg nem rendelkezett saját hadtáppal. Megalakításukat a mozgósítás idejére számvetették, így nagyon meg kellett fizetnünk ezért a tévedésért.”

⁹¹ Szovjet szerzői kollektíva: „A szovjet hadsereg hadtápjá.” Vojenizdat, Moszkva, 1968. 88. old. (oroszul)

⁹² Poszpelov P. N.: „A Nagy Honvédő Háború története.” Zrinyi Kiadó, Budapest, 1967. I. Kötet, 451. old.

jelentkezett a lőszerihány. A csapatok alig kaptak lőszer, minden gránátra vigyázniuk kellett.”⁹³

A háború kezdeti időszakának lőszerfelhasználási problémáit tükröző néhány gondolat kifejtése után, a második világháború fegyveres küzdelmeinek lőszerfelhasználását három (hadászati, hadműveleti és harcászati) relációba csoportosítva célszerű kifejtteni.

A lőszerfelhasználás hadászati jellegű tapasztalatai

Ismeretes, hogy a lőszerfelhasználás volumenére hadászati keretek között alapvető – mondhatnánk meghatározó – kihatással vannak, a lőszer gyártásának és felhalmozásának, valamint a felhasználókhöz való eljuttatásának lehetőségei. Közülük leglényegesebb a gyártás, amely lehetővé teszi a lőszerkészletek előállításán keresztül azok felhalmozását is. A következő táblázat⁹⁴ bizonyos áttekintést adhat a nagyhatalmak lőszergyártásának volumenéről.

Az előállított lőszerfajták csoportosítása	Egység	A Szovjetunió átlagos termelése a háború utolsó három évében	Németország évi átlagos termelése 1941–1944. években	USA átlagos termelése évente 1940. júl. 1-től 1945. aug. 2-ig	Anglia átlagos évi termelése 1939–1944. között
Tüzérségi lőszer, bombák és aknák	millió darabban	240	166,7	83	29
Gyalogsági lőszer	millió darabban	7400	a forrás nem tünteti fel	8220	2000

Részleteiben érdemes áttekinteni a német lőszer gyártás évenkénti alakulását, amelyből világosan kitűnik, hogy az első Szovjetunió elleni háborús években csökkentették a lőszergyártást.⁹⁵ Ez is igazolja a Szovjetunió elleni háború lőszerrel való elégtelen megalapozottságát, következésképpen kalandor jellegét.

⁹³ *Bagramjan I. H.*: „Így kezdődött a háború.” Zrínyi-Kossuth közös kiadás, Budapest, 1973. 430. old.

⁹⁴ *Belov P. A.*: Idézett mű, 215. old.

⁹⁵ *Donat Gerhard*: „A német haderő lőszerfelhasználása 1941-től 1945-ig a Szovjet-országgal szembeni hadjárataiban.” *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift*, 1964. 2. szám, 89. old. (németül)

Az előállított lőszer

főcsoportosítás szerinti fajtája és mértékegysége	mennyisége				
	1940.	1941.	1942.	1943.	1944.
	években				
Lövészlőszer (pisztoly, puska, golyószóró, géppuska) milliárd darabban	2,95	1,34	1,34	3,17	5,38
Gyalogsági nehézfegyver lőszer (aknavető, páncéltörő és könnyű gyalogsági ágyú) millió darabban	29,4	19,7	20,0	118,4	170,0
Légvédelmi és fedélzeti lőszer (légvédelmi, harc- kocsi és repülő fegyverzethez) millió darabban	—	77,0	130,0	196,0	263,0
Tüzérségi lőszer 75 mm felett, millió darabban	27,0	27,0	57,0	93,0	108,0
Lőszergyártás mindösszesen ezer tonnában	865,0	540,0	1270,0	2558,0	3350,0

A Szovjetunió rendelkezésre álló lőszergyártási adatait összevetve a német lőszergyártás adataival, tüzérségi lőszer vonatkozásában, a következő összehasonlítási alapot kapjuk.

Németország által 1940—44. években gyártott tüzérségi és nehéz gyalogsági (aknavető és páncéltörő, valamint könnyű ágyú) lőszer mennyisége; milliárd darabban (96).	778,6
Szovjet lőszeripar által 1941—45. években gyártott tüzérségi, aknavető és páncéltörő lőszer mennyisége millió darabban (97).	589,5

⁹⁶ Az előző táblázat adataiból összegezve.

⁹⁷ Körmenyi István: „Anyagellátás a korszerű háborúban.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1963. 58. old.

Ha az összehasonlításkor beszámítjuk a német ipar által 1945-ben termelt lőszerkészleteket,⁹⁸ még akkor is olyan eredményt kapunk, hogy a szovjet ipar közel 50 millió tonnával több tüzérségi lőszerrel állított elő, mint a német ipar. E hatalmas mennyiségű tüzérségi lőszernek minden bizonnyal szerepe volt a győzelem kivívásában.

Számottevő különbség mutatkozik – a Szovjetunió javára – gyalogsági (lövész) lőszer gyártásában is. Csupán a háború utolsó két teljes évét (1943 és 1944) véve alapul a szovjet ipar 13,4 milliárd darabot,⁹⁹ a német ipar pedig 8,55 milliárd darabot¹⁰⁰ állított elő. A kettő közötti közel 5 milliárdos különbség szintén a lőszerbeli fölényt igazolja.

A lőszergyártás volumene – mint az előzőekben vázolt adatok bizonyítják – többszörösen túlhaladta az első világháború lőszergyártását. A lőszer készletek ilyen hatalmas tömegének a gyártó üzemektől a felhasználókhoz történő eljuttatása (lőszerutánpótlás) szintén igen komoly feladatot jelentett. Ezt prezentálja az a tény, hogy a második világháború folyamán a Szovjetunió fegyveres erői több mint 8 millió tonna, a német haderő pedig mintegy 6 millió tonna lőszerrel használtak fel.¹⁰¹ A német haderő csupán a Szovjetunió elleni háború során 1941 júniusától 1944 októberéig közel 5,3 millió tonna lőszerrel használt fel, amelynek a szállításához 11 748 vonatszerelvényre volt szükség.¹⁰²

A hadtörténelemből már ismert, hogy a második világháborúban a szovjet–német arcvonalon azideig nem ismert méretű hadászati műveletek bontakoztak ki. A háborúban egymással szemben álló koalíciók (szövetséges hatalmak és a tengely hatalmak) között a döntés itt ment végbe. Következésképpen a lőszerfelhasználást – elsősorban – a szovjet és német fél vonatkozásában célszerű elemezni.

A hadászati műveletek grandiózus méreteihez hasonlóan, a lőszerfelhasználás is – felülmúlva az első világháború anyagcsatáit – hatalmas méreteket öltött. A lőszerfelhasználás hadászati keretekben történő elemzéséhez értékes tapasztalatokat szolgáltatnak, a frontokkal, frontcsoportokkal vagy hadseregcsoportokkal megvívott hadászati műveletek konkrét lőszerfelhasználási adatai. Ezért célszerű a szovjet–német arcvonalon végrehajtott néhány jelentősebb hadászati művelet lőszerfelhasználási mutatóinak áttekintése.

⁹⁸ Donat Gerhard: „... a német lőszergyártás 1945. első negyedévében (az 1942. január–februári termelést 100-nak véve alapul); 1945 januárjában 224, februárban 191, márciusban 157 volt ...” 95. sz. lábjegyzetben idézett mű, 89. old. (németül)

⁹⁹ Poszpelov P. N.: Idézett mű, IV. kötet, 475. old.

¹⁰⁰ Donat Gerhard: 95. sz. lábjegyzetben idézett mű, 89. old. (németül)

¹⁰¹ Obiedzinski M.: „Háború és hátország.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1971. 80. old.

¹⁰² Donat Gerhard: „A német haderő lőszerfelhasználása 1941-től 1945-ig a Szovjet-országgal szembeni hadjáratban.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1964. 3. szám, 155. old. (németül)

A HADÁSZATI MŰVELET

megnevezése; haderő, valamint a felhasználó kötelékek megjelölése; a lőszerfelhasználásra vonatkozó időintervallum	lőszerfelhasználására vonatkozó adatok
<p>„SZTÁLINGRÁD ELLENI TÁMADÁS” Német haderő: 6. HDS, 4. P. HDS, 4. román HDS (20. hadosztály), 1942. szeptember 1—október 30.</p>	<p>— Lőszerfelhasználás összesen: 38 288 tonna. — Napi átlag: 638 tonna — Legmagasabb napi felhasználás (a 44. napon): 1300 tonna. (103)</p> <p>Egy nap alatt a tüzérségi és aknavető lőszerfelhasználás 689 000 lővés. (Mintegy 18 000 tonna). (104)</p>
<p>„URANUSZ” hadászati művelet (sztálingrádi ellentámadás) Szovjet haderő: sztálingrádi, doni, és a délnyugati frontok. 1942. november 19-én.</p>	<p>— Lőszerfelhasználás összesen 77 193 tonna. — Napi átlagos lőszerfelhasználás: 1245 tonna. — Legmagasabb napi lőszerfelhasználás (a támadás 2. napján): 3131 tonna. (105)</p>
<p>„BLAU” hadászati művelet. (Kaukázus elleni támadás). Német haderő: Déli Hadseregcsoporthoz (50 hadosztály) 1942. június 28—augusztus 21.</p>	<p>— Lőszerfelhasználás összesen: 50 144 tonna. — Napi átlagos lőszerfelhasználás: 880 tonna. — Legmagasabb napi lőszerfelhasználás (a 32. napon): 1365 tonna. (106)</p>
<p>„RZSVEVI védelmi csata” Német haderő: Keleti Hadseregcsoporthoz (23 hadosztály). 1942. augusztus 1—szeptember 28-ig.</p>	<p>— Lőszerfelhasználás összesen: 83 600 tonna. — Napi átlagos lőszerfelhasználás: 1742 tonna. — Legmagasabb napi lőszerfelhasználás (a 37. napon): 2690 tonna. (107)</p>
<p>„LENINGRÁD alatti védelmi csata”. Német haderő: Északi Hadseregcsoporthoz (25 hadosztály) 1943. január 12—február 28.</p>	<p>— Lőszerfelhasználás összesen: 49 662 tonna. — Napi átlagos lőszerfelhasználás: 4966 tonna. — Legmagasabb napi lőszerfelhasználás (az első támadó napon): 7691 tonna. (108)</p>
<p>„CITADELLA” hadászati hadművelet. Német haderő: Középső Hadseregcsoporthoz (37 hadosztály). 1943. július 5—14.</p>	

¹⁰³ Donat Gerhard: „Példák a német haderő lőszerfelhasználására a második világháborúból.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1963. 2. szám, 78. old. (németül)

¹⁰⁴ Galay D. N.: „A Szovjet Hadsereg lőszerfelhasználása a második világháborúban.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1959. 7. szám, 519. old. (németül)

¹⁰⁵ Donat Gerhard: 103. sz. lábjegyzetben idézett mű, 78. old. (németül)

¹⁰⁶ Donat Gerhard: Ugyanott, 78. old. (németül)

¹⁰⁷ Ugyanott (németül)

A HADÁSZATI MŰVELET

megnevezése; haderő, valamint a felhasználó kötelékek megjelölése; a lőszerfelhasználásra vonatkozó időintervallum	lőszerfelhasználására vonatkozó adatok
<p>„BORGATYION” hadászati hadművelet. Szovjet haderő: 1. és 2. Bjelorusz Frontok. 1944. június.</p>	<ul style="list-style-type: none"> — A frontoknak hadműveleteikre 3,5—5,0 javadalmazás lőszer felhasználását biztosították. — Az első támadó napon 1,25—2,5 javadalmazás lőszerrel használtak fel. (109)
<p>„VISZTULA—ODERA” hadászati művelet. Szovjet haderő: 1. Bjelorusz és az 1. Ukrán Frontok. 1945. január.</p>	<ul style="list-style-type: none"> — A támadás kezdetére a frontoknál 3,0—4,0 javadalmazás lőszerrel halmoztak fel. — Az 1. Bjelorusz Frontnál: a a MAGNUSEWO-i hídfőben 2 497 800 db; a PULAW-i hídfőnél pedig 1 311 900 db lőszerrel halmoztak fel; amely összesen 3289 vagonra tett ki. — Az 1. Ukrán Frontnál 114 336 tonna lőszerrel halmoztak fel. (110)
<p>„KELET POROSZORSZÁG”-i hadászati művelet. Szovjet haderő: 2. és 3. Bjelorusz Frontok. 1945. január 13—április 26.</p>	<ul style="list-style-type: none"> — A hadműveletek végrehajtására 4,0—5,0 javadalmazás lőszerrel utaltak ki. — Ez a két frontnál mintegy 9 millió darab tüzérségi és aknavető lőszerrel tett ki. — A támadás első napján a tüzérség 2,0 javadalmazás lőszerrel használt fel. (111)
<p>„BERLIN” hadászati művelet. Szovjet haderő: 1. Bjelorusz és az 1. Ukrán Frontok. 1945. április 21—május 21.</p>	<ul style="list-style-type: none"> — A hadműveletek kezdetére a tüzérségi aknavető, harckocsi és légvédelmi lőszerrel együttes mennyisége: 7 147 000 db. — Ebből csupán a támadás első napján 1 236 000 lőszerrel használtak fel. — A városra április 21. és május 2. közötti időben 1 800 000 lövést adtak le. (112)

¹⁰⁸ Donat Gerhard: Ugyanott, 80. old. (németül)

¹⁰⁹ Poszpelov P. N.: Idézett mű, IV. kötet, 137. old.

¹¹⁰ Poszpelov P. N.: Idézett mű, V. kötet, 54—55. old.

¹¹¹ Ugyanott, 86. old.

¹¹² Zsukov G. K.: Idézett mű, 478. és 483. old.

A feltüntetett hadászati műveletek lőszerfelhasználási tapasztalatai egyértelműen alátámasztják – ismervé azok kimenetelét –, hogy jelentős hadászati sikereket elérni, csak a szükséges lőszer készletek rendelkezésre állása, illetve felhasználása esetén lehetett. A történelmi példák fényesen igazolják, hogy amennyiben a hadászati műveletek megvívásához szükséges lőszer készletek nem álltak rendelkezésre, úgy a kitűzött célokat nem lehetett teljes egészében megvalósítani, és a fegyveres küzdelem megvívása magas vérvesztéseket követelt. E tapasztalatokat két jellemző konkrét példával támasztom alá.

Grecksó marsall a Kaukázus-i csata (a németek „BLAU” hadászati műveletével kapcsolatos szovjet ellentevékenység) mérlegét megvonva memoárjában így ír: „El kell azonban ismerni, hogy a két front (Kaukázuson túli és az Észak-Kaukázus-i) csapatai nem tudták teljes egészében bekeríteni és megsemmisíteni az ellenség észak-Kaukázus-i csoportosítását. . . Ennek több oka is volt . . . és a lőszerellátás is akadozott.”¹¹³ Íme egy jellemző példa arra, amikor a lőszerfelhasználás korlátozottsága közrejátszott abban, hogy a hadászati művelet célját nem tudták teljes egészében megvalósítani.

Az alacsony lőszerfelhasználás és a magas véráldozat összefüggésére vonatkozó példát Zsukov marsall visszaemlékezésében szó szerint így rögzíti: „Ha most ezeket az 1942. évi eseményeket kritikailag értékelni akarom, azt kell mondanom, hogy abban az időben hibát követtünk el. . . Túlbecsültük saját csapataink lehetőségeit és lebecsültük az ellenségét. . . A csapatok szükségleteit még nem tudtuk úgy kielégíteni, mint ahogy azt a feladat és a helyzet megkövetelte. . . Különösen rosszul álltunk lőszer tekintetében. Így a január első tíz napjára előirányzott lőszerből a front a következőket kapta: 82 mm-es aknagránátból 1⁰/₀-ot, tüzérségi lőszerből 20–30⁰/₀-ot. Egész januárra: 50 mm-es aknából 2,7⁰/₀-ot, 120 mm-es aknából 36⁰/₀-ot, 82 mm-esből 55⁰/₀-ot és tüzérségi lőszerből 44⁰/₀-ot. A februári tervet egyáltalán nem teljesítették. Az első tíz napra betervezett 318 vagonból egyet sem kaptunk. Mivel a sorozatvető tüzérségnek nem volt lőszere, vissza kellett vonni a mögöttes területre. . . Valószínűleg nehezen hihető, de olyan lőszer kiszabot kellett meghatároznunk, amely csövenként naponta 1–2 lövést engedélyezett. És mindezt a támadás időszakában! A frontnak a legfelsőbb főparancsnokhoz intézett 1942. február 14-i jelentésében ez állt: Amint a harci tapasztalatok bizonyították, a gránátok hiánya nem teszi lehetővé a tüzérségi támadást. Ennek következtében az ellenség tüzrendszere nem semmisül meg és az ellenség alig lefogott védelmét rohamozó csapataink igen nagy veszteségeket szenvednek, nem érve el a megfelelő sikert.”¹¹⁴

Úgy vélem Zsukov marsall – a második világháború egyik elismert hadvezérének – tapasztalatai, elég bizonyító erővel támasztják alá: „a kevesebb lőszer – nagyobb véráldozat” tételét.

Lőszerfelhasználás tapasztalatai hadműveleti keretekben

Hadműveleti keretekben a lőszerfelhasználás tapasztalatait a rendelkezésre álló források egymástól gyakran eltérő paraméterekben rögzítik. Így találkozni lehet a felhasznált lőszer mennyiségének megjelölésekor: darab, tonna, java-

¹¹³ Grecksó A. A.: „Harc a Kaukázusért.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1970. 595. old.

¹¹⁴ Zsukov G. K.: Idézett mű, 282–283. old.

dalmazás, első készlet, sőt vagon és löszervonat mérték számokkal is.¹¹⁵ Sőt még az azonos ellátási egységekben kifejezett löszerek mennyisége sem jelent, közel ugyanolyan mértékű löszferfelhasználást. Jellemző példa erre a Szovjet Hadseregben a háború különböző szakaszait tekintve, a hadsereg egy javadalmazás tüzéségi és aknavető löszereinek darabban kifejezett mennyisége, amit a következő táblázat szemléltet.¹¹⁶

A hadsereg és az adott hadművelet megnevezése	Löveg és aknavető állomány db-ban	Egy javadalmazás	
		aknavető	tüzéségi
		löszér mennyisége db-ban	
57. HDS a SZTÁLINGRÁD-i hadműveletben.	960	51 000	75 000
60. HDS a KURKSZ-i hadműveletben.	1570	89 000	120 000
28. HDS a „BJELORUSZ” hadműveletben.	2180	104 000	192 000

Ennek előrebocsátása után, a második világháború néhány hadseregméretű hadműveletének löszferfelhasználási mutatóit illetően, a következő táblázat bizonyos mérvű áttekintést nyújthat.

¹¹⁵ A löszferfelhasználás megjelölésére leggyakrabban használt számvetési egységek: „Javadalmazás” (bojekomplekt) szovjet számvetési és ellátási egység, amely fegyverenként meghatározott mennyiségű és fajtájú löszert jelent. „Első készlet” (erste Ausstattung) német ellátási és számvetési egység, amely fegyverenként központilag előírt mennyiségű löszerkészlet volt, amit a harcoló csapatok saját harci és szállító járműveikkel magukkal tudtak vinni. Ennek fogalmát közelíti a szovjet „mozgó készlet” (podviznij Zápász) kifejezés, amit a löszerkészlet képzésnél és lépcsőzésnél alkalmaztak. Gyakran találkozni lehet a löszferfelhasználási tapasztalatok feldolgozásában olyan megoldásokkal, amikor a szovjet „javadalmazásban” és a német „első készletben” felhasznált löszermennyiségeket közel egyenértékűnek veszik. E két kategóriát egyenértékűnek venni nem lehet, amit a következő összehasonlító példa bizonyít, (második világháborús adatok alapján)

Fegyver	Német „első készlet”	Szovjet	
		egy „javadalmazás”	„mozgó készlet”
	löszér kiszabot mennyisége db-ban		
Könnyű tarackokhoz (német – 105 mm; szovjet – 122 mm)	225	80	96
Közepes tarackokhoz (német – 155 mm; szovjet – 152 mm)	150	60	72

Mint a táblázat adatai mutatják a német „első készlet” kiszabotban megadott löszferfelhasználási mutatókat mechanikusan összevetni a „javadalmazásban” kifejezett felhasználási irányszámokkal nem lehet. Még veszélyesebb az ilyen összetevésekből következtetéseket levonni.

¹¹⁶ Vokotrubenko I. I.: „A csapatok biztosítása rakétával, fegyverzettel és löszerral.” Penzai (Vörös Csillag érdemrenddel kitüntetett) Felsőfokú Tűzér Mérnökkepző Intézet kiadása, Penza, 1963. II. R. 3. old. (oroszul)

A hadművelet

megnevezése, ideje, a megvívó hadsereg hadrendi megnevezése és nemzetisége	lőszerfelhasználásra vonatkozó adatok
65. HDS (szovjet); 1943. január 10-én, a sztálingrádi ellentámadás alkalmával.	Egy napon (csupán a tüzérségi előkészítésre) 40 perc alatt 1,0—1,2 javadalmazás tüzérségi és aknavető löszert használt fel. (117)
21. HDS (szovjet); 1944. januárjában, vibrovszki támadó hadműveletben, 22 nap során.	Átlagos lőszerfelhasználás naponként: 120 mm aknavető lőszerből 0,19 javadalmazás; 122 mm tarack lőszerből 0,2 javadalmazás; 122 mm ágyú lőszerből 0,17 javadalmazás; 152 mm tarack lőszerből 0,2 javadalmazás. (118)
8. gárda HDS (szovjet); 1945-ben.	Az „Odera—Neise” támadó hadműveletben 2,43 javadalmazás löszert; a „Berlin”-i hadműveletben pedig 3,1 javadalmazás löszert használt fel. (119)
16. HDS (német); 1940-ben a „Nyugati” hadjáratban, 40 nap alatt.	Felhasznált összesen: 28,500 tonna löszert. A legmagasabb napi felhasználása az első készlet 80%-a volt. Az átlagos napi felhasználás az első készlet 30%-a. (120)
18. HDS (német); 1940-ben a „Nyugati” hadjáratban, 40 nap alatt.	Lőszerfelhasználás összesen: 22 000—23 000 tonna. (121)
11. HDS (német); 1942. június—július 4-ig, a Szevasztopol elleni támadó hadműveletben.	Felhasznált összesen: 46 467 tonna löszert. Legmagasabb napi felhasználás (a hadművelet első napján) 3939 tonna volt. Az átlagos napi felhasználás 1408 tonna. (122)
9. HDS (amerikai); 1945. február 23—március 10-ig, a „rajnai” folyóátkeléssel egybekötött támadó hadműveletben.	A hadművelet kezdetéig 45 000 tonna löszert halmoztak fel. A napi utánpótlás 400—500 tonna között volt. (123)

¹¹⁷ Batov P. I.: „Egő földek, lángoló folyók.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1963. 158. old.
¹¹⁸ Szuhov M. A.—Pityerkin V. P.: „A hadsereg csapatainak, rakétáival, fegyverzetével és löszerral történő biztosítása támadó hadműveletben.” Tüzér Akadémia Kiadása, Leningrád, 1963. 53. old. (oroszul)

¹¹⁹ Ugyanott, 54. old. (oroszul)
¹²⁰ Donat Gerhard: „A német haderő lőszerfelhasználása 1939-től 1941-ig.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1965. 8. szám, 465. old. (németül)

¹²¹ Donat Gerhard: „A német haderő lőszerfelhasználása 1939-től 1941-ig.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1965. 8. szám, 466. old. (németül)

¹²² Donat Gerhard: „Példák a német haderő lőszerfelhasználására a második világháborúból.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1963. 2. szám, 78. old. (németül)

¹²³ Kulis V. M.: „A második front.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1962. 368. old.

A hadművelet

megnevezése, ideje, a megvívó hadsereg hadrendi megnevezése és nemzetisége	lőszerfelhasználásra vonatkozó adatok
1. HDS (lengyel); 1945. februárjában és márciusában, a nyugati tenger-mellék felszabadításáért vívott támadó hadműveletben.	Felhasznált összesen: 299 995 db tüzérségi, aknavető, páncéltörő és harckocsi lőszer, valamint 15,6 millió db gyalogsági lőszer. (124)

A hadsereg méretű hadműveletek lőszerfelhasználási tapasztalatait a szovjet szakemberek így rögzítik: „A Nagy Honvédő Háború tapasztalatai alapján a hadsereg közepes lőszerzsüksége a következő határok között váltakozott: tüzér és aknavető lőszerből 2,0–2,5 javadalmazás; harckocsi és légvédelmi lőszerből 2,5 javadalmazásig. Ebből az első hadműveleti napon felhasználtak 50–60⁰/₀-ot, mintegy 1,0–1,1 javadalmazást. A hadművelet következő napjain hozzávetőlegesen 0,2 javadalmazás lőszer került felhasználásra naponta.”¹²⁵

A német hadvezetés a Szovjetunió elleni háború első tíz hónapjának tapasztalatai alapján, a tüzérségi lőszer felhasználás tervezését hadsereg vonatkozásban a következő irányszámok alapján rendelte el.¹²⁶

Harc mód	Lőszerfajta megnevezése	Havi (átlagos) lőszerfelhasználási irányszámok, hadsereg első készletben
Támadásban	Könnyű tarack lőszer	2,2
	Nehéz tarack lőszer	2,0
	Ágyú lőszer 100 mm-ig	2,28
	Mozsárágyú lőszer 210 mm-ig	1,9
Védelemben	Könnyű tarack lőszer	2,0 — 2,5
	Nehéz tarack lőszer	2,25 — 2,75
	Ágyú lőszer 100 mm-ig	1,75 — 2,75
	Mozsárágyú lőszer 210 mm-ig	2,0 — 5,0

Ezt követően a németek még 1942-ben irányelvet adtak ki a napi átlagos lőszerfelhasználás tervezéséhez is, amely főbb mutatóiban a következők szerint alakult:¹²⁷

¹²⁴ *Blagowieszcansky I.*: „Lőszerfelhasználás egyes problémái az 1. lengyel hadsereg hadműveleteiben.” *Mysl Wojskowa*, 1966. 12. szám. (Magyar fordítás száma: FO1370, cf. 3577)

¹²⁵ *Szuhov M. A.–Pityerkin V. P.*: Idézett mű, 53. old. (oroszul)

¹²⁶ *Donat Gerhard*: „A német haderő lőszerfelhasználása a második világháborúban.” *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, 1969. 8. szám, 465. old. (németül)

¹²⁷ Ugyanott. (németül)

- Támadásban, megerősített állások ellen naponta 1/15 első készlet.
- Védelemben, erős támadó ellenség ellen naponta 1/20 első készlet.
- Védelemben, egyszer támadó (vagy rajtaütő) ellenség ellen naponta 1/30 első készlet.
- Üldözésben, naponta 1/60 első készlet.

A lőszerfelhasználásra vonatkozó német tapasztalatok rögzítik, a felhasznált lőszer mennyiségen belül a fajták arányait is. Így a Szovjetunió elleni háború első 28 hónapjában a felhasznált lőszer készletek fajta szerinti megoszlását a következő táblázatban megjelölt adatokkal rögzítették.¹²⁸

Lőszer csoport	Az első 28 hónap során felhasznált lőszer mennyisége	
	tonnában	százalékban
Könnyű gyalogsági lőszer 20 mm-ig	229 562	6,4
Nehéz gyalogsági lőszer 150 mm-ig	484 555	13,4
Harckocsi lőszer 50—80 mm-ig	73 649	2,1
Tüzérségi és légvédelmi lőszer 150 mm-ig	2 267 548	64
Tüzérségi lőszer 150 mm felett	276 363	7,7
Kézigránát és robbanóanyag	100 280	2,8
Egyéb különböző lőszer	123 996	3,6

A lőszerfelhasználásból olyan tapasztalatokat vontak meg, hogy:

- támadásban a tüzérségi lőszerfelhasználás 5-ször nagyobb (súlyát tekintve), mint a gyalogsági (az arányt 1:5 viszonyban jelölték meg a tüzérségi lőszer javára);
- védelem vonatkozásában (kihangsúlyozzák) a gyalogsági lőszerfelhasználás (támadáshoz viszonyított) emelkedő irányzatát.¹²⁹

A lőszerfelhasználás tapasztalatait hadműveleti keretekben elemezve olyan következtetés szögezhető le, hogy amennyiben a hadműveletek megkezdése előtt nem álltak rendelkezésre, azok sikeres megvívásához szükséges (a felhasználás alapját képező) lőszerkészletek, úgy a hadművelet kezdetét el kellett halasztani. Ha ezt nem tették a hadművelet végrehajtása során a kitűzött célt nem sikerült elérni. Ezt a tapasztalatot a következő jellemző példák tényszerűen is alátámasztják.

Zsukov marsall a sztálingrádi csata védelmi periódusában végrehajtásra kerülő ellencsapásról – melyet a Sztálingrád-i Front három hadseregének (1. gárda, a 24. és a 66. HDS-ek) szeptember első napjaiban kellett végrehajtani –, Sztálin legfelsőbb főparancsnok támadást sürgető parancsára, 1942. szeptember 3-án ezt jelentette: „... már holnap reggelre megparancsolhatom a támadás megindítását, de mindhárom hadsereg csapatai kénytelenek lesznek úgyszólván

¹²⁸ Donat Gerhard: „A német haderő lőszerfelhasználása 1941-től 1945-ig a Szovjet-országgal szembeni hadjáratban.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1964. 2. szám, 91. old. (németül)

¹²⁹ Ugyanott. (németül)

lőszer nélkül felvenni a harcot, mert a lőszer a tüzéség tüzelőállásaiba szeptember 4-én esténél előbb nem tudják kiszállítani.”¹³⁰ Mint a hadtörténelemből ismeretes a szóbanforgó ellencsapást elhalasztották és azt csak 1942. szeptember 5-én kezdték meg.

1943-ban az 56. hadsereg Szlavanszkaja-i irányban, Abinszkaja ellen végrehajtott támadó hadműveletének megkezdéséről, Grecsko marsall memoárjában ezt írja: „Albinszkaja felszabadítását már február 28-ra tervezték, de a gyenge utánpótlás miatt március 4-re, 5-re, majd 9-re halasztották. De még 9-én sem került sor a támadásra, mivel nem érkezett meg sem a lőszer, sem az élelem. Így aztán március 10-re tüzték ki a támadás időpontját.”¹³¹ A memoár következő lapjain Grecsko marsall kifejti, hogy ezidőben az Észak-Kaukázusi Front – bár csapatai a jobbszárnyon 60–70, a középső szakaszon pedig 40 km-t nyomultak előre –, a fő feladatát nem tudta teljesíteni. A főhadiszállás utasítására be is szüntették a front támadását. A kudarc okai közül a leglényegesebbek egyikeként, a lőszerrel való ellátás gyenge megszervezését említi.¹³²

A Kurszk-i csatában, a „Zitadella” hadművelet keretében támadó német csapatok támadásának kezdetét, többször el kellett halasztani lőszer probléma miatt. Az erre vonatkozó tapasztalatot az irodalom így rögzíti: „A hónapokon át tervezett „Zitadella” hadműveletet többszörösen el kellett halasztani, ezért a német vezetésnek minden lehetőséget meg kellett ragadni, hogy a hadműveletet elegendő lőszerrel biztosítsa.”¹³³

Végül célszerűnek tartom megemlíteni Styemenko hadseregtábornok – a neves vezérkari szakembernek – e kérdésben kifejtett véleményét és állásfoglalását. Styemenko tábornok állást foglal abban a vitában, amelyet az utóbbi években szovjet hadtörténészek egy csoportja kezdett el. A vita indító okának lényegét röviden így lehet rögzíteni: 1945 februárjában a szovjet legfelsőbb hadvezetés hibát követett el – állítják a vita kezdeményezői –, mert meg voltak a lehetőségek, egy Berlin elleni támadó hadászati művelet sikeres megvalósításához. Így elmulasztotta a lehetőségek kihasználását. Ehhez az állásponthoz többek között olyan neves katonai vezető is csatlakozott, mint Csujkov marsall, aki akkor a 8. gárda hadsereg – mely ezidőben a berlini irányban tevékenykedett –, parancsnoka volt.

Styemenko tábornok memoárjában állást foglal amellett, hogy a főparancsnokság döntése ezidőben helyes volt. Ennek alátámasztására ezt írja: „Ha figyelembe vesszük, hogy ... milyen nehézségeink voltak a lőszer ... szállítása terén ... teljesen érthető, miért nem tudtunk megtorponás nélkül támadni Berlin ellen.” Visszaemlékezését e kérdésben így folytatja: „A főhadiszállás, a vezérkar és a frontok hadi tanácsai ... végül is arra a következtetésre jutottak, hogy addig míg nem halmozunk fel elegendő anyagi tartalékot az Oderánál ... nem vethetjük be hadseregeinket a Berlin elleni támadásba.”¹³⁴

Csujkov marsall e kérdésben kifejtett álláspontja, ilyen aspektusból igen nehezen magyarázható. Ugyanis a 8. gárda hadsereg, amelynek ezidőben parancsnoka volt, lőszer problémákkal küzdött, mert a lőszerutánpótlás még azok-

¹³⁰ Zsukov G. K.: Idézett mű, 301. old.

¹³¹ Grecsko A. A.: Idézett mű, 393. old.

¹³² Ugyanott, 396. old.

¹³³ Donat Gerhard: „Példák a német haderő lőszerfelhasználására a második világ-háborúból.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1963. 2. szám, 77. old. (németül)

¹³⁴ Styemenko Sz. M.: „Ahol a győzelmet kovácsolták.” Kossuth és Zrínyi Kiadók közös kiadása, Budapest, 1969. 240–242. old.

ról a bázisokról történt, melyek a Visztulától keletre települtek. Ennek bizonyítéka, hogy 1945. február 8-án Csujkov hadseregpáncsnok a következőket jelentette Zsukov frontparancsoknak: „A hadsereg részére átlagosan 0,3–0,5 javadalmazás lőszer van biztosítva. A napi felhasználás nagyobb... A hadsereg gépkocsi szállítása nincs olyan állapotban, hogy folyamatosan szállíthasson a Visztula körzetéből... Minthogy az ellenség fokozza tevékenységét a hídfőben és a harcok folytatódnak Poznanban, kérem segítse elő, hogy a lőszereket két-három napon belül megkapjuk.”¹³⁵

Ismeretes, hogy Csujkov marsall hadserege ezidőben komoly mértékben felhasználta a zsákmányolt fegyvereket és lőszeret, azonban 1945 februárjában, a Berlin elleni támadó hadműveletet – mint Styemenko tábornok írja –, „vétkes könnyelműség” lett volna erre alapozni.¹³⁶

Hadműveleti relációban összegezve a lőszerfelhasználás tapasztalatait rögzíthető, hogy a lőszerfelhasználás egy-egy hadműveletet véve alapul lüktető jellegű volt. Ez főként a támadó hadműveletekben mutatkozott meg, ahol a hadművelet kezdetén az ellenség védelmének áttöréséhez jelentős mennyiségű lőszeret használtak fel. Ez szovjet tapasztalatok szerint elérte egy hadsereg méretű hadműveletre biztosított 2,0–2,5 javadalmazás lőszer 50–60%-át.

A felhasználás volumene az áttörést követő napokban lényegesen csökkent, majd az ellenség hadműveleti tartalékainak, vagy a hadműveleti mélységben kialakított védőöveinek leküzdésekor újlag emelkedett. Ezt követően az ellenség mélységében ismét csökkent és az üldözés során minimális volt. Ez hadműveleti naponként az áttörés után 0,1–0,4 javadalmazás között ingadozott és átlagosan naponként mintegy 0,2 javadalmazás lőszerfelhasználást tett ki hadsereg viszonylatban.

A német tapasztalatok jelentős lőszerfelhasználásról tanúskodnak. Ezek rámutatnak a felhasznált lőszerfajta szerinti arányaira is. Rögzítik, hogy támadásban a tüzérségi lőszerfelhasználás – súlyát tekintve – ötször nagyobb volt mint a gyalogsági. E mellett hangsúlyozták azt is, hogy védelemben (a támadáshoz viszonyítva) a gyalogsági lőszerfelhasználás aránya lényegesen nagyobb volt.

Mint a példák, tapasztalatok, adatok és tények azt alátámasztják, a második világháború során – hadműveleti keretekben is – igazolást nyert: a lőszer erőviszony-tényező szerepe.

Lőszerfelhasználás tapasztalatai harcászati viszonylatban

Harcászati keretekben a lőszerfelhasználás volumenét alapvetően; az adott harcászati kötelék nagyságrendje (magasabbegység, egység, alegység); annak tüzereje; és a megoldott harcfeleltetések jellege (támadás, védelem stb.) határozták meg.

Mint az előző megállapításból kitűnik a lőszerfelhasználás egyik alapvető meghatározója az adott harcászati kötelék tüzereje volt. A tüzérő, a kötelék tüzerszervei (fegyverzetének) mennyiségétől és minőségétől függött. A tüz-

¹³⁵ Styemenko Sz. M.: „Ahol a győzelmet kovácsolták.” Kossuth és Zrínyi Kiadók közös kiadása, Budapest, 1969. 237. old.

¹³⁶ Ugyanott, 238. old.

erőt két mérőszámmal, az egy ösztűzzel kilőhető, illetve egy meghatározott időegység alatt eltűzelhető lőszer súlyával szokásos mérni.

A lőszerfelhasználás tapasztalatainak reális elemzését, a korabeli harcászati kötelékek jelentősebb tüzerő mutatói értékelése nélkül nem lenne célszerű elvégezni. Így a következő lényegesebb tüzerőbeli adatok megismerése, értékes segítséget nyújthat a lőszerfelhasználás tapasztalatainak – harcászati keretek között történő –, megítéléséhez.

A második világháború kezdetén, néhány főbb nagyhatalom haderőiben szervezett legmagasabb harcászati nagyságrendű kötelék – a hadtest –, tüzerőségének tűzereje a következő főbb mutatók szerint alakult.¹³⁷

A tüzerő mérésére alapul vett mérték	Francia haderő	Német haderő	Szovjet haderő
Egy hadtest összes tüzerőségi fegyveréből, egy ösztűzzel kilőhető lőszer súlya tonnában	6,3	6,0	7,1
Egy hadtest tüzerősége által, egy perc alatt eltűzelhető lőszer súlya tonnában	60,0	59,5	78,9

A tüzerő változása érdekesen alakult a háború során. Ennek áttekintését, egy szovjet lövészhadosztály főbb tüzerőmutatóinak alapján, a következő táblázat szemlélteti.¹³⁸

Mérték	Időpont	Lövészfegyverekből kilőhető löszerek mennyisége darabban	aknavetőből	tüzerőségi lövegből	páncéltörő lövegből	rohamlövegből	A hadosztály összes fegyveréből kilőhető löszerek súlya t-ban
Egy ösztűz	1941. július	—	199,9	348,0	25,0	—	0,6
	1945.	—	1 406,0	634,0	143,0	104,0	2,2
Egy perces tűz	1941. július	141 190	2 726,0	3129,6	504,0	—	7,11
	1945.	494 160	11 298,0	4996,3	2403,6	2080,0	22,23

x A légvédelmi lövegek löszerei nélkül.

¹³⁷ Kőrmendi István: Idézett mű, 73. old.

¹³⁸ Kologanov K. Sz.: „A Szovjet Hadsereg harcászatának fejlődése a Nagy Honvédó Háború éveiben.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1960. 70. old.

A szovjet lövészadosztályok tűzerejének fejlődése nem volt töretlen. A Nagy Honvédő Háború kezdetén tűzképességük nagyobb volt, mint a háború kezdeti időszakának befejezése után. A háború e periódusában beálló veszteségek, a tartalékok és a haditermelés lehetőségeiből kifolyólag, a szovjet hadvezetés kénytelen volt a lövészadosztályok tűzerejének (fegyverzetének) csökkentésére. Majd 1942-től kezdődően egészen a háború végéig mennyiségileg és minőségileg növelte azt.¹³⁹

Érdemes áttekinteni – lövész löszerfelhasználás szempontjából – a szovjet lövészadosztály lövészfegyverekből kifejezhető tűzerejét. A Nagy Honvédő Háború előtt – annak ellenére –, hogy a szovjet lövészadosztály létszáma alacsonyabb volt a német gyalogadosztályénál, tűzereje elérte, sőt meghaladta azét. Így a szovjet hadosztály lövészfegyvereiből percnként 297,460 lövést volt képes leadni. Ezzel szemben a német hadosztály tűzképessége percnként csak 250,730 lövés volt. Igaz, 1941 nyarán a szovjet hadosztálynál ez a szám 141,190-re csökkent. Viszont 1945-ben már 494,160-ra növekedett. Ennek eredményeként egy szovjet hadosztály 1945-ben – a lövészfegyverekből leadható lövések számát tekintve –, a német gyalog hadosztályt 66,650 lövéssel, a japán gyaloghadosztályt pedig 364,370 gyalogsági lövedékkel múlta felül.¹⁴⁰

A tűzérségi tűzeszközök mennyiségi és minőségi fejlesztése következtében nyert tüzerönövekedést – amely még számottevőbben kihatott a löszerfelhasználás volumenére –, az alábbi táblázat adatai mutatják.¹⁴¹

Időszak	Tűzérségi tűzeszközök			Légvédelmi lövegek db	Egy tűzérségi és légvédelmi ösztűzhöz szükséges löszer súlya kg-ban
	aknavetők db	lövegek db	összesen (az 50 mm-es aknavetők nélkül) db		
1941. április	150	132	198	12	1822,2
1941. december	78	54	78	10	547,8
1942. dec.— 1943. dec.	160	92	196	—	1000,7
1944. december	136	118 + 12 rolg.	256	12	2040,4

¹³⁹ Kologanov K. Sz.: „A Szovjet Hadsereg harcászatiának fejlődése a Nagy Honvédő Háború éveiben.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1960. 91. és 92. old.

¹⁴⁰ Ugyanott, 53. és 91. old.

¹⁴¹ Ugyanott, 474. old.

Különösen kiemelkedő a lövészadosztály aknavetőinek össztűzéhez szükséges löszerek súlyának növekedése, amely az 1941. júniusi 199,8 kg-ról 1945-re 1405 kg-ra – hétszeresére emelkedett.¹⁴²

A tüzerő növekedése maga után vonta a löszerfelhasználás növekedését. Ezt legbizonyítóbban a harcászati kötelékek löszerfelhasználási tapasztalatai támasztják alá. Harcászati kategóriában elemezve a löszerfelhasználás mutatóit,¹⁴³ elsőként a legnagyobb harcászati kötelék, a hadtest löszerfelhasználásának tapasztalatait célszerű áttekinteni, bár az irodalomban ilyen nagyságrendű kötelékek löszerfelhasználásáról szóló adatokkal alig lehet találkozni.

Hadtest szintű harcászati kötelékekre vonatkozóan a 9. (USA) hadsereg három hadtestének löszerfelhasználási kiszabatai – 1945. február 23-án kezdődő, Ruhr folyón történt erőszakos átkelésel egybekötött támadó hadműveletben – a következő táblázatban foglaltak szerint alakultak.¹⁴⁴

A hadtestek hadrendi számozása	1.	2.	3.	4.	5.	további
	támadási napokra megszabott löszerfelhasználás, hadtest javadalmazásban					
13. hadtest	3,0	2,0	1,0	0,5	1,0	0,5
16. hadtest	1,0	1,0	1,0	0,5	0,5	0,25
19. hadtest	3,0	2,0	1,0	0,5	1,0	0,5

A löszerfelhasználási mutatókhoz feltétlen hozzá kell fűzni, hogy a három hadtest harcát 600 közepes és 300 vadászbombázó repülőgép és a 9. hadsereg tüzercsoportja (három 240 mm tarackos osztály és egy 8 hüvelykes ágyús osztály) támogatta. Ilyen löszerfelhasználás és támogatás mellett a hadtestek 1945. február 23-tól március 10-ig 45–60 km-t haladtak előre.¹⁴⁵

A tényleges löszerfelhasználási tapasztalatokat azonban – minden kétséget kizáróan – a második világháborúban alapvető harcászati magasabbegységként alkalmazott *badosztályok* harctevékenységei nyújtják. A tapasztalatok – amelyek példák sorával támaszthatók alá – azt igazolják, hogy amennyiben a harc feladatok végrehajtásához rendelkezésre álló löszerkészletek az optimális löszerfelhasználást nem tették lehetővé, akkor a harc feladat végrehajtása – kor-

¹⁴² Kologanov K. Sz.: „A Szovjet Hadsereg harcászati fejlődése a Nagy Honvédő Háború éveiben.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1960. 58. old.

¹⁴³ Meg kell jegyezni, hogy a rendelkezésre álló irodalomban fellelhető példák, a harcászati kötelékek löszerfelhasználását különböző mérőszámokkal jelölik. Így találkozni lehet:

- a szovjet csapatokra vonatkozóan; javadalmazásban, darabban és tonnában;
- a német kötelékekénél; tonnában, első készletben és darabban;
- az amerikai alakulatoknál; darabban, tonnában és javadalmazásban kifejezett löszerfelhasználási mutatókkal. Átszámítási kulcs hiányában, valamint a példák eredetiségének megőrzése érdekében mindenütt a megjelölt eredeti forrásban feltüntetett löszerfelhasználási mutatókat alkalmazom. Bár igaz, hogy ez némileg nehezíti az összehasonlítást, de nem torzítja el az eredeti felhasználási adatokat. Így ezekből ily módon is értékes következtetések vonhatók le.

¹⁴⁴ Kulis V. M.: „A második front.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1963. 387. old.

¹⁴⁵ Ugyanott, 384. és 391. old.

latozott löszferfelhasználás esetén – elhúzódt¹⁴⁶ és több veszteséget, véraldozatot követelt¹⁴⁷; löszér hiány esetén pedig kudarchoz vezetett.¹⁴⁸ A harcfeleladatok végrehajtásához szükséges löszerkészletek optimális felhasználása esetén, a kapott feladat eredményesen megoldásra került.¹⁴⁹

¹⁴⁶ A 90. lövészadosztály (szovjet) 1945. január 14–16-ig támadást hajtott végre, az ellenség előkészített védelmének áttörésével, a CIECHANOW-i irányban. Az áttörési feladat végrehajtásához – amelyet időben egy napra terveztek –, a következő löszferfelhasználást engedélyezték; aknavető löszerből a 82 mm aknavetőkhöz 1,73, a 120 mm aknavetőkhöz 1,56 javadalmazást; ágyú löszerből a 76 mm ezred ágyúkhöz 1,7, a 76 mm hadosztály ágyúkhöz 1,9 javadalmazást; taracklöszerből a 122 mm tarackokhoz 1,9, a 152 mm-esekhez 2,0 a 203 mm-esekhez pedig 1,5 javadalmazást. Löszrellátás szempontjából az engedélyezett löszferfelhasználás realizálásának előfeltételeit megteremtették, mert a hadosztálynál összesen a harc kezdetéig; aknavető löszerből 2,5 javadalmazás, ágyúlöszerből az ezred lövegekhez 2,0, a hadosztály ágyúkhöz 2,75 javadalmazás, a tarackokhoz pedig 2,5 javadalmazás löszert halmoztak fel.

A hadosztály azonban a támadás első napján: aknavető löszerből 1,2 javadalmazást, 76 mm löszerből 1,1–1,2 javadalmazást és tarack löszerből csupán 0,8 javadalmazást használt fel. Az alacsony löszferfelhasználás következtében – amely lényegesen alatta maradt az előjáró által engedélyezettnek – a tüzésérg a roham előkészítése idején, nem fogta le az ellenség élőerőit és tüzesszközeit a második állásban és a tartalékok állásában. Ezért a rohamozó csapatoknak nem sikerült elfoglalni az ellenséges tartalékok állását és így a támadás úteme lényegesen csökkent. Ezért a hadosztály az első napon csak jelentéktelen térryeréshez jutott. Ebből következően az első napra megszabott harcfeleladatot csak a támadás 3. napján volt képes teljesíteni.

Forrás: Kapalin I. G.: „A 90. lövészadosztály támadása az ellenség előkészített védelmének áttörésével a CIECHANOW-i irányban.” Lövészadosztályok harci alkalmazása a Nagy Honvédó Háborúban. (A továbbiakban: Löv. ho.-ok alk. a NHH-ban.) Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 75. és 83. old.

¹⁴⁷ A 79. tengerész lövészdandár (szovjet) a Szevasztopol alatti védelmi harcokban 1942 júliusában szívós és bátor helytállásról tett tanúbizonyságot: „Amikor a löszerkészletük fogytán volt, az ellenséget közel engedve magukhoz gyilkos tüzet zúdítottak rá... Tüzérségünk, aknavetőink és gyalogsági fegyvereink tüze, a löszér hiány miatt egyre gyengült. Emiatt a dandár alegységei kénytelenek voltak harcolva visszavonulni... A nagy löszér hiány miatt a dandár és a neki alárendelt csapatok harcossal főleg közelharcban verték vissza az ellenség rohamait... A németek csak akkor tudták harcokcsiaikat tömegesen alkalmazni... amikor a dandár tüzésérgének löszere már fogytán volt.

Forrás: Zaharov V. P.: „A 79. tengerész lövészdandár védelmi harcai Szevasztopol alatti.” Löv. ho.-ok alk. a NHH-ban Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 399., 400., 411., 412. és 413. old.

¹⁴⁸ A 168. lövészadosztály (szovjet) 1941 júliusában a SZORTAVALA-i irányban védelmi harctevékenységet folytatott. A harcok során a csapatok nagy veszteségeket szenvedtek és a löszér hiány is egyre érzhetőbbé vált. A hadosztály csapatai a folyamatos védelmi harcokban kimerültek, a löszér hiány állandósult... A hadosztályt hátra kellett vonni.

Forrás: Gurkin V. V. és Ljabin J. J.: „A 168. lövészadosztály védelmi harca és visszavonulása a Szortavala-i irányban.” Löv. ho.-ok alk. a NHH-ban, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 426., 435. és 438. old.

Ugyancsak jellemző példa erre támadó harctevékenység vonatkozásában, a 49. gárda lövészadosztály (szovjet) 1943. december 16-án megkezdett támadó harca, amelyet a németek HERSZON-i hídfőjének felszámolása és a Dnyeperen történő átkelés céljából indított meg. A tüzésérg és aknavetők számára, a támadás első két napjára összesen a következő igen alacsony löszferfelhasználást engedélyezték: 122 mm tarackokhoz 0,5; a 45 mm és 76 mm lövegekhez, valamint a 120 mm aknavetőkhöz 1,0; a 82 mm aknavetőkhöz pedig 1,5 javadalmazást.

Az első harci napon a tüzésérgi előkészítéshez a tarackok 0,2 javadalmazás, a többi lövegek és aknavetők összesen 0,5 javadalmazás löszert használtak fel. A támadás első napján egyetlen fajtát illetően sem lépték túl az 1,0 javadalmazásnyi löszferfelhasználást. Az első harcinap löszferfelhasználása: a 122 mm-es tarack löszerből 0,8 javadalmazás, 76 mm löszerből 0,75–0,78 javadalmazás, 45 mm löszerből 0,45 javadalmazás, a 82 mm aknavető löszerből 0,5, a 120 mm-ből pedig 0,35 javadalmazás volt.

Emiatt, valamint a rossz felderítés és az elégtelen tüzvezetés következtében – annak ellenére, hogy a második harcinapon több mint 6000 db tüzésérgi és aknavető löszert újójak felhasználáltak –, az ellenség védelmét két napig nem tudták áttörni.

Forrás: Driven V. I. és Griljev A. N.: „A 49. gárda lövészadosztály harca a németek Herson-i hídfőjének felszámolásáért.” Löv. ho.-ok alk. a NHH-ban, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 347–350. old.

¹⁴⁹ Tipikus példája ennek a 27. gárda lövészadosztálynak (szovjet) az ellenség előkészített védelme elleni támadása, 1943. január 14-én a MAGNUSEW-i hídfőből. A had-

Támadásban a legmagasabb löszerfelhasználás: a megerősített védelem elleni harctevékenységekben¹⁵⁰; az ellenség előkészített védelmének áttörésekor¹⁵¹; valamint a víziakadály leküzdésével egybekötött, erőszakos folyóátkelésel lefolytatott támadó harctevékenységekben mutatkozott.

A támadó jellegű tevékenység egyéb változataiban, mint például az üldözéskor¹⁵², vagy a siker kimélyítése érdekében végrehajtott támadásban¹⁵³, vala-

osztály a hadtest főcsapásának irányában támadva összesen 436 löveggel és aknavetővel rendelkezett. Az 1,7 km széles áttörési szakasz egy kilométerére 277 löveg és aknavető esett. A hadosztálynak csupán a szervezetszerű tüzérsége a támadás első napján ténylegesen a következő löszerkészleteket használta fel:

Lőszer fajták	Lőszer felhasználás javadalmazásában		
	a tüzérségi előkészítés és a roham támogatásának időszakájában együtt	a mélységi harc idején	összesen az első támadási napon
82 mm aknavető löszer	2,0	0,25	2,25
120 mm aknavető löszer	2,4	0,2	2,6
76 mm ezred ágyú löszer	1,2	0,4	1,6
76 mm hadosztály ágyú löszer	1,8	0,25	2,05
122 mm tarack löszer	2,1	0,15	2,25

A hadosztály ilyen löszerfelhasználás mellett, rövid idő alatt befejezte az ellenség fővédővénének áttörését és alegységei a nap végére kijutottak az ellenség második védővövéhez.

Forrás: Bogdanov A. R.: „A 27. gárda lövészadosztály támadása a Magnusew-i hídfőből.” Löv. ho.-ok alk. a NHH-ban, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 102. old.

¹⁵⁰ A 235. lövészadosztály (szovjet) 1945. április 6-tól a Königsberghez vezető utak mentén, erősen megerősített német védelem áttörésével, városarcot folytatott. A hadosztálynál a támadás megkezdéséig felhalmozták; lövészlőszerből 1,7; kézigranátából 1,2; 82 mm aknagranátból 2,9; 120 mm aknavető löszerből 1,9; 160 mm aknavető löszerből 1,25; 45 mm löszerből 2,2; 76 mm löszerből ezred lövegekhez 2,6 hadosztály lövegekhez 1,57; 122 mm tarack löszerből 1,45; 152 mm tarack löszerből 1,7 javadalmazást. A támadás első napjára a következő löszer felhasználást határozták meg: 82 mm aknavető löszer 1,75; 120 mm aknavető löszer 1,25; 45 mm löszer 1,0; 76 mm löszer 1,0; 122 mm tarack löszer 1,0; 122 mm ágyú löszer 1,75; 152 mm tarack löszer 2,0; 280 tarack löszer 3,0 javadalmazás.

A hadosztály áttörve az ellenség megerősített védelmét, négy nap alatt birtokba vette a sávjába eső külvárost és a városközpontot.

Forrás: Szmirnov M. A.: „A 235. lövészadosztály támadása a Königsberghez vezető utak mentén...” Löv. ho.-ok alk. a NHH-ban, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 280., 287. old.

¹⁵¹ A 144. lövészadosztály (szovjet) 1945. január 13-ól kezdődően, az ellenség előkészített védelmének áttörésével, támadó tevékenységet folytatott GUMBINEN-INSTERBURG irányban. Az áttörés 2 km-es szakaszon 386 löveg és aknavető igénybevételével tervezték. Az első napon 82 mm és 120 mm aknavető löszerből 1,5; 160 mm aknavető löszerből 1,4; 76 mm löszerből 1,0-1,3; 122 mm taracklöszerből 1,2 és 152 mm taracklöszerből 1,55 javadalmazás felhasználását tervezték. Annak ellenére, hogy a hadosztálynál a támadás kezdetére felhalmozták 1,4 javadalmazás lövészlőszer; a 82 mm aknavető löszerből 2,1; a 120 mm aknavető löszerből 1,9; a 76 mm löszerekből 2,2; tarack löszerből pedig 1,95 javadalmazás, már az ellenség ellenlökésének periódusában löszer probléma merült fel. Így az első napra meghatározott támadási feladatot a hadosztály csak a negyedik napon tudta teljesíteni.

Forrás: Kapalin I. G.: „A 144. lövészadosztály támadása az ellenség előkészített védelmének áttörésével a Gumbinen-Insterburg-i irányban.” Löv. ho.-ok alk. a NHH-ban, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 36., 42., 53. old.

¹⁵² A 21. gyalogadosztály (német) 1941. július 15-27-ig tartó támadó és üldöző tevékenységében, a keleti fronton 13 nap alatt mindössze 800 tonna löszert használt fel. Erdekés tapasztalatot nyújt a tüzérségi löszerfelhasználás, ahol az alacsony könnyű tarack löszerfelhasználását (csövenként 267 db, amely szovjet számvetési egységben 3,34 javadalmazást tesz ki) a nehéz tarack löszer magas felhasználásával (csövenként 548 db, vagyis 9,13 javadalmazás) ellensúlyozták.

Forrás: Donat Gerhard: „Példák a német haderő löszerfelhasználására a második világháborúból.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1963. 2. szám, 78. old. (németül)

¹⁵³ A 29. gárda lövészadosztály (szovjet) 1943. augusztus 10-31. között vagyis 20 nap alatt, hadsereg második lépcsőként alkalmazva, a főirányban SZPASZ-GYEMENSZK-

mint a korlátozott célú támadó tevékenységekben¹⁵⁴ a lőszerfelhasználás az előzőleg említetteknel jóval alacsonyabb volt.

Védelemben, a lőszerhiány rendszerint megghiúsította a harcfelelet eredményes végrehajtását.^{147 148} Elegendő lőszerfelhasználás mellett, amely megközelítette a támadó harc lőszer szükségletét, eredményes védelmet lehetett folytatni.¹⁵⁵

Az eredményes támadó és védelmi harcfeleletok teljesítésekor a lőszerfelhasználásban nem mutatkozott lényeges különbség. A harcászati szintű követelések lőszerfelhasználásán belül azonban a lőszer fajták aránya bizonyos fokig megváltozott. Jellemző példa erre a 2. (magyar) hadsereg könnyű hadosztályainak átlagos lőszer fogyasztásáról publikált korabeli statisztika,¹⁵⁶ amely tükrözi a felhasznált lőszerok – egymáshoz viszonyított – fajta szerinti arányát.

Az eredményes tűztevékenységhez szükséges lőszerok rendelkezésre állása – vagyis a megfelelő lőszerfelhasználás biztosítása –, még jobban érezte a harc kimenetelét befolyásoló hatását, az egység és alegység szintű harcászati követelések tevékenységében, amennyiben a támadás kezdetéig a szükséges lőszer-

JELNYA körzetében kétszer került harcbevetésre. Az első bevetéskor 1,3 km széles áttörési szakaszon 212 löveg és aknavető, valamint a következő lőszer készletek álltak rendelkezésre: lövész lőszerből 1,5; 82 mm aknavető lőszerből 2,08; 120 mm aknavető lőszerből 0,83; 45 mm lőszerből 1,83; 76 mm lőszerből ezred lövegekhez 2,83; hadosztály lövegekhez 1,94; 122 mm tarack lőszerből 1,56; a többi lőszer fajtákból átlag 1,5 javadalmazással rendelkezett.

Forrás: Griljev A. N.: „A 29. gárda lövészadosztály harcai Szpaszk–Gyemzensk–Jelnya körzetében.” Löv. no.-ok alk. a NHH-ban, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 201. és 209. old.

¹⁵⁴ A 295. lövészadosztály (szovjet) 1945. március 22-től kezdődően, az Odera bal partján elfoglalt KÖSTRIN-i hidró kiszélesítéséért, korlátozott célú támadó tevékenységet hajtott végre. Áttörési szakasza 3 km széles volt, 307 löveggel és aknavetővel rendelkezett. A támadást a hadosztály a következő lőszerkészletekkel kezdte meg: 1,0 javadalmazás 45 mm löszer; ezred lövegekhez 1,1 a hadosztály lövegekhez 1,3 javadalmazás 76 mm löszer; aknavető lőszerből 1,5–1,6 javadalmazás. A harc során gyakran kellett utánpótolni a harcoló lövész alegységekhez a löszert.

Forrás: Ivanov M. A.: „A 295. lövészadosztály harca az Odera bal partján...” Löv. no.-ok alk. a NHH-ban, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 329., 331., 333. és 338. old.

¹⁵⁵ A 12. gyalogadosztály (német) 1944. október 10–21. között a második ACHEN-i hadműveletben végrehajtott védelmi harcában a következő lőszerfelhasználási tapasztalatok születtek:

– Gyalogsági lőszerfelhasználás naponta géppuskánként elérte az „első készlet” 80%-át, amely golyószórónként 2760, átlványos géppuskánként 5040 db gyalogsági lőszer tett ki. Puskánként az első készlet 25%-át használták fel.

– A páncéltörő lövegekhez és a rohamlövegekhez naponta átlagosan 40–40 löszert használtak fel csövenként.

– A légvédelmi lövegek napi felhasználása 100 db volt (60 repesz és 40 páncél gránát). Ennek jelentős hányadát földi célok ellen használták fel.

Erdemes külön áttekinteni a tüzérségi lőszerfelhasználást. Tüzérségi lőszerokból a védelmi harc kezdetén naponta engedélyezve volt felhasználásra:

– Könnyű tarack lőszerből 120 db (az első készlet 53%-a; vagyis 1,5 javadalmazás);

– Nehéz tarack lőszerből 80 db (az első készlet 53%-a; vagyis 1,33 javadalmazás). Mivel a hadosztály az ellenség támadásának fő irányába esett, a hadsereg parancsnokság a lőszerfelhasználási normákat tüzérségi lőszerből megemelte;

– Könnyű tarack lőszerből csövenként napi 150 db-ra (az első készlet 66%-ára; vagyis 1,86 javadalmazásra);

– Nehéz tarack lőszerből lövegenként napi 100 db-ra (az első készlet 66%-ára; vagyis 1,66 javadalmazásra).

A heves védelmi harcokban ezt a lőszer kiszabatot is maradéktalanul felhasználták. Az utolsó napokban, amikor a hadsereg löszerraktár készletei már kimerülöben voltak, a felhasználási normákat az első készlet 26–32%-ára csökkentették, amely csövenként és naponta:

– Könnyű tarack lőszerből 60–80 db (szovjet ellátási egységben kifejezve 0,75–1,0 javadalmazás);

– Nehéz tarack lőszerből 40 db (0,66 javadalmazás) löszer eltűzelését tette lehetővé.

Forrás: Donat Gerhard: „Példák a német haderő lőszerfelhasználására a második világháborúból.” Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift, 1963. 2. szám, 82. old. (németül)

¹⁵⁶ A 2. (magyar) hadsereg támadó és védelmi hadműveleteiben feltűnő a tüzérségi löszer magas felhasználása, amelyet a következő statisztikai összehasonlító táblázat szemléltetően prezentál.

készleteket felhalmozták¹⁵⁷ majd a lőszerutánpótlást előrelátóan megszervezték¹⁵⁸ a siker nem maradt el. Ugyanakkor rögzíthető az a tapasztalat is, hogy a harcfelelakatok megoldásához szükséges lőszerkészletek elégtelensége nem tette lehetővé a feladatok megoldását¹⁵⁹ és rendszerint magas vérvesztésekkel járó kudarcot eredményezett.¹⁶⁰

Egy könnyű hadosztály lőszer javadalmazásának lőszer fajtankénti aránya %-ban kifejezve	Lőszerfelhasználás			
	támadó hadműveletben	a DON-menti védelmi hadműveletben		
		VIII. 5.–VIII. 20-ig	VIII. 20.–IX. 1-ig	
Gyalogsági és páncéltörő lőszer	32%	23%	11%	4%
Aknvető lőszer	8%	6%	5%	4%
Tüzérségi lőszer	60%	71%	84%	92%

A táblázatból kitűnik, hogy a tüzérségi lőszerből a felhasználás mindig az egy javadalmazás felett volt. A többi lőszer fajták vonatkozásában azonban nem haladta meg az egy jav-t.

Forrás: Móga Győző: „Anyagi szolgálat.” Magyar Katonai Szemle, 1944. 5. szám, 312. old.

¹⁵⁷ A 83. gárda lövészezed (23. gárda lövészhadosztály) 1944. július 16-án az ellenség védelmének áttörésével kezdődő támadó tevékenységéhez, a támadás kezdetéig a következő lőszerkészleteket halmozták fel: aknavető lőszerből 3,0; páncéltörő lőszerből 2,2; 76 mm tüzérségi lőszerből 1,9 (ezred lövegekhez) illetve 1,2 (hadosztály lövegekhez) javadalmazást halmoztak fel. Lövészlőszerből a harcosok közvetlenül a támadás előtt; puszként 1,5–2,0 javadalmazás (150–200 db) és géppisztolyonként 1,0–1,7 javadalmazás (300–500 db) lőszer, valamint 4,0 javadalmazás (8 db) kézigranátót kaptak.

Forrás: „VISZTREL” lövész-harcászati továbbképző intézet tanári kollektívája (a továbbiakban: „VISZTREL” tanári kollektívája): „A lövész zászlóaljok és lövész ezredek harci alkalmazása a Nagy Honvédő Háborúban.” (A továbbiakban: A löv. z.-ak és e.-ek harci alk. a NHH-ban.) Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 175. old.

¹⁵⁸ A 881. lövészezed (158. lövészhadosztály) 1942. november 25-én kezdődő, az ellenség előkészített védelme ellen áttöréssel végrehajtott támadó harcának kezdetére, az ezrednek valamennyi fajtából 2,5–3,0 javadalmazás lőszer állt rendelkezésre. Ebből mintegy 1,5 javadalmazás az ezred löszerfelvételező helyen volt. Az alegységek katonáit 2,0 javadalmazás lövészlőszerrel és kézigranáttal látták el. Az ezred löszerfelvételező helye, rögtön a roham kezdete után az első vonalban harcoló alegységektől 1 km távolságra települt, innen látták el a továbbiakban a harcoló alegységeket lőszer utánpótlással.

Forrás: „VISZTREL” tanári kollektívája: „A löv. z.-ak és e.-ek harci alk. a NHH-ban” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 141. és 148. old.

¹⁵⁹ A 426. lövészezed (88. lövészhadosztály) 1941. november első felében Kesztyengától északra folytatott védelmi harcában, az ezred zászlóaljai több napon át bekerítve harcoltak. Harcuk eredményesebb lehetett volna, ha a szükséges lőszerkészletek az alegységeknél rendelkezésre állnak. Ez a tapasztalat azért tanulságos, mert az ezred és a hadosztály rendelkezett a szükséges lőszerkészletek felett. A tanulságos példát, az ezred harcát rögzítő irodalom így jegyezte fel: „Az ezred és a hadosztály parancsnokság nem intézkedett időben arra, hogy a 426. lövészezed zászlóaljainál megfelelő mennyiségű ... löszert halmozzanak fel. Amikor a zászlóaljakat az ellenség bekerítette, a hozzájuk útbáldított szállító részleg parancsnokai nem kaptak utasítást arra, hogy mindenáron törjenek át a bekerített zászlóaljakhoz. Ezt az bizonyítja, hogy a zászlóaljak megsegítésére tett mindhárom kísérlet kudarcra végződött, holott a sebesültek kitértek a bekerítésből.”

Forrás: „VISZTREL” tanári kollektívája: „A löv. z.-ak és e.-ek harci alk. a NHH-ban.” Zrínyi Kiadó, Budapest, 1961. 286. old.

¹⁶⁰ A 1085. lövészezed (322. lövészhadosztály) 1942. augusztusában végrehajtott, Reszszeta folyó menti védelmi harcra rányomta bélyegét a lőszer hiány. Az erre vonatkozó tapasztalatokat az irodalom így rögzíti: „Az ezrednek kevés lőszerre volt, különösen nagy volt a hiány 82 mm aknából. Ebből augusztus 11-én pl. az ezrednél mindössze 0,1 javadalmazás volt. Az ellenség rohamait főképpen a géppuskások, géppisztolyosok és a lövészek hártották el. Ez nagy személyi veszteségekkel járt ... augusztus 12-én tizenöt nehéz harcokosi és géppisztolyosok rohamozták meg a 8. lövész századot ... az ellenséges harcokosi ellen elsősorban páncéltörő kézigranáttal harcoltak, s emiatt nagy veszteségeket szenvedtek.”

Forrás: „VISZTREL” tanári kollektívája: „A löv. z.-ak és e.-ek harci alk. a NHH-ban.”

Végezetül célszerű megemlíteni néhány olyan (az általános anyagfelhasználás szempontjából specifikus jellegű) tényezőt, amelyek harcászati keretek között a lőszerfelhasználás alakulását számottevően befolyásolták.

- A csövenkénti átlagos lőszerfelhasználást, az adott harcászati kötelék (beleértve a megerősítő és támogató tüzesszököket is) fegyverzetének mennyisége és minősége lényegesen befolyásolta. Ami annyit jelent, hogy a tüzesszökök mennyiségi növekedése és minőségi fejlődés eredményeként csökkent ugyan a csövenkénti átlagos lőszerfelhasználás. Ez azonban az érintett harcászati kötelékek lőszerfelhasználását tekintve - tömegében - nem jelentett kevesebb lőszer szükségletet.

- A légi támogatás mérve - a légierő által leküzdött célok függvényében -, viszonylagosan csökkentette a lőszerfelhasználást.

- A felderítés hatékonysága szintén kihatással volt a lőszerfelhasználásra. A leküzdendő célok felderítettsége függvényében növekedett vagy csökkent, az adott ellenséges csoportosítás leküzdéséhez szükséges lőszerfelhasználás.

- Az egyes (főként speciális, pl. páncéltörő vagy kumulatív) lőszerfajták (időleges) hiánya, növelte más lőszer fajták felhasználását és mind e mellett negatívan befolyásolta az adott harctevékenység megoldásának eredményességét is.

A lőszerfelhasználás második világháború fegyveres küzdelmeire vonatkozó jobb tapasztalatainak összegezése

1. A háború kezdetekor egyetlen nagyhatalom sem rendelkezett olyan méretű lőszerkészletekkel, amelyek az ipar haditermelésre történő átállításáig lehetővé tették volna, a várható fegyveres küzdelem eredményes megvívását biztosító optimális lőszerfelhasználást.

2. A lőszerfelhasználás megszervezése és a lőszer gyártás beindítása területén olyan hibákkal találkozhatunk, melyek azt bizonyítják, hogy a döntésre hivatott állami és katonai vezetők - fontos kérdések eldöntésekor - figyelmen kívül hagyták az addigi háborúk vonatkozó tapasztalatait, valamint az elkövetkező fegyveres küzdelem várható lefolyásának sajátosságait. Így pl. a Szovjetunió az átfegyverzéssel párhuzamosan nem hozta létre, az újonnan rendszerbe állított fegyverekhez szükséges, optimális mértékű lőszertartalékokat. Németország pedig a kezdeti „könnyű” győzelmekre alapozva, a Szovjetunió ellen kirobbantott háború előtt lényegesen csökkentette a lőszergyártást.

3. A háború folyamán fokozatosan kibontakozó lőszergyártás következtében, a lőszerkészletek olyan hatalmas voúlmenű felhalmozását eszközölték, amely lőszerfelhasználás szempontjából - a hadtörténelemben ezideig nem ismert - hatalmas méretű hadászati műveletek megvalósítását tette lehetővé. Jónéhány hadászati műveletben - mint pl. a Vörös Hadsereg „BOGRÁTYION” és a „BERLIN”-i, vagy a németek „CITADELLA” hadászati műveletében -, a lőszerfelhasználás felülmúlta az első világháború nevezetes „anyagcsatáit” is.

4. A háború során végrehajtott hadműveletekre - azok lefolyására, kimentelésére, sőt nem ritkán kezdetüknek időpontjára is -, lényeges kihatással voltak, a megvíváshoz szükséges lőszerkészletek felhalmozásának lehetőségei.

5. A támadó front és hadserég hadműveletekben a lőszerfelhasználás lükettető jellege volt. Ez abban nyilvánult meg, hogy az ellenség védelmének áttöréséhez nagy mennyiségű lőszert (esetenként a hadműveletre tervezett kiszabotnak több mint felét) használták fel. Majd az ellenség védelmének mélységében és a visszavonuló ellenség üldözése alatt a felhasználás csökkent. Újólaj – a hadművelet során – csak olyan esetben emelkedett, ha az ellenség a mélységben újabb ellenállási vonalakat, vagy góccokat tudott létrehozni. Ezek leküzdése után, az üldözés további periódusában ismét csökkent a lőszerfelhasználás.

6. A második világháború fegyveres küzdelmeiben a tüzérségi lőszerfelhasználás (beleértve az aknavető, páncéltörő, légvédelmi és harcokcsi lőszereket is) volt a legszámottevőbb. Lényegesen emelkedett – az előző háborúkhoz viszonyítva – a gyalogsági lőszerfelhasználás is, melyet a sorozatlövő fegyverek mennyiségi és minőségi fejlődése idézett elő.

7. Tüzérségi lőszerfelhasználás szempontjából az a probléma, hogy – úgy katonai és gazdasági megfontolásból egyaránt kiindulva – melyik az optimális megoldás; a több cső csövenként kevesebb lőszerrel; vagy a kevesebb cső, csövenként több lőszerrel; egyértelműen úgy igazolódott be, hogy: a több cső esetenként és csövenként kevesebb lőszerrel előnyösebb. Ez természetesen – az eltűzelt lőszer tömegét tekintve – nem jelent alacsonyabb lőszerfelhasználást.

8. Harcászati keretekben a lőszerfelhasználás mértéke, a két fő harcmód – a támadás és a védelem – között nem mutat lényeges különbséget. A támadó fél az ellenség védelmének áttörése érdekében – erőfölénye mellett – rendszerint magas tüzérségi lőszerfelhasználást eszközölt. A védő fél pedig a támadót már a felvonulás és szétbontakozás időszakában, majd ezt követően a védelembe betört ellenséget is, tűzzel igyekezett megsemmisíteni, vagy támadó szándékáról lemondani. Ez magas lőszer felhasználást vont maga után a védő fél részéről is.

9. A második világháború fegyveres küzdelmeiben a lőszerfelhasználás tapasztalatai beigazolták és megerősítették, az előző háborúk két igen fontos tapasztalatát. Igazolták a lőszerkészletek crőviszony-tényező szerepét. Továbbá megerősítették azt a törvényszerűséget, hogy a lőszerfelhasználás és a vérveszteségek között fordított arányú összefüggés áll fent, melyet így lehet megfogalmazni: optimális lőszerfelhasználás mellett a vérveszteség alacsonyabb; a szűkésnél alacsonyabb lőszerfelhasználás esetén nagyobb a vérveszteség.

HARCKÉSZÜLTSEG ÉS HADTÁPKIKÉPZÉS

„SZOJUZ-76” parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat hadtáp tapasztalatai

*Kapus Gyula ezredes, Sáfár Bálint alezredes,
Peresztegi Endre főhadnagy*

A terveknek megfelelően 1976. július 06-tól 10-ig a DHDCS, a HDS és a hdt. törzse, CSRP, valamint a kijelölt alárendelt törzseik részére többfokozatú – közös törzsvezetési gyakorlat került levezetésre terepen, híradó eszközökkel. A gyakorlaton részt vett az MN Tábori Hadtáp operatív csoportja is az MN THF vezetésével.

A gyakorlat lehetővé tette az utóbbi években felmerült egyes hadműveleti-harcászati, szakharcászati elméleti és gyakorlati kérdések megvizsgálását. A fentiekén túl ez a gyakorlat is hozzájárult a hadseregeink közötti fegyverbarátság további erősítéséhez.

A gyakorlat előkészítésénél és levezetésénél sajátos körülményként jelentkezett:

– a gyakorlaton a hadtest- és a hadosztály-hadtáptörzsek is részt vettek, mód nyílt arra, hogy a hadsereg-hadtáptörzs mind az előljáró, mind az alárendeltek felé a valóságot megközelítő időnormákkal, vezetési módszerekkel gyakoroljon.

Az a körülmény, hogy a hadsereg alárendeltségében szövetséges csapatok is tevékenykedtek, szükségessé tette a vezetési okmányok orosz nyelven történő kidolgozását;

– a gyakorlaton részt vett az MN Tábori Hadtáp operatív csoportja, a CSRP, a hdt. törzs, így a seregtest szintű együttműködés megszervezésének módszerei előtérbe kerültek és lehetőség nyílt azok gyakorlatban történő kipróbálására;

– a hadtest a HDS-alárendeltségben önálló irányban tevékenykedett, ami a hadtápvezetés megszervezésében sajátos követelményt támasztott;

– a HDS hadtáptörzs fontosabb „M” beosztásai tanintézetből és csapatból lebiztosított állománnyal kerültek feltöltésre; ehhez még számításba kellett venni, hogy a hadtáptörzs jelentős állománya ilyen jellegű gyakorlatot első alkalommal hajtott végre. Ez a körülmény a hadtáptörzs összekovácsolásánál, felkészítésénél külön figyelmet érdemelt és egyben hozzásegített egy sor tapasztalat szerzéséhez;

– a hadtápvezetés megszervezését újszerűen érintette a párhuzamos munkamódszer alkalmazásának előtérbe helyezése és a 6 órás (csökkentett) munkagrafikon alkalmazása; mobill adatfeldolgozó pontok működtetése a hadosztályoknál és a HDS hadtáptörzsnél; továbbá ESZG-programok alkalmazása

(R-10). A megnövekedett volumenű gépi adatfeldolgozás, a számvetések gépi úton történő kidolgozása következtében tovább csökkent a manuális munka;

- a vezetési pontok gyakori áttelepülése (naponta);
- néhány újszerű megoldást és részletes kidolgozást tett szükségessé a nagy mélységű biztosítási öv leküzdése, és (ezen belül az erőd-támpontok áttörése) a fővédőv áttörésének, a támadás kifejlesztésének hadtápbiztosítása; a kritikus nap egészségügyi biztosítási feladatainak a megoldása, a szállítások és az ellátás szervezése során az összhang biztosítása, az öfn.-i HDS átcsoportosítása időszakában a közúti biztosítás megszervezése, az együttműködés seregtest szintű megszervezése stb.

A gyakorlatra való felkészüléskor és a gyakorlaton e kérdések feldolgozása során szerzett tapasztalatainkat a következőkben összegezzük.

A HDS-hadtáptörzs állománya gyakorlatra történő felkészülésének tartalma és módszere

A gyakorlatra való felkészülés megszervezésénél figyelembe vettük:

- a törzs állománya felkészültségét;
- azt, hogy a felkészülés csak hosszabb távon végzett tervszerű munkával, a kampányszerűség kiküszöbölésével lehet eredményes;
- a korábbi gyakorlatok tapasztalatait;
- a várható gyakorlat jellegét, körülményeit;
- a vezetés hatékonysága, operativitása javításának szükségességét;
- a rendszeresség, fokozatosság, következetesség és komplexitás elvét;
- a hadművelleti, harcászati látókör bővítésének, a lexikális ismeretek megszerzésének szükségességét;
- azt a követelményt, hogy a hadtáptörzs tisztjei egyfelől a szakterületükön specialisták, másfelől általános hadtáp feladatok megoldására is felkészült tisztek legyenek.

Ennek érdekében egy évre szóló felkészülési tervet készítettünk „A HADTÁPTÖRZS FELKÉSZÜLÉSI TERVE a hadművelleti parancsnoki és törzsvezetési gyakorlatra” címmel. Ez a terv tartalmazta:

- a felkészülés főbb célkitűzéseit;
- a felkészülés formáit és módszereit;
- a felkészítésre fordítandó idő megosztását;
- a HDS-hadtáptörzs felkészülésének grafikus tervét;
- a foglalkozások tematikáját és a levezetés rendjét;
- ütemtervet a háborús vezetési okmányminták felújításához és a szükséges egyéb anyagok, eszközök biztosításához.

A beosztásukban új tisztek egyéni felkészülési terveket készítettek a hadtáptörzs tervével szoros összhangban.

A felkészülés másik fontos területe – egyben az elméleti felkészülés és csoportos gyakorlás feltétele – volt a hadtápvezetés megszervezése. Annak a ki-művelése, hogy mit, hogyan, milyen csoportosításban, milyen eszközökkel, milyen időnormákkal kell megoldani, ezzel megteremtettük a célirányos felkészülés feltételeit és szervezeti keretét. Konkrétan meghatároztuk az egyes személyek feladatait, helyét, szerepét a hadtáptörzs munkarendjében. Létrehoztuk a hadtáptörzsön belüli funkcionális csoportok rendszerét (1. sz. melléklet) és kialakítottuk a munkarendjüket. Egyes kulshelyzetben külön is részletezve (2. sz. melléklet).

A felkészülés folyamán a módosított munkarend és grafikon alapján személyre menően kidolgozott tevékenységi jegyzékek készültek. A gyakorlat során bebizonyosodott, hogy ezeket célszerű részletesen, minden részfeladatra kiterjedően kimunkálni. Célszerű ezenkívül egyes fontos feladatok kidolgozásához, például: hadtápbiztosítási tervtérkép elkészítése, előzetes intézkedés kidolgozása stb. külön emlékeztetőt kidolgozni, amely az adott okmány elkészítésének célszerű rendjét tartalmazza.

A vezetés rendjének átdolgozását elsősorban a 6 órás munkagrafikon életbeléptetése tette szükségessé. Ezzel a tervezésre fordítható idő 2 órával csökkent, de a megoldandó feladatok köre nem változott. Tehát biztosítani kellett olyan feltételeket, amely a munkaintenzitás növelését lehetővé tette.

Bebizonyosodott, hogy az időcsökkentés útja nem elsősorban a gyorsabb, intenzívebb munkában, hanem a körültekintő, minden „apró” részletet figyelembe vevő szervezésben, a munkafeltételek javításában kereshető.

Ebből kiindulva a felkészülés másik fontos területét képezte a vezetés anyagi, technikai feltételeinek megteremtése, illetve a korábbiak javítása, pontosítása. Tapasztalataink szerint nagy gondot kell fordítani a mintaokmányok kidolgozására és a használatra való előkészítésére. Ezek egyrészt lehetővé teszik a feladatok behatárolt gyakorlását, másrészt a gyakorlat végrehajtása során növelik a munkaintenzitást azáltal, hogy csökkentik a manuális munkát; irányítják a szerkesztő tevékenységét és ezzel idő- és energiamegtakarítást eredményeznek.

A felkészülés során okmányminta-csomagokat dolgoztunk ki munkacsoportokként, személyenként és egyes konkrét feladatot illetően az egész hadtáptörzs részére. Így pl.: a hadművelati szétbontakozás hadtápbiztosítási terve és mellékletei; első támadó hadművelet hadtápbiztosításának terve és mellékletei, a töpfe. csapások nyilvántartásával és a következményei felszámolásával kapcsolatos okmányminták, parancsok, intézkedések, jelentések mintái stb.

A gyakorlat során hasznosnak bizonyultak az előre kiadott űrlapok, amelyek tartalmazták, hogy mikorra, kinek, milyen összetételű anyagot (bedolgozást) kell biztosítani. Például a hadtápbiztosítási tervtérképre kerülő táblázatok űrlapjait előre kiadtuk az illető szolgálati ágaknak (EÜSZ, KSZSZ). Ezzel a módszerrel el tudtuk kerülni az adatok átdolgozásából adódó idővesztést.

Tartalmasabbá tette a technikai szolgálattal, fegyverzeti szolgálattal való együttműködést, hogy a kölcsönös adatszolgáltatáshoz adatlapokat dolgoztunk ki, amelyek egyértelművé és konkréttá tették az együttműködési kötelezettséget.

A felkészülés során adattárat dolgoztunk ki a munka megkönnyítése céljából. Ez tartalmazta azokat a legfontosabb adatokat, amelyek a HDS harcértékére, a várhatóan HDS alárendeltségbe kerülő csapatokra, a HDS htp. lehetőségére vonatkoztak. Ezeken kívül alapadatokat pl. a szövetséges és magyar csapatok speciális anyagait, hadszíntéradatokat, várható veszteségeket stb. rögzítettünk. Az adattár egyeztetése és pontosítása a gyakorlat megkezdése előtt megtörtént az előjáró szervekkel, a szövetséges magasabbegységekkel, az együttműködő szolgálattal és osztályokkal.

A hadtáptörzs elméleti és gyakorlati kiképzését:

- az önképzés;
- a hadművelati-harcászati kiképzés;

- a szakmai kiképzések;
- a törzsfoglalkozások összehangolt rendszerével végeztük.

Ezeket a képzési formákat komplexen alkalmaztuk, a különböző módszerek egymást kiegészítették, valamennyi képzési forma egy célt, a gyakorlatra való felkészülést szolgáltatta.

Az önképzés – a különböző elméleti anyagok elsajátítását, a lexikális ismeretek bővítését, felújítását biztosította. Pl. a várható ellenség szervezetében, technikájában és harcéljárásában beállt változások, a saját szervezet, a hadtápszolgálat tevékenységét befolyásoló tényezők; a korábbi gyakorlatok bevált, jó módszerei és célszerű megoldásai, tapasztalatai stb.

A felkészülés során gondosan tanulmányoztuk a korábbi gyakorlatok anyagait (BÁSTYA-73, SZOJUZ-74, TAVASZ-75). Ezen okmányok tanulmányozása különösen a beosztásukban új tiszteknél bizonyult hasznosnak. Lehetővé vált a részletesen kimunkált kérdések több szempontjából történő vizsgálata, oktatási kérdések elemzése esetenként jobb, célszerűbb megoldások kiművelése. Eredményesen alkalmaztuk a felkészülésnek azt a módját, hogy ha valaki egy új területen nagyobb tapasztalattal rendelkezett, vagy egyes kiemelten fontos részkérdést feldolgozott, a szerzett tapasztalatait tervszerűen, – általában a törzsfoglalkozások keretén belül – átadta az egész hadtáptörzs személyi állományának.

A csoportos felkészülés során (törzsfoglalkozások, hadműveleti-harcászati kiképzés) az egyszerűtől a bonyolult felé történő haladást tartottuk szemelőtt. Kezdetben egyes részkérdéseket kiemelve, munkagrafikon időnormáinak betartása nélkül gyakoroltuk. Egyes kérdések feldolgozását esetenként – ha ez szükségessé vált a fontossága miatt, vagy a megoldás nem felelt meg az elvárásoknak – megismételtük. Az ismételt feldolgozást vagy a hadtáptörzs egésze, vagy csak azok a munkacsoportok végezték, amelyeknél a problémák jelentkeztek. Sor került egyes munkacsoportok külön gyakoroltatására is. A felkészülés során a foglalkozások tanteremben, majd gyakorló pályán táborig viszonyok között, végül terepen kerültek levezetésre. Ennek során külön munkacsoportot hoztunk létre a HVP telepítésének, áttelepítésének, működésének megszervezésére, az ehhez szükséges feltételek megteremtésére.

A gyakorlatra történő felkészülés során együttműködést kellett szervezni a szövetséges htp. törzsével; a THF-séggel; – a CSRP hadtápszerveivel; – a hadtest hadtáptörzsével. Az együttműködés megszervezése kiterjedt az adatok egyeztetésére, a mintaokmányok egységesítésére, a vezetés rendjének pontosítására. Az öfn.-i törzssel, a fegyvernemi főnökségekkel és különös súllyal a HVP-n települt szolgálatokkal és szervekkel együttműködést szerveztünk a kölcsönös információszolgáltatás, az alapvető vezetési okmányok kidolgozása érdekében. A következő lépésként a hadtáptörzs egyes munkacsoportjai között, majd a munkacsoportokon belüli együttműködést szerveztük meg. Fontos tapasztalat volt, hogy a kialakított együttműködést a törzsfoglalkozások alapján tovább kellett pontosítani.

Az együttműködés alapját a 6 órás munkagrafikon képezte. A munkagrafikon behatárolt egy sor kritikus időpontot (tájékoztatók, jelentések stb.), amelyek meghatározóak voltak a részfeladatok végrehajtását illetően. A gyakorlat során az együttműködésben részt vevő egyes szervek és személyek részgrafikonokkal rendelkeztek, amelyek térben, időben és tartalmilag összhangba kerültek.

A hadtáptörzs munkagrafikonjának kialakításánál a következő módszert alkalmaztuk: először feltüntettük azokat az időpontokat, amelyek az előljárók (HDS PK) által meghatározásra kerültek. Ennek függvényében terveztük a törzs munkarendjét, funkcionális csoportoknak és személyeknek megfelelő bontásban. Az együttműködő szervek (Technikai O., Fegyverzeti O. stb.) a htp. törzs munkagrafikonjához egyeztettek saját munkarendjüket; kölcsönös konzultáció és egyeztetés után. Ezután kerülhetett sor a funkcionális csoportok részletes, személyre menő munkagrafikonjának a kidolgozására. Így elértük, hogy a részgrafikonok összhangban voltak a hadtáptörzs és a HVP-n települt összes szerv és osztály munkagrafikonjával. A gyakorlások során ennek ellenére ezeken a grafikonokon is kellett módosításokat végrehajtani, ami maga után vonta a kapcsolódó összes részgrafikon, tevékenységi jegyzék módosítását is.

Sajátos feladat volt a nagyszámú berendelt állomány felkészítése. A felkészítés során a rendelkezésre álló idő rövidege miatt célszerűnek bizonyult az a módszer, hogy a rövid általános „képbeállítás” után a konkrét feladat elvégzésére a munkacsoport-parancsnokok készítették fel az érintett tiszteket. Ennek kapcsán megismerték a részükre kidolgozott tevékenységi jegyzékeket, a munkacsoport feladatát, ezen belül saját feladatukat, az együttműködési kötelezettségüket, munkaokmányaikat és gyakorolták azok kidolgozását.

Összességében a felkészülés során minden tiszt tisztázta helyét, szerepét a hadtáptörzsön és a munkacsoportján belül. Felmérte és megértette a reávaró feladatokat. Ennek megfelelően gyakorolt és alakította ki egyéni munkamódszerét, szervesen beillesztve a hadtáptörzs egészének tevékenységébe.

A HDS első támadó hadművelete hadtápbiztosításának megtervezése, megszervezése

A hadsereg első támadó hadművelete hadtápbiztosításának megtervezésénél figyelembe vettük:

- a HDS a FRONT első lépcsőjében, fő irányban tevékenykedett;
- a hadművelet kezdetben hagyományos, majd tömegpusztító fegyverek alkalmazásának körülménye között folyt;
- a háború kitörését hosszabb veszélyeztettségi időszak előzte meg;
- a hadsereg feladata volt: a biztosítási öv gyors leküzdése; a megerősített körletek és az előkészített védelem áttörése; fontos politikai, – gazdasági objektumok és közlekedési csomópontok elfoglalása; az alapvető hegyi átjárók birtokbavétele; a harctevékenységek körzetének az előrevonás alatt levő tartalékoktól való elszigetelése, az ellenség megelőzése a tartalékok szétbontakoztatásában, illetve az ellenség előremozgó tartalékainak megsemmisítése találkozói ütközetben és találkozói harcokban; a hadművelet kifejlesztése magashegyi körzetekben. A támadó hadművelet méreteit a következők jellemezték: a hadművelet mélysége 180 km, támadási sáv szélessége: 150–180 km, napi támadási ütem: 25–30 km, a hadművelet időtartama: 8 nap volt;
- a hadművelet kezdetben medencékben, majd közép-, illetve magashegyi körzetekben folyt;
- a hadművelet iparilag fejlett, megfelelő mennyiségű és minőségű közlekedési úttal hálózott területen folyt.

Az előljáró PK HTPH elgondolásának lényegét a következőkben foglaltuk össze:

a HDS támadó hadművelete anyagi biztosítása a hadművelet előkészítő időszakában és az első két hadműveleti napon a HDS és a csapatok eszközeivel kirakó állomásokról történt. Az MN TH a hadművelet 2-3. napjától TEB-t, illetve TEBR-t telepített, majd a továbbiakban áttelepítette úgy, hogy a lőszer- és hajtóanyag-fogyasztás pótlására a szükséglet mintegy 60-65%-át után szállította a HDS MB, illetve MBR-ig.

A HDS alárendeltségébe tartozó szövetséges csapatok anyagi biztosítása a hadművelet 4. napjáig a szövetséges hadtáp közvetlen irányításával, erőivel és eszközeivel történt. A hadművelet 4. napjától a szövetséges csapatok ellátására a szövetséges seregest a HDS hadtáphoz kétféle napi készlettel szállítóalegységet és raktárrészlegeket különített ki.

Az egészségügyi biztosítás érdekében a kiürítés a hadművelet első két napján VKB-kbe, majd a hadsereg hadművelet két irányának megfelelően a 2-3. naptól az MN TH erőivel és eszközeivel telepített KB-ba, illetve KBR-be történt a HDS és a csapatok, illetve a 2. naptól az előljáró által is aktivizált kiürítő eszközökkel.

A HDS két irányába egy-egy FGU-t, a hadművelet 8. napjától tábori csővezetéket fejlesztett tovább. A HDS hadtápvezetése a szövetséges seregest HVP-ről történt szoros együttműködésben az MN THF-ség odatelepült operatív csoportjával.

A hadsereg támadó hadműveletének htp. biztosítását a fenti körülmények figyelembevételével szerveztük és ennek kapcsán a következő tapasztalatokat szereztük

A hadtáp megszervezése területén:

a gyakorlaton beállított helyzet szerint a HDS csapatai a mozgósítási és HKSZ-i feladataik végrehajtása után a kijelölt körletekben rendelkeztek az előírt mozgó- és kiegészítő készletekkel.

A hadosztályok egy-egy eü. o.-al rendelkeztek. A csapathadtápok feltöltöttsége 100%-os, a gépjárművek üzemképessége 97%-os volt.

A HDS htp. tagozatában mozgósítási és HKSZ-i feladatok végrehajtása során befejeződött a HDS MB anyagkészleteinek felmálházása. A HDS-raktárak az összpontosítási körletben az előírt mozgókészletekkel rendelkeztek. A HDS eü. csapatai a HDS htp. tartalék települési körletébe, a közúti komendáns z.-ak a harcászultségi körleteikben készen álltak feladataik végrehajtásának megkezdésére.

A HDS htp. egységek feltöltöttsége 100%-os, a gimű.-vek 98%-a üzemképes volt. Intenzíven folyt a személyi állomány összekovácsolása.

Az első támadó hadművelet kezdetére a hadsereg hadtáp csapatok a számukra kijelölt körletben települtek az alábbiak szerint:

a hadosztályok részére megerősítésként adott önálló egészségügyi osztagok a ho. htp.-pal együtt helyezkedtek el. A HDS PK HTPH tartalékában levő hadtáp erők és eszközök – ö. eü. o.-ok és a szak. eü. z. zöme – a HDS HVP-től 10-12 km-re helyezkedett el és a HVP településének ütemében mozgott előre.

A HDS MB 80–90 km távolságra 150–200 km² területen helyezkedett el, készen a mozgóbázis részleg kiküldetésére. Az MB a hadművelet második napján került megosztásra és előrevonásra. A továbbiakban az MB és MBR 2 naponként települt át. A HDS ku. kom. zászlóaljai a HDS útjain és a közúti kom. tartalék körletében helyezkedtek el, felkészülve az utak, hadművelet során történő továbbfejlesztésére.

Az MBR-be kiküldetésre (hdt. részére átadva) került: – 1 ö. üza. száll. z., + 1 üza. száll. szakasz; – 1 ö. megerősített gk. száll. z., – 1 ku. kom. z.; – 1 ö. eü. o.; – 1 seb. száll. szakasz; – ö. vv. z. részei.

Átadásra került összesen: 1560 tonna szilárd és 690 tonna folyékony anyag.

A hdt. részére kiküldített htp. erők és eszközök átadását az alábbiak szerint szerveztük:

– htp. intézkedésben mellékletként) részletesen meghatározásra került a htp. erők és eszközök összetétele, mennyisége;

– az átadásra kerülő csoportosítás vezetését a hdt. PK HTPH-nak az új körletbe való beérkezéskor adtuk át, ami azt jelentette, hogy a megosztást, az áttelepítést a HDS htp. törzs szervezte meg és az áttelepítésre a HDS PK HTPH intézkedett. A hdt. htp. törzs szervezte meg az új körletbe való beérkezést, a körlet elfoglalását és vezette a működőképesség megteremtését.

A szövetséges csapatok ellátása érdekében a hadművelet 4. napjától kétnapi készlettel szövetséges lőszer, üza., élm. stb. raktárrészlegek és száll. alegységek kerültek a HDS alárendeltségébe. A raktárrészlegek az MB körletében egy csoportban kerültek elhelyezésre.

Közúti biztosítás:

a HDS támadó hadműveletének közúti biztosítása a ku. kom. z.-ak és a HDS műszaki csapatok szoros együttműködését igényelte. Az együttműködés biztosítása érdekében a HDS htp. törzs és a HDS MŰF között egyeztetésre került:

– az FGU-k, harántutak vonalvezetése, ku. kom. körzetek létrehozása, ku. kom. tartalékok ereje, elhelyezkedése, alkalmazásának rendje;

– a műszaki csapatok által végrehajtásra tervezett műszaki feladatok, MŰT tervezett körletei;

– az egyes objektumok (hidak, átereszek stb.) technikai biztosításának rendje;

– az utak átadás-átvétele;

– fontosabb szállítmányok mozgásbiztosítása;

– az átkelőhelyek komendáns szolgálatának megszervezése.

A gyakorlat során a csapatok előrevonásának közúti biztosítása érdekében egy ku. kom. z. közúti komendáns körzetet rendezett be 15–25 km-es sávban és a várakozási körletek vonaláig. A hadsereg támadási irányának megfelelően 3 HFGU került berendezésre, 2 a főirányban, 1 pedig a másik irányban. Erre a célra a jó minőségű nagy áteresztő képességű utakat vettük igénybe. A kritikus pontokon megfelelő kerülőutakat jelöltünk ki.

Tapasztalataink szerint a ku. kom. csapatok rendszeres feladatává vált az előrevonás közúti biztosítása; a rakétacsapatok mozgásbiztosítása; a rakéta- és rakéta-hajtóanyag szállítása ku. biztosítása. Ezek a feladatok a műszaki szolgálattal és a tábori htp. megfelelő szerveivel szoros együttműködést igényelnek.

Az anyagi biztosítás:

a támadó hadművelet során 42 000 t volt a tervezett anyagfelhasználás. Ennek 60⁰/₀-a a közelebbi, 40⁰/₀-a a távolabbi feladat teljesítéséig fogyott. Az átlagos napi anyagfelhasználás 5000–5500 t volt. A HDS a szállítások mintegy 70–75⁰/₀-át saját eszközeivel, 25–30⁰/₀-át mintegy 12–13 000 tonnát a csapatoktól bevont eszközökkel hajtotta végre.

Az anyagi biztosítás megszervezését meghatározta:

– a csapatoknak mély – egyes irányokban 60 km biztosítási övet kellett leküzdeni;

– az ellenség fő védőövének áttörésére a hadművelet második napján került sor;

– a támadás továbbfolytatása, a beérkező ellenséges tartalékokkal való találkozás szükségessé tette, hogy az áttörés után a csapatok a mozgókészletek szintjével rendelkezzenek.

A harcfelelősek értékelése alapján megállapítható volt, hogy a határátlépés időszakában 2850 tonna, a biztosítási öv leküzdése során 3430 tonna, az áttörés időszakában 6200 tonna anyag szükséges.

Kiemelve a tüzérségi lőszert; várható fogyás volt:

– határátlépés:	0,3 ja.
– bizt. öv. leküzdése:	0,6 ja.
– áttörés:	1,5 ja.
– további támadáshoz szükséges:	0,6 ja.
– összesen:	3,0 ja.

Ezzel szemben egy hadosztály 1,3 ja. mozgó és 0,2–0,3 ja. kiegészítő készlettel rendelkezett. Ezért a támadás döntő feltételét képezte az anyagi készletek különböző módszerekkel történő felhalmozása a csapatoknál. Ezt a feltételt a következő módon biztosítottuk:

– a támadás megszervezése időszakában igényeltünk és felvételünk 600 tonna lőszert, amit a határ közelében földre raktunk (0,3–0,7 ja.);

– a HDS szállítóeszközein a ho. htp-okhoz besoroltunk 0,3 ja. tüzér, av., sv., pct. lőszert, így egy hadosztály összesen 2,1 ja. tü. lőszerrel rendelkezett a támadás készenlétére;

– a biztosítási öv leküzdése során, az áttörés kezdetére ezeket a készleteket újra létrehoztuk úgy, hogy az áttörés kezdetén tüzelőállásokban ismét földre raktunk készleteket. (2. sz. melléklet.)

A gyakorlat tapasztalatai egyértelműen igazolták, hogy az ellátást és a szállítást csak szoros összhangban lehet tervezni (pl. a készletképzés ellátási rendszabály, de a szállítások végrehajthatóságát döntően befolyásolja). A szállítások teljesítése érdekében rendszeresen kell alkalmazni a készletek földre rakását, de ennek során be kell tartani azt az elvet, hogy elsősorban olyan anyag kerüljön földre, amely ott, vagy onnan felhasználásra kerülhet, vagy a földre rakás a csapatokhoz közelítve, lehetőleg az MB tervezett körletébe történjen; lehetőleg ne kerüljön arra sor, hogy a HDS szállítóeszközeivel vissza kelljen térni a földre rakott anyagért.

A szállítások végrehajthatóságának feltételét képezi, hogy a szállítóeszközök elsősorban a szállítást és ne csak tárolást, illetve áttelepítést szolgáljanak.

Tapasztalataink szerint minden olyan anyagot, amit a csapatokkal akarunk felvételeztetni, földön kell tárolni, lehetőleg közelítve azokat a körleteket a csapatokhoz. Az így felszabaduló HDS szállítóalegységeket a nagy volumenű szállítási feladatok megoldására kell összpontosítani, lehetőleg szervezetszerű zászlóalj vagy szd. kötelékben.

Figyelemre méltó tapasztalata volt az anyagi biztosítás tervezésének, hogy a nagybani és napi részletes számvetéseket irányonként kellett kidolgozni, ezen belül külön bontva a szövetséges csapatok anyagi szükségletét. A szükségletek ilyen megállapítása képezte az alapját az MN Tábori Hadtáp Bázisaitól való anyagigénylésnek, a szállítási manővereknek, de az MB megosztásának is.

A HDS állományában harcoló csapatok ellátását az előírt követelmények és az előző gyakorlaton szerzett tapasztalatok messzemenő figyelembevételével végeztük. A HDS állományába beosztott szövetséges magasabbegységek htp. biztosítása a HDS MB-n, illetve a kikülönített – HDS-nek alárendelt – szövetséges hadtáp részlegen keresztül valósult meg.

Egészségügyi biztosítás:

a támadó hadművelet folyamán a sajátos erőviszonyok következtében mintegy 20%-os eü. veszteség keletkezésével számoltunk, melynek dinamikája az alábbiak szerint alakult: az összveszteség 70%-a közelebbi feladat időszakában, ezen belül mintegy 45–50% a kritikus napon, és mintegy 30% a távolabbi feladat teljesítése időszakában keletkezett.

A hadművelet folyamán keletkezett sérültek összetétele fegyverfajtánként a következő volt:

- hagyományos fegyvertől	8,0%
- atomfegyvertől	8,6%
- vegyi fegyvertől	1,2%
- biológiai fegyvertől	0,6%
- nem harceredetű	1,4%

Az eü. veszteség nagysága, összetétele és keletkezésének üteme határozta meg az eü. biztosítás rendjét.

Az eü. biztosítás megszervezése során feszültséget jelentett az ellenség fő vádóvénak áttörése és a tömegpusztító fegyverek alkalmazására történő áttérés időszaka. Mindkét esetben rövid idő alatt nagy tömegű sérült keletkezett. A töpfe. csapások eü. következményeinek felszámolása időszakában a helyzetet súlyosbította, az előljáró által telepített, a HDS számára kijelölt tábori intézetek nagy mélysége, így a kiürítési útvonalak, illetve fordulók távolságának megnövekedése, valamint a HDS rendelkezésére álló eü. erők és eszközök, seb. száll. eszközök és ö. eü. osztagok relatív hiánya. Ezen feszültség feloldására szükségessé vált az eü. erőkkel és eszközökkel, valamint a segélynyújtás mérvével történő célszerű manőver (pl. a HDS szintű kiürítő erők egy kézben tartása, a szak. eü. z. operatív csoportjának a ku. kom. z. diszpécser pontjára való rátelepítése, a segélyhelyek maximális közelítése a sérülési göcökhöz stb.) az

általános szállítójárművek nagy tömegű igénybevétele a közlekedési és száll. szolgálattal történő szoros együttműködésben, valamint az előljárótól újabb tábori eü. intézetek kijelölésének (előrevonások) és légi szállítóeszközök biztosításának kérése. A hadművelet negyedik napjáig a szövetséges csapatok eü. biztosítását is a HDS eü. erőivel és eszközeivel kellett megoldani, viszont eü. megerősítést a szövetséges seregetest csak a hadművelet negyedik napjától biztosított.

Hadtáp vezetése:

a hadtáptörzs a hadtápvezetés feladatait – a csapatok vezetésének szerves részeként, a HDS PK és az öfn.-i törzs munkarendjével szoros összhangban – hajtotta végre.

A gyakorlat előkészítése időszakában a hadtáptörzs vezető tevékenységének megszervezése, munkarendjének kidolgozása során figyelembe kellett venni, hogy a törzs munkája biztosítsa:

- a tervezési idő 25⁰/₀-os csökkentését;
- az alárendelt hadtáptörzsek párhuzamosan folyó tervező-szervező munkáját;
- kiemelt figyelemmel került megszervezésre a törzs belső munkarendje.

Ezen belül elsődleges célkitűzés volt a feladatok gyors megfogalmazása és lejuttatása; a végrehajtás megszervezése, a vezetés operativitásának javítása. A hadtáptörzs a vezetési funkciók figyelembevételével a következő csoportosításban dolgozott:

1. Állandó csoportok:

1. Parancsnokság.
2. Hadtáp politikai osztály.
3. Funkcionális csoportok:
 - a) hadműveleti tervező csoport.
 - Tervező alcsoport

Feladata:

- a htp. biztosítás tervezésének-szervezésének, koordinálása,
- tervező térkép vezetése,
- a hadtápbiztosítási tervtérkép kidolgozása,
- parancsok, intézkedések kidolgozása,
- hadtáp összefoglaló jelentés és egyéb jelentések elkészítése.
- Irányítási alcsoport

Feladata:

- az alárendelt helyzetének figyelemmel kísérése és rögzítése;
- htp. parancskivonatok elkészítése és eljuttatása az alárendeltnek,
- az alárendelttől érkező jelentésekre történő reagálás,
- az alárendeltk segítők ellenőrzése.

b) anyagbiztosítást tervező alcsoport.

Feladata:

- alapadatok gyűjtése,
 - anyagbiztosítási számvetés adatlapjainak kitöltése,
 - anyagbiztosítási számvetések kidolgozása,
 - a hadtápbiztosítási terv mellékleteinek elkészítése,
 - az alárendeltek anyagi helyzetének nyilvántartása,
 - a hadtáp összefoglaló jelentés anyagi részének összeállítása.
- c) helyzetnyilvántartó, tájékoztató csoport

Feladata:

- helyzetnyilvántartó térkép vezetése, az alárendeltek helyzetének nyilvántartása,
 - a HVP-n települt állomány folyamatos tájékoztatása, a tényleges helyzetről (tervezéssel kapcsolatos adatokról csak a HTP TÖF vagy HTP HOV külön parancsára).
- d) összekötő tiszti csoport: - szövetséges seregest HVP-n.
 - FRONT HVP-n.

Feladatok:

- a vezetési pontok közötti információáramlás biztosítása.

4. Szolgálat főnökségek.

II. Ideiglenes csoportok:

a) Operatív csoport: *állománya:* PK HTPH, EÜSZF, KSZSZF, ÜSZF.

Feladata: a HTPH-i elgondolás és jelentés kidolgozása a H-n.

b) Felderítő és előkészítő csoport.

c) Töppe. csapást értékelő csoport a HVP-n.

d) A HVP működését, telepítését, áttelepítését, megóvását szervező és biztosító csoport.

A hadtápvezetésben több új tapasztalatot szereztünk:

- párhuzamos munka végzésében,
- a THF-séggel való együttműködés szervezésében,
- a hdt. vezetésében.

A párhuzamos munkát az biztosította, hogy a PK HTPH és operatív csoportja (EÜSZF, ÜSZF, KSZSZF és 1 hdm. főtiszt) a H-n tartózkodott a munkariadó vételekor. A PK HTPH részt vett a PK-feladat tisztázásában, előzetes elgondolásának kialakításában. A htp. biztosításra vonatkozó jelentését is a H-n dolgozta ki. Ezzel párhuzamosan az operatív csoport folyamatosan továbbította az információkat a HVP-re, ahol a HTP TÖF vezetésével a nagyban adatok birtokában beindult a tervező munka. A tervezés megkezdésével egy időben az iránytisztok, a hdm.-i tervező és az anyagbizt. tervező csoport pk. bevonásával, megkezdődött az előzetes intézkedések megírása. Fontos körülmény volt, hogy az előzetes intézkedések készítésével sem várt a törzs addig, amíg az adatok teljeskörűen rendelkezésre állnak. Az intézkedések készítésével

párhuzamosan folyt a tervezés, elsősorban azzal a céllal, hogy az alárendeltek minél gyorsabban feladatot kapjanak.

Az előzetes intézkedésekben kiadásra került:

- az MB települése,
- az utak vonalvezetése,
- a htp. megerősítése,
- a képzendő készletek,
- a fogyasztási normák (ezeket egy-két esetben később pontosítani kellett),
- az ellátás fontosabb forrásai,
- a szállítások nagybani rendje,
- htp. vezetés rendje.

A feladatok részenkénti lejuttatása minden szinten igen komoly és mélyreható együttműködést követelt az érintett szervektől. Az előzetes intézkedések kiadásának feltételét képezte a harcállásponton és az előljáró htp. vezetési pontján működő összekötő tiszt csoport rugalmas, operatív tevékenysége.

A feladatok lejuttatására minden lehetséges eszközt alkalmaztunk egymással párhuzamosan is. Bevált az a módszer, hogy az előzetes intézkedéseket rádióon, titkosított távbeszélőn és ök. tiszték útján; a végleges formában elkészült intézkedéseket pedig futár helikopterrel juttattuk le a csapatokhoz.

A több nemzetiségű seregtestek htp. biztosítása a szövetséges seregtest „egycsatornás” vezetése alapján a legmegbízhatóbb, ez a tény az előző „SZOJUZ” gyakorlatokhoz hasonlóan ismételten bebizonyosodott. A Táborigád Főnökség operatív csoportjának szövetséges seregtest HVP-n való települése eredményeként a szövetséges seregtest PK HTPH és a törzse a THF-séggel együttműködésben „operatív” szinten valamennyi kérdést időben leszabályozta, amely tartalmát és mélységét tekintve egy szilárd „keretét” adta a HDS htp. biztosítása rendjének.

A szövetséges seregtest PK HTPH direktívája végrehajtása érdekében a THF-ség és a HDS hadtáptörzse között a korábbiaknál feszebb, részletesebb együttműködésre volt szükség. Az együttműködés alapját az előljáró direktívája és a HDS PK elhatározása képezte. Az együttműködés területei voltak:

- a *hadisereg hadművelet megtervezése és megszervezése során*: a hadművelet hadtápbiztosítása követelményeinek és lehetőségeinek összehangolása; a végrehajtás rendjének és módszereinek egyeztetése;

- a *hadművelet megvívása időszakában*: a kialakult helyzetre vonatkozó folyamatos, kölcsönös tájékoztatás, az ellátás folyamatának egyeztetése; a szakfeladatok végrehajtásának pontosítása; az ellenség által tömegpusztító fegyverekkel mért csapás következményei közös erőfeszítéssel, összehangolt módszerekkel történő felszámolása.

Az együttes tevékenység során teljes mélységig ki kellett munkálni a hadtápbiztosítás végrehajtásának rendjét és módszerét a következő területeken:

- a HDS hadtápbiztosítás és az MN TH csapatainak csoportosítása és tervezett manőverei végrehajtásának rendje;

- a tervezett utak továbbfejlesztése során a közúti csapatok együttműködésének rendje, a feladatok megosztása;

- az utanszállítás végrehajtásának összehangolása, a HDS csapatok és az MB (MBR), valamint a TEB manővereinek figyelembevételével;

- a kirakó állomások működtetésének rendje (irányítás, működtetés stb.);
- a HSH-k, a VKB-k, TKB-k manőverei, az OK-k települési helyei és a sebesültek átadásának, a felgyógyultak visszavételének módszerei;
- a megerősítő hadtáp erők és eszközök átvételével kapcsolatos feladatok;
- a vezetés rendjének és módszereinek tisztázása, az összekötő tiszti rendszer működtetése, a helyzetről való tájékoztatás rendjének és eszközeinek, módszereinek meghatározása.

A hdt. htp. vezetésével kapcsolatosan sajátos körülményt jelentett a hdt. önálló irányba való alkalmazása. Ilyen esetben célszerűnek tartjuk:

- a hdt. alárendeltségében levő ho.-ok részére a hdm. első napjára a HDS HVP-ről feladatot szabni;
- a hdt. htp. törzs részére a hadművelet egész időtartamára htp. parancskivonatot adni, ebben rögzíteni kell a szövetséges seregtest htp. direktíva egyes adatait is (utak, körletek);
- a hdt. részére naponta htp. intézkedést adni;
- a hdt. htp. törzset operatív csoporttal megerősíteni;
- a hdt. htp. biztosítási tervét a HDS htp. tö. által egyeztetni.

A szövetséges csapatok htp. biztosítása a HDS hadtáptagozatban is „egy-csatornás” vezetéssel valósult meg. A szövetséges magasabbegység htp. törzséből összekötőtiszt tartózkodott állandó jelleggel – rádiós kocsival – a HDS HVP-n. Így az információáramlás és a feladatok pontosítása a gyakorlat folyamán zavartalanul biztosított volt.

(Mellékletek a folyóirat végén található!)

Audiovizuális eszközök alkalmazása a hadtáp kiképzésében

Tóth András alezredes

A téma megírásához alapmotivációt a tanszékvezetés által a Hadtáp Vezetési Szaktanterem létrehozásáról és az eddigi kihasználtságáról tett megállapításai adták:

„A Hadtáp Vezetési Szaktantermet azzal a céllal hoztuk létre, hogy elősegítse a ZMKA hadtáp hallgatók kiképzésében a hadtápvezetés tárgyköreinek, valamint a hadtápbiztosítás szervezési folyamatainak korszerű és magasabb-szintű oktatását.”¹ Illetve:

„Sok a tennivalónk, azonban annak érdekében, hogy a szaktanterem alkalmazása a magasabb hadtáp tisztképzésben hatékony legyen és intenzíven szolgálja az oktatás tartalmi törekvéseit.”²

A téma feldolgozását a fentiekben túlmenően szükségelteti az a tény is, hogy a Vezetési Szaktanterem oktatásban történő célszerű komplex alkalmazására vonatkozó ilyen, vagy hasonló jellegű kidolgozott anyaggal nem rendelkezik.

Természetesen közel sem merítem ki – és ezt nem is tűztem ki célul – mindazon lehetőségeket, melyet a Vezetési Szaktanterem felkínál, potenciálisan tud.

A Hadtáp Vezetési Szaktanterem technikai eszközei s azok alkalmazása a hadtáp hallgatók képzésében

1. A Hadtáp Vezetési Szaktanterem technikai eszközei

A Szaktanterem technikai eszközei három alapvető csoportba oszthatók:

a) Audiovizuális eszközök;

– vizuális eszközök: írásvetítő, diavetítő, mágneses, nem mágneses mattek;

– auditív eszközök: magnetofon, diktafon;

– audiovizuális eszközök: hangos film (16 mm-es).

b) Híradóeszközök:

– távbeszélő berendezések;

– hangos telefon.

^{1, 2} Hadtápbiztosítás 1973/2, Dr. Fábrián Gyula ezds., Nán Gyula mk. alez.

- c) Adatfeldolgozó, adatrögzítő eszközök:
- négyműveletes, mechanikus (kézi) számológépek;
 - asztali elektronikus számológépek;
 - könyvelő automata;
 - fényképezőgépek.

A téma feldolgozása során kizárólag az első két csoporttal kívánok foglalkozni, mivel a harmadik csoportba tartozó technikai eszközök alapvetően a hallgatók hadtápgazdálkodás képzését vannak hivatva.

2. A technikai eszközök alkalmazása a hadtáp hallgatók képzésében

A technika forradalmával párhuzamosan zajlik a szemléltetés újra és újra megújuló robbanásszerű fejlődés folyamata. Örök probléma számunkra, hogyan lehetne eredményesebb, rövidebb idő alatt tudatformáló, élményt nyújtó információkat oly módon közölni, hogy azzal oktató-nevelő munkánk intenzitása, hatékonysága növekedjen. A modern didaktika kiemeli a „többcsatornás” ismeretszerzés pozitívumait. A módszertanban részletesen kívánok foglalkozni a hadtáp hallgatók korszerű képzését szolgáló Hadtáp Vezetési Szaktanterem alapházisát képező audiovizuális, valamint híradóeszközök általános és komplex alkalmazásával.

a) Audiovizuális eszközök

Az audiovizuális eszközök alkalmazása híd az elmélet és a gyakorlat között. A modern technikai eszközök (komplex) alkalmazása felkeltik a hallgatók érdeklődését, növelik aktivitásukat. A hallgatók önálló tevékenységére nevelésében is segítenek a korszerű oktatási eszközök. Ezek alkalmazása ugyanis kiváltja a hallgatók törekvését az önálló megismeréssel kapcsolatos tevékenység iránt, motiválja a feladatok önálló megoldását, nagymértékben meggyorsítja a tananyag eredményes feldolgozását, megértését.

Az ideális szemléltetés az összes érzékeket foglalkoztatja. Természetesen ez a legtöbbször nem lehetséges, éppen azért arra kell törekednünk, hogy elsősorban azon érzékszervekre hassunk, melyek a legtöbb embernél jól ki vannak fejlődve. Köztudomású, hogy az emberek többsége a vizuális típusba tartozik, ezért elsősorban vizuális jellegű szemléltetést célszerű alkalmazni.

Úgy gondolom különösebb érveket nem kell annak érdekében felsorolnom, hogy mennyivel színesebb, érdekesebb, hatékonyabb az a foglalkozás, amelyen a szemléltetés megfelelő súllyal szerepet kap. A tanár kötelessége, hogy amikor a tananyag lehetőséget biztosít, a bemutatás módszerét feltétlenül alkalmazza. „Súlyos mulasztást követ el az a nevelő, aki a szemléltetést – bármilyen okból – elhanyagolja.”³

A továbbiakban külön-külön kívánok foglalkozni a szaktanterem audiovizuális eszközeinek oktatás terén történt alkalmazás néhány gondolatával.

Írásvetítő

Írásvetítő az audiovizuális eszközök egyik legismertebb, legközvetlenebb, legfontosabb reprezentánsa. Az írásvetítő alkalmazásának egyik legfőbb előnye,

³ Pedagógia, dr. Nánási.

hogy előre elkészített ábrákat lehet kivetíteni úgy, hogy az ábrára az egyes részletek kiemelése érdekében rárajzolhatunk, majd óráközi bejegyzéseinket az eredeti ábra károsodása nélkül letörölhetjük. Ezt természetesen csak helyesen kiválasztott ironnal lehet elérni. Az írásvetítő egyik nagy előnye, hogy lehetőség van – az előadás során – fokozatosság, folyamatosság, a logikai felépítés betartására. Pl.: a hadtápbiztosítási tervet elemenként, felépítésének folyamatában, egymásra épülő írásvetítő sorozaton keresztül mutathatjuk be. Ezzel a módszerrel a hallgatókban a megismerési folyamatot algoritmizálhatjuk.

A különböző színekkel előre elkészített rajzok, szövegek nemcsak a megismerési folyamatok pszichológiai aspektusából értékesek, hanem a tanítási óra gazdaságosabb, hatékonyabb kihasználását is lehetővé teszi.

Hasznosnak és jónak tartom az olyan típusú előadást, ahol az előadás fő kérdései, definíciói, lényegi összefüggést feltáró részeket szövegesen fólián rögzítve, kivetítve közlik a hallgatókkal. Természetesen ez nem helyettesítheti a tanár verbális tevékenységét.

Szemináriumokon, csoportos foglalkozásokon és vizsgákon azt tapasztaltam, hogy a hallgatók jobban felfogták, megértették azokat az összefüggéseket, lényeges anyagrészeket, amelyeket az előadás vizuális ismerethordozó alkalmazásával nyújtott.

Az írásvetítő nagy előnye, hogy elsötétítés nélkül, a hallgatókkal szembe fordulva, azokkal állandó kontaktusban használható. A fóliák egyszerűen és biztonságosan tárolhatók.

A fóliára az alábbi ironokkal lehet rajzolni

- Dermatográf iron,
- Meotár iron,
- Pelikán filctoll,
- EMBA.

A szaktanterem képesanyaga rendkívül gazdag, széles körű. Írásvetítőre feldolgozásra került; a hadtápbiztosítás általános rendszere és szinte az ezred, hadosztály, hadsereg tevékenységének hadtápbiztosítása, mintegy 100 db színes képnyagra.

Diá

Diafilmeket fekete-fehér és színes kivitelben készíthetünk. A diafilmek készíthetők fényképezéssel, grafikai ábrázolás útján. Gazdagítja és hatékonyabbá teszi a megértést a fényképezés és a grafikai eljárás együttes alkalmazása. A diapozitív, különösen a színes diafilm mélyebb és a szó szoros értelmében színes emlékképet ad a hallgatónak. A diapozitív sorozatok, diafilmek nagy előnye, hogy nagyméretűvé vetíthetők ki. Annak ellenére, hogy állóképek, igen alkalmasak arra, hogy mozgalmas hangulatot teremtsenek a foglalkozásokon. A gyakorlott előadó olyan dinamikát érhet el a képek egymásutáni folyamatos vetítésével, hogy szinte a film hatását is megközelítheti.

A diavetítővel vetített képek hátránya, hogy csak a terem elsötétítésével látható jól, ez pedig zavarja a hallgatók tevékenységét, továbbá hátránya, hogy az egyes képrészletekre való rajzolás és így azok kiemelése nehezen oldható meg.

Szaktanterem képnyaga:

csővezetékes szállítás technikai eszközei
vasúti gördülőanyag

23 db
25 db

berakodó állomások szemrevételezése	25 db
rakodás-technika eszközei	55 db
gépkocsi szállító eszközök előkészítése és berendezése	
személyek és anyagok szállítására	50 db
üzemanyag töltőeszközök, feltöltési módok	50 db
TSÜ települése és működése	25 db
sebesültek gyógy-kiürítő biztosítása	20 db
hadtáp harckészültségbe helyezése	30 db
hadtápbiztosítás általános rendszere	70 db

Összesen: 373 db

Film

Oktatási gyakorlatban a filmet a nevelés és az oktatás különböző problémáinak érzékelésére „megláttatására”, „hallatására” lehet alkalmazni.

A film egyik nagy előnye, hogy auditív és vizuális is, így egyszerre a látó és hallószerveket egyaránt hatalmába keríti. Hatásának a hallgató úgyszólván kiszolgáltatja magát, befolyása elől nem tud elzárkózni. Az egyes témáknak megfelelően kiválasztott rövid film többek között „Sebesültek kihordása a harcmezőről” képi ábrázolás módjával olyan megelevenítő erővel érzékelteti a téma lényegét, amelyre az élő szó nem képes. A színes film ráadásul az eredeti élmény színességével és valóságérzetével jár. A film képes a hallgatókat a tér és idő korlátai fölé emelni. Segítségével a múltban lezajlott eseményeket is felidézhetjük és érzékelni tudunk problémákat, eseményeket, amelyeket a hallgatók közvetlenül nem éltek át. Ilyen pl. a háború borzalmainak és a hadművelet különböző körülmények között megvalósuló hadtápbiztosítás megszervezése és vezetése. Ezt jól szolgálja pl. „A gyógy-kiürítő rendszabályok megszervezése atomrabbanás körzetében” c. film bemutatása.

A film mindegyike a harctevékenységek hadtápbiztosításának különböző problémáit szemléletes módon veti fel, a valóságot, illetve annak megközelítőjét behozza a tanterem falai közé. A film így konkrét szemléleti alapot ad az alapvető hadtápbiztosítási feladatok megértéséhez, elsajátításához. A film egyúttal mély élményt nyújt és mint ismeretes, az érzelmi megismerés maradandó.

Az oktatás gyakorlatában előadási órák, szemináriumok, gyakorló foglalkozások és csoportos foglalkozások anyagába szervesen beépítve célszerű és lehet alkalmazni a filmet. Pl.: A gl. (hk.) ezred menetének hadtápbiztosítása c. előadás során hajtóanyag feltöltését mint az ellátás alap- és legfontosabb kérdését, rendkívül jól lehet érzékeltetni (bemutatni) az „üzemanyag feltöltése” c. snittel. Különösen jelentős és célszerű az ilyen módszer alkalmazása, ha figyelembe vesszük azt, hogy a képzésben részt vevő hallgatók nagy százaléka még soha nem látott ilyen jellegű tevékenységet. A vetítés előtt megfigyelési szempontokat célszerű adni a hallgatóknak.

Jelenleg a Hadtáp Vezetési Szakterem az alábbi filmbázissal rendelkezik Snittekből:

- rakéta lövészet,
- hadtáp települési körletének elfoglalása,
- üzemanyag feltöltése,
- elasztikus tartály málházása, szállítása,
- üzemanyagraktár működése.

Kisfilmekből:

- Csapatok ellátása légiúton,
- Elsősegély nyújtás harcokcsi sebesüléseknél,
- Gyógy-kiürítő rendszabályok megszervezése atomrobbanások körzetében,
- Kötelékek vasúti berakása és szállítása,
- Sebesültek kihordása a harcmezőről,
- Elővezetés megszervezése általában és különleges viszonyok között,
- Üzemanyag-ellátás harcban,
- Hadtáp vezetési pont tevékenysége,
- Csapatok hadtápbiztosítása,
- Bajtársi, önségély.
- G1. z. hadtáp harcban,
- Hadsereg üzemanyag-ellátás.

A különböző témákhoz alkalmazott filmekből – folyamatos felkészítéssel – bizonyos „törzs anyag” alakítható ki.

A film nemcsak a hallgatók képzése érdekében alkalmazható eredményesen, hanem igen jelentős szerepet tölthet be a hallgatók tanórán kívüli nevelése vonatkozásában. Példák erre azok az osztály pártcsoportok által kezdeményezett rendezvények, melyet a Vörös Hadsereg születése, Tanácsköztársaság, hazánk felszabadulása évfordulójára – évfordulóhoz kapcsolódó – filmvetítéssel egybekötve szerveztek, illetve tartottak meg a szaktanteremben. Úgy gondolom e területen – hallgatók tanórán kívüli nevelésében – rendkívül gazdag és még eléggé ki nem használt széleskörű lehetőségek kínál a szaktanterem, illetve az Akadémia rendelkezésére álló filmbázis.

A film sok előnye mellett meg kell említeni azon hátrányát is, hogy csupán film által közölt ismeretek nem tartósak, ha szervesen nem illeszkednek bele a didaktikai folyamatba. A film tehát nem helyettesíthetője, hanem fontos eszköze az oktatásnak.

Makettek

A Vezetési Szaktanterem alapvetően két egymástól jól elkülöníthető makett csoporttal rendelkezik. Az egyik makett csoport mágneses és a mágnes táblán vizuálisan alkalmazható, a másik csoport méretarányosan kicsinyített makettek, amelyeket a hallgatók részére kiosztva, kézbe véve alkalmazhatjuk az oktatás adott fázisában, meghatározott témánál.

A kabinet mintegy 400 db mágneses és 120 db méretarányosan kicsinyített makettal rendelkezik.

A *mágneses maketteket* egyaránt alkalmazhatjuk előadás, szeminárium, gyakorló, csoportos és ellenőrző foglalkozások során. A makettek oktatás gyakorlatában történő alkalmazásával közelebb kerülünk a valóság érzetéhez, az adott téma jobb megértéséhez. A kabinet makettbázisát a hadtápbiztosítás terén jelentkező egyes részfeladatok elemzése, bemutatása céljából célszerű alkalmazni. A kabinet alapvetően ezred, hadosztály szintű hadtápbiztosítási feladatok szemléltetésére alkalmas makettbázissal rendelkezik.

Többek között szemléltethető:

- ezred, hadosztály hadtáp menetrendi felépítése az ellátási feladatok különböző igényei szerint;

- ezred, hadosztály hadtáp és részeinek települési körleten belüli elhelyezkedésének rendje, módja;
- harcrend felépítése;
- hajtóanyag feltöltés különböző módozatai.

A *méretarányosan kicsinyített makettekkel* alapvetően ezred és részben hadosztály hadtáp menetrendi felépítése, körleten belüli település, elhelyezkedés módozatainak érzékeltetésére, bemutatására van lehetőség. A foglalkozásvezető által táblán mágneses makettel bemutatott feladatot a hallgatók párhuzamosan feldolgozhatják a méretarányosan kicsinyített makettek alkalmazásával.

A maketteket az oktatás során önállóan, vagy komplexen más szemléltető eszközökkel összhangban alkalmazhatjuk. A maketteket nemcsak különböző típusú foglalkozások szemléltető anyagaként lehet használni, hanem nagyon jó lehetőséget biztosít a hallgatók ismereteinek ellenőrzésére. Ilyen lehetőség kínálkozik pl. szemináriumok során. A hallgatónak olyan feladatot lehet adni, hogy ábrázolja az ezredhadtáp menetrendi felépítését, vagy körleten belüli csoportosítását, illetve mindazon feladatokat, amire a kabinetben rendelkezésre álló makettekkel lehetőség kínálkozik.

Összegezve: a tárgyalt szemléltetőeszközöket az oktatás gyakorlatában előadások, szemináriumok, gyakorló foglalkozások és csoportos foglalkozások anyagában komplexen egymásra épülve rendkívüli széleskörűen lehet és kell alkalmazni.

Természetesen a szemléltetést sohasem szabad öncélúnak tekinteni, hanem a tiszta és világos fogalmak helyes és célszerű kialakításának eszközét kell látni benne. Ebből következik, hogy soha sem a szemléltetőeszközök mennyiségi oldala, hanem azok minősége és főleg felhasználásuk módja a legfontosabb.

A szaktanterem technikai eszközei, annak berendezettsége, igen jó lehetőséget biztosít arra, hogy különböző típusú foglalkozások során megközelítsük az ideális szemléltetést és egyszerre több érzéket (látás, hallás) foglalkoztassunk.

A vezetési kabinet audivizuális eszközeinek továbbított szemléltetés általános szabályait az alábbiakban lehet összefoglalni:

1. A szemléltető eszközöket nagy gonddal kell kiválasztani. Olyan legyen a szemléltetett anyag, hogy a hallgatókat intenzív szellemi munkára késztesse és ne csak egyszerűen tudomásul vegyék a tényeket, hanem azokat fel is dolgozzák gondolkodó tevékenységükkel.

2. A szétosztható tárgyakat (maketteket) minél több hallgató vegye a kezébe és az oktatási célnak megfelelően önállóan alkalmazza.

3. Egy-egy foglalkozás során a szemléltető eszközök komplex alkalmazásával minél több érzékszervet foglalkoztassunk.

4. A szemléltetés az adott téma lényegére, összefüggések rendszerére koncentráljon.

5. A szemléltető anyagot minden hallgató jól lássa.

6. Olyan témánál, ahol lehetséges, változásukban, fejlődésükben mutassuk be azokat.

7. A megfigyeléshez a hallgatóknak adjunk mindig megfigyelési szempontokat.

8. Adjunk elegendő időt a megfigyeléshez, a szemléltetett anyag rögzítéséhez.

9. A szemléltetés lehetőleg ne a tanszék tananyagbázisában meglevő ábrák, vázlatok stb. az egy az egyben történő visszaadása legyen, hanem a tanár alkotó tevékenységével saját maga készítsen szemléltető eszközöket.

b) Híradó eszközök

A Hadtáp Vezetési Szaktanterem rendelkezik *távbeszélő* és *hangos telefon* rendszerrel. A kiépített rendszer alkalmas ezred és hadosztály hadtáp vezetési ponton folyó tervezési és vezetési tevékenység érzékeltetésére, híradó eszközökön történő rejtjelzett forgalmazás, rövid, tömör intézkedésekkel történő vezetés gyakorlására. Az elmúlt években osztályfőnöki tapasztalataim igazolták, hogy a hallgatók nem kellően jártasak és rendkívül bizonytalanok a híradó eszközök alkalmazásában, rejtett forgalmazásban. E téren jelentkező hiányosságok felszámolása érdekében az eddiginél nagyobb mértékben kell és szükséges a Vezetési Szaktanterem kiépített híradórendszerét tervszerűen a tematika által kínált témák feldolgozása időszakában igénybe venni. A híradóeszközök igénybevételével elsősorban hadijátékok, hadtáp vezetési gyakorlatok, harcászati csoportos, gyakorló foglalkozások levezetésére ad alapvetően lehetőséget.

A vezetési kabinet híradóeszközeire tervezett foglalkozásokra a foglalkozásra való felkészülés során a tanárnak külön „programot” kell készíteni. A tanórák soráni tevékenység programozását különösen az teszi indokolttá és szükségessé, hogy a híradóeszközökkel levezetésre kerülő különböző típusú foglalkozásokat össze kell kapcsolni az audiovizuális eszközök alkalmazásával, tehát komplexen kell alkalmazni. Ez természetesen a tantártól – hagyományos módszerrel levezetésre kerülő foglalkozás felkészítéséhez viszonyítva – többletmunkát igényel.

CSAPATGAZDÁLKODÁS ELMÉLETE, ELLÁTÁSI GAZDÁLKODÁS, KATONAI KÖZLEKEDÉS

Az MNK energiagazdálkodásának kihatásai az MN üzemanyag-ellátására

Balogh Lajos alezredes

Az energiagazdálkodás, az energiaszerkezet korszerűsítés, illetve a rendelkezésre álló energiahordozók gazdaságos feltárása és felhasználása napjaink világproblémája. Az 1973. évben kezdődő válság kirobbanása a kőolaj és termékei – mint az energiaforrás egy része – világgiazi árának nagymértékű növekedését okozta. Ez természetszerűen népgazdaságunkban is éreztette hatását. A bekövetkezett változások indokolták, hogy a hazai termelői árakat hozzájuk igazítsuk, és ezt követően az energiahordozók fogyasztói árát – a világgiazi árak növekedésének arányában – folyamatosan rendezzük.

Annak érdekében, hogy a még jelenleg is fennálló energiaválság problémájáról megfelelő képet alkothassunk, vizsgáljuk meg az elsődleges energiaforrások közül a világ kőolajkészletének helyzetét, a feltárás, feldolgozás és felhasználás alakulását.

A geofizikai kutatási módszerek tökéletesedésével a világ feltárt kőolajkészletei állandóan gyarapodnak. A jelenlegi bizonyított kőolajkészletek mennyisége megközelíti a 100 milliárd tonnát. Ebből 55 014 Mt (56,5%) a Közel-Keleten helyezkedik el, amelyből 20 000 Mt Szaud-Arábiában található. Ez a körzet tehát, ha a lehetőségeinek megfelelően fejleszti termelési kapacitását, még sokáig el tudja látni az importőr országokat. Nem biztos azonban, hogy ez így is lesz, mert a nagy termelők közül csak Irán tudja az olajból szerzett jövedelmét teljes mértékben saját gazdaságának a fejlesztésére fordítani. A nála kisebb lakosságú fejletlenebb országokban ez már most sem lehetséges. Így eshetett meg, hogy Kuvait évi 150 Mt-ra csökkentette kőolajtermelését, mert többre értékeli az olajat a földben mint a dollárt a bankban.

Kétségtelen, hogy a jelenlegi, aránylag olcsón kitermelhető kőolaj 20 év múlva erősen fogytán lesz, amiért is a világ egyre mostohább viszonyok között, egyre mélyebbről kitermelhető és egyre költségesebben elszállítható kőolajokra lesz utalva. Ha csak azt vesszük, hogy a szárazföldön az átlagos fúrás költsége fél millió dollár, az Északi-tengeren viszont ennek ötszöröse, máris láthatjuk, hogy milyen arányú drágulásra számíthatunk a kitermelési költségek területén. A becslések szerint már 1980-ban a világ kőolajtermelésének 40%-a a tengeri fúrásokból ered.

A közelmúltban nyilvánosságra hozott statisztika alapján a világ kőolajtermelése 1974-ben 2 872 Mt, 1975-ben lényegesen csökkent, már csak 2 702 Mt volt. Az 1975. évi kőolajtermelés 36,3%-át a Közel-Kelet, 20,3%-át Észak-Amerika, 21,9%-át a szocialista világ (Kínával együtt) és 8,3%-át Afrika adta.

A világ kőoljtermelésének kumulatív növekedése 1960 és 1972 között éves átlagban 7,8⁰/₀-os volt. 1973 I. felében 10,5⁰/₀-kal emelkedett a termelés az előző év azonos időszakához képest, ugyanakkor 1974 I. félévi termelése mindössze 3⁰/₀-kal volt nagyobb az előző év I. félévinél, 1975-ben már lényeges visszaesés mutatkozik.

A világ kőolaj-feldolgozási kapacitása az elmúlt években átlagosan 7⁰/₀-kal növekedett. Jelenlegi szintje eléri évenként a 3500 Mt-át. Akárcsak a korábbi években, most is Nyugat-Európának van a legnagyobb feldolgozási kapacitása (928,3 Mt évenként), ez a világ kőolaj-feldolgozási kapacitásának 27,0⁰/₀-a, utána Északi-Amerika (835,9 Mt évenként) következik 24,3⁰/₀-kal.

A világ kőolaj-felhasználása a polgári és katonai fogyasztási adatok együttes figyelembevételével 1974-ben 2663,2 Mt volt, kevesebb mint az előző években. A legnagyobb fogyasztók: Észak-Amerika 869,1 Mt, Nyugat-Európa 672,1 Mt, Szovjetunió 340,2 Mt, Japán 257,8 Mt. A kőolajárak nagymértvű emelkedése miatt fokozottabban érvényesül az energiatakarékoskodás, ezért a legközelebbi években legfeljebb évi 4⁰/₀-os növekedésre lehet számítani kőolaj-felhasználás vonatkozásában a korábbi 7⁰/₀-os növekedéssel szemben.

Az alábbiakban néhány számadattal ismertetem a tőkés országok kőolaj-fogyasztásának várható alakulását:

	1970 (Mt)	1980 (Mt)
USA	750	1200-1300
Nyugat-Európa	600	1200-1500
Japán	200	600-750
Egyéb	450	1000-1250

Előzetes becslések szerint 1980-ban egyedül Nyugat-Európa szükséglete több lesz, mint amennyi most a Közel-Kelet és Északi-Afrika együttes termelése. Japán teljes mértékben, Nyugat-Európa legnagyobb részét importra lesz utalva. Az USA jelenlegi 470 Mt szintű termelése is csökkenni fog. Az EGK 1980-ra teljes energiaellátásának – tehát nemcsak kőolajellátásának – legfeljebb 30-35⁰/₀-át tudja saját forrásokból fedezni. Így a kőolajszállítmányok esetleges kimaradása rövid időn belül a nagy fogyasztói körzetek gazdaságának összeomlásához vezetne.

A negyedik arab-izraeli háború – elsősorban kőolaj tekintetében – a válságot jelentősen meggyorsította, illetve elmélyítette. A háború alatt, illetve utána az arabállamok, néhány kivételével, fokozatos termelés-csökkenést határoztak el, és a vásárló tőkés országokat kategóriába sorolták. Ennek következtében teljesen elszabadult a kőolaj ára. Ez például az OECD (Nyugat-Európa) tagországoknak 1974-ben mintegy 39 milliárd dollárnyi mérleghiányt jelent, ami 1980-ban is 24-35 milliárd dollárnyi lesz. Ez természetesen kihatással van a feldolgozó kapacitás és finomítóépítés beruházási tevékenységre is.

A Közel-Keleti olajszállítási nehézségek természetesen érintették az európai népi demokráciákat is. A szíriai kikötő megrongálódása következtében bizonyos szállítmányok kiestek, illetve azokat hosszabb útra kellett (Perzsa-öböl) irányítani. Emiatt a KGST-országok egy részében bizonyos korlátozásokat kellett bevezetni. Természetesen a Barátság kőolajvezeték mentén fekvő országok a to:

vábbiakban is maradéktalanul megkapják a szovjet kőolajat, amely energia-gazdálkodásunk biztos bázisa.

A kőolajfeldolgozó ipar termékei hazánkban is döntő mértékben az energiaigények kielégítésére szolgálnak, elsősorban az energiahordozók felhasználásában mutatózó változások befolyásolják az iparág fejlődését.

Európában (a Szovjetuniót is beleértve) az előrejelzések szerint 1980 körül mintegy négyszer annyi energiahordozó kerül felhasználásra, mint 1950-ben. Ez természetesen hazánkra is vonatkozik. Az ENSZ jelentése szerint Európa energiafelhasználása az 50-es és 60-as években – éves átlagban – mintegy 5%-os kumulatív növekedést mutatott, és ez a növekedés várhatóan hasonló ütemben folytatódik.

Az energia-felhasználás a legutóbbi 20 év alatt az erősen iparosodott nyugateurópai országokban lassabban, évi kb. 4%-kal, a Szovjetunióban és a kelet-európai szocialista országokban – köztük hazánkban is – gyorsabban, 5,2–6,2%-kal emelkedett. Ezzel szemben az Egyesült Államokban az évi növekedés átlagban csak 3,6% volt.

Az energia-felhasználás intenzív emelkedéséből eredően, az ország energiahordozó struktúrájában a szénhidrogén részarány növelésének szükségességét az MSZMP kongresszusai – legutóbb a XI. kongresszus – is megerősítették. A magyar energia szerkezet jelentős strukturális átalakulása mind az energiahordozók beszerzését, termelését, mind az energiahordozó felhasználást nagy mértékben érinti. A kérdés lényege abban fogalmazható meg, hogy a világszerte tapasztalható tendenciával összhangban az elmúlt évtizedben, valamint a következő évtizedben – a gazdaságosság szempontjának megfelelően – a szénhidrogének térhódítása egyre erőteljesebb, és ezzel egy időben a szénfelelések felhasználása relatíve csökken. Ez az átalakulás az energiafogyasztók vonatkozásában úgy nyilvánul meg, hogy egyrészt az új energiafogyasztók legnagyobb része szénhidrogénre épül, másrészt a régi fogyasztók széntüzeléses berendezéseinek nagy hányada szénhidrogénekre áll át. A szénhidrogének térhódítása a közvetlen ipari felhasználás, a kommunális és közlekedési szektorban a legerősebb.

A negyedik ötéves tervtörvény a szénhidrogének részarányát az össz-energiához való felhasználásából az 1970. évi 43%-ról 1975-re 53–55%-ra irányozta elő. Ennek a 10–12%-ban meghatározott növekménynek a kielégítése a szénhidrogén iparon belül jelentős mértékben a kőolajfeldolgozó iparra hárult. A – már IV. ötéves tervben egyre inkább előtérbe került – gázolaj és tüzelőolaj mellett fokozott jelentőséget kapott a benzin, egyrészt a motorizáció gyors fejlődése révén, másrészt petrokémiai alapanyagként.

A motorhajtóanyagok terén a motorgyártás fejlődése szükségessé teszi a kibocsátott motorbenzin oktánszámának növelését. A hazai gépkocsialomány összetételének várható alakulása és a nagy kompresszióviszonyú benzinmotorok részarányának növekedése miatt a motorbenzin-igények a nagyobb kísérleti oktánszámú 92-es 98-as termékek irányában tolnak el. A normálbenzin-felhasználás fokozatosan csökken, 1985-ig előreláthatólag teljesen megszűnik.

A személygépkocsikat és a kisebb autóbuszokat benzinmotorral, a nagyobb autóbuszokat, tehergépjárműveket és erőgépeket viszont csaknem kizárólag dízel motorokkal gyártják.

1970. és 1985. között a dízel motor-állomány – az 1970. évi 47 000 darabot 100%-nak véve – 1975-re 155%-ra, 1985-re 230%-ra emelkedik.

A motorok darabszámának növekedésével kapcsolatos motorhajtóanyag-igény a kőolajfeldolgozó ipar számára kötelezően előírja a kapacitás növelését. A motorhajtóanyag-igény növekedésén belül erőteljesebben emelkedik a motorbenzin-igény, mint ahogy ez a következőkben látható:

Év	Motorhajtóanyag felhasználás (ct)	Ebből motorbenzin (ct)	A motorbenzin aránya %
1965	1500	430	29
1970	2040	610	30
1975	2600	1100	42
1980	3700	1700	46
1985	5000	2500	50

A motorhajtóanyag-igény növekedése nemcsak mennyiségi növekedés. A motorgyártás fejlődése egyre nagyobb oktánszámú és kedvezőbb párlatelosztású motorbenzint, kis kéntartalmú gázolajat igényel.

Hazánkban az energiahordozó-szerkezet alakulásában erősen jelentkezett a szénhidrogének részesedésének nagymértékű növekedése. Ez a növekedés egyértelműen tovább folytatódik az 1980-as évekig.

Az energiaforrások szerkezetében a szénhidrogének részaránya 1965-ben 28%, 1972-ben 43% volt, 1975-ben 55%, és 1985-ben várhatóan 65% lesz. Tehát a szénhidrogén igények kielégítésében továbbra is a kőolajfeldolgozó iparé az elsődleges szerep. Ezen belül a vegyipar, a közlekedés és a mezőgazdaság igényeinek nagymérvű növekedése miatt – a hosszútávú fejlesztési programok ismeretében – megállapíthatjuk, hogy a népgazdaság kőolajtermékek-igénye elsősorban a fehérárúk felhasználásának emelkedésében várható. Ez az igény azonban a reálisan számításba vehető potenciális fehéráru-termelést jelentősen meghaladja.

Az igény és a rendelkezésre álló mennyiség közötti ellentét csak krakküzemek létesítésével, ún. destruktív technológia megvalósításával oldható fel. Tehát a növekvő fogyasztási igények szükségessé teszik a kőolajfeldolgozó ipar termelési kapacitásának bővítését, illetve a már meglévő gyártási eljárásoknak a termékgény kielégítését célzó módosítását. Továbbá a feldolgozó kapacitás növelése mellett az új feldolgozási technológiák megvalósítását.

A korábban végzett vizsgálatok, felmérések és gazdasági elemzések szerint a kőolajfeldolgozás hazánkban is egyre növekvő tendenciát mutat. A kőolajfeldolgozó ipar IV. ötéves tervében 1975-ben 9,5 millió tonna kőolajfeldolgozási előírányszat szerepelt. 1980-ban várhatóan 12,0–13,0, 1985-ben megközelítően 15 millió tonna kőolaj feldolgozása szükséges a szénhidrogén-igények kielégítésére. Ez lényegében azt jelentené, hogy a belföldi szükségleteket minden termékből hazai előállítással lehetne kielégíteni.

Az elmúlt 10–15 évben a magyar kőolajfeldolgozó ipart az jellemezte, hogy a hazai szükségletet meghaladó mértékben dolgozott fel kőolajat, és a felesleges termékfelésegeket külföldön értékesítette. Ez a lehetőség – a hazai igények nagymértékű emelkedése következtében – megszűnik, vagy legalábbis erősen korlátozódik.

Az MNK kőolajfeldolgozó ipar szükségleteinek kielégítését részben hazai termeléssel – mintegy évi 2 millió tonna –, nagyobb részt szovjet és kisebb részt ún. harmadik világbeli import útján biztosítjuk.

A hosszútávú fejlesztési program tervezett megvalósítását azonban a leglényegesebb tényező befolyásolhatja, úgymint a világviszonylatban egyre növekvő – teljesen bizonytalan – kőolajár, ami a kőolajfeldolgozás legfontosabb költség-tényezője. Azt a szempontot, hogy az olcsó energiahordozók kora lejárt, s várható szovjet kőolaj árának megítélésénél is figyelembe kell venni. Arról nem is beszélve, hogy a feldolgozási előirányzatunkban egyre nagyobb szerepet játszó ún. harmadik világbeli kőolajár bizonytalansága ennél lényegesen nagyobb. Ez természetesen hosszú távon bizonytalanná teszi a kőolajfeldolgozó ipar gazdasági hatékonyságának előrebecsítését. A beruházások hatékonyságának elemzése – az egyre korszerűbb technika alkalmazása, a szükséges műszaki színvonal tartása, az önköltség további növekedése – a jelenlegi szabályozási rendszer és a kőolajipari termék-árak mellett irreális. Mindezt a növekvő volumen nem tudja ellensúlyozni, mivel gazdálkodásunk kötött gazdálkodás. Ilyen körülmények miatt a hatékonyság, a gazdaságosság általános, permanens és jelentős csökkenése a fő tendencia, azaz a kőolajfeldolgozás egyre kevésbé kifizetődőnek látszik még népgazdasági szinten is.

Ennek az ellentétnek a feloldása csak revidiált árpolitika (árszint és árstruktúra) és revidiált szabályozó-rendszer kialakítása révén lehetséges.

A Magyar Néphadsereg távlatilag szükséges üzemanyag-mennyiségét alapvetően a haditechnikai eszközök fejlődése határozza meg. Prognózis terveink alapján a gépesítés további fokozódása várható, amelyre jellemző, hogy 1985 után az egy főre eső lóerő teljesítmény a jelenlegi 32,3-ról 45–50-re, tehát mintegy 1,5-szeresére növekszik.

A lóerőt teljesítmény növekedésével jó összhangban van a gépkocsik, harckocsik és áramforrás-aggregátok üzemeltetési mutatószámainak várható, mintegy 1,3–1,7-szeres növekedése.

	1976 után	1981 után	1985 után
Gépkocsik teljesítménye	456 millió km 100%	562 millió km 123%	600 millió km 131%
Harckocsik teljesítménye	3,5 millió km 100%	4,25 millió km 122%	4,5 millió km 129%
Aggregátok teljesítménye	3,7 millió üő. 100%	6,16 millió üő. 167%	6,5 millió üő. 176%

Az üzemanyag-fogyasztás növekedése várhatóan meg fogja haladni a járművek kilométer- és a munkagépek üzemórates teljesítményének növekedési arányát, ugyanis növekszik az egy járműre és munkagépre eső fogyasztás. Ennek okai a következők:

a) Növekszik a tehergépkocsik szállítóteljesítménye. A jelenleg uralkodó 3,5 tonnás járműveket fokozatosan felváltják az 5 és 6 tonnás szállítótérű gépkocsik. A nagyobb szállítótér nagyobb motorteljesítményt igényel, ami nagyobb üzemanyag-fogyasztással jár együtt. Ezt szemléltetik a következő összehasonlító adatok:

Gépjármű típus	Szállítótér	Motor teljesítmény	Fogyasztás	Hajtóanyagfajta
Csepel D-344	3,5 t	95 LE	23 l/100 km	gázolaj
Ural 375 D	5 t	175 LE	59 l/100 km	ESZG-92 benzin
Csepel D-566	6 t	200 LE	55 l/100 km	gázolaj
Csepel D-344	3,5 t	95 LE	23 l/100 km	gázolaj
Ural 375 D	5 t	175 LE	59 l/100 km	ESZG-92 benzin
Csepel D-566	6 t	200 LE	55 l/100 km	gázolaj

b) Fokozódik a járművek terepjáró képessége és növekszik a terepjáró gépkocsik arányszáma, ami szintén az üzemanyag-fogyasztás növekedésének irányába hat. Ezek alakulása:

	1960	1965	1970	1975	1980	1985-után
Terepjáró	50 ⁰ / ₀	75 ⁰ / ₀	82 ⁰ / ₀	90 ⁰ / ₀	93 ⁰ / ₀	93 ⁰ / ₀
Közúti	50 ⁰ / ₀	25 ⁰ / ₀	18 ⁰ / ₀	10 ⁰ / ₀	7 ⁰ / ₀	7 ⁰ / ₀

A fentiek alapján a földi járművek üzemanyag-szükségletének növekedését 1985-után az 1975. évinek 2,1–2,3-szorosára becsülhetjük.

Természetesen a repülő erők és eszközök területén is minőségi fejlesztés várható. Ennek következtében a repülőüzemanyag-fogyasztás is nőni fog, ami legnagyobb részben a repülőgépek fogyasztásának emelkedéséből adódik. A repülőüzemanyag-fogyasztás 1985 után várhatóan a jelenlegi mintegy 1,7–1,9-szeresére növekszik.

Az MN szárazföldi technika hajtóanyagainak, a benzinnek és gázolajnak egymás közötti arányát az Ottó- és Diesel-motorok aránya határozza meg. A harckocsik, PSZH-k és FUG-ok diesel-üzeműek, a gépkocsik megoszlása pedig hajtóanyag szerint a következőképpen alakul:

	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Dizel-üzemű	12 ⁰ / ₀	30 ⁰ / ₀	51 ⁰ / ₀	58 ⁰ / ₀	50 ⁰ / ₀	50 ⁰ / ₀
Benzinüzemű	88 ⁰ / ₀	70 ⁰ / ₀	49 ⁰ / ₀	42 ⁰ / ₀	50 ⁰ / ₀	50 ⁰ / ₀

A táblázat adataiból kitűnik, hogy a dieselesítési program keretében jelentkező diesel-felfutással szemben egy másik tendencia is érvényesül, a V-motorral ellátott korszerű, nagyteljesítményű GAZ-66, ZIL-131, URAL-375 gépkocsik üzembeállítása. Emiatt a dieselesítés fokozatosan meglassul, az 1975 végén mutatkozó 58⁰/₀-os csúcérték után 1985-ben – a népgazdaság motorhajtóigényéhez hasonlóan – egy 50⁰/₀-os egyensúlyi arány kialakulása várható.

A benzinüzemű járművek újbóli előtérbe kerülése azzal magyarázható, hogy a Diesel-motorok téli üzemeltetéséhez szükséges mélydermedéspontú gázolaj világszerte – így hazánkban is – hiánycikk. A Diesel-üzemű járműveknek azt az előnyét, hogy jobb hatásfokúak, háttérbe szorítja a benzinmotorok könnyebb téli indíthatósága, ami HKSZ szempontból az MN csapatainál egyáltalán nem elhanyagolható.

Az MN motorhajtó-igényéni belül – a népgazdaság szükségleteihez hasonlóan – a benzin-igény fokozatosan a nagyobb oktánszámú benzinfajták felé irányul. Az elmúlt tervidőszakban a régebbi típusú, pl. ZISZ-150, ZISZ-151, GAZ-63, GARANT LO-1800 gépkocsik előregedésével és kiselejtezésével párhuzamosan fokozatosan csökkent, majd megszűnt a 76-os benzin használata. Alapvetővé vált a 86-os oktánszámú benzin igény. Az új típusú nagy teljesítményű és magas kompresszióarányú V-motorral ellátott GAZ-66, ZIL-130 és ZIL-131, URAL-375 gépkocsik, amelyek egyre nagyobb mennyiségben kerülnek a rendszerbe – a népgazdaság gépjárműállománya egészéhez hasonlóan –, magasabb oktánszámú benzint igényelnek. Ezért az MN-ben is előtérbe kerül a 92-es benzin használata, a 86-os benzin pedig, várhatóan 1985 után meg fog szűnni.

Természetesen, minthogy a népgazdaságban is hasonló folyamat megy végbe ebben az időszakban, és a gépkocsitípusok is azonosak, a benzinminőség iránt az MN részére a népgazdaságtól eltérő minőségű igény nem merül fel. Az MN benzinszükséglete a népgazdaságénak nagyságrendileg kb. 1,5⁰%-át teszi ki, így a mennyiségi igény kielégítése az ipar számára nem jelent nehézséget, illetőleg azok a problémák, amelyek a kőolaj-feldolgozóiparban a benzinyártásban jelentkeznek, érintik az MN üzemanyagellátását is. Ilyen probléma a következő:

– A szovjet gyártmányú V-8 benzinmotorok 93-as oktánszámú benzinre vannak tervezve, így az ipar által gyártott 92-es oktánszámú benzinnel némi teljesítménycsökkenéssel üzemelnek. A 92-es benzin oktánszámának növelése a magas oktánszámú import keverőkomponensek hiánya miatt nincs előíranyozva. A probléma megoldására tervezett minőségjavítások a következők: az oktánszámeloszlás javítása, a forráspont csökkentése, az ólomtetrametil, ólomtetracetil arány növelése, ezen belül a környezetszennyeződés mérséklése céljából a teljes ólomtartalom csökkentése.

A népgazdaságival megegyező minőségű benzin felhasználása lehetővé teszi olyan cél kitűzését, hogy a benzinszállítás költségeinek csökkentése érdekében egyes kedvező vonalvezetésű népgazdasági termékvezeteket felhasználjunk a benzinnek a gyártó vállalattól a központ hadtáp üzemanyag raktárakba történő beszállítására.

A gázolajjal szemben támasztott minőségi igényeink – az alacsony kéntartalom és mély dermedéspont miatt – szigorúbbak a népgazdasági követelményeknél. Ennek következtében az MN gázolaj igényének csak egy részét biztosítjuk a hazai kőolaj-feldolgozóipartól, a másik részét importáljuk a Szovjetunióból. A teljes igény hazai kielégítésével csak a Dunai Kőolajipari Vállalathoz tervezett normálpárafaffin kinyerő üzem megvalósítása után lehet számolni.

A repülőhajtóanyag szükségleteinket jelenleg és a továbbiakban is importálni fogjuk. Repülőbenzinek hazai gyártására a kőolajiparnak a kis mennyiségek miatt nem érdemes berendezkedni. A repülőpetróleum gyártását hazai viszonylatban pedig az egyre fokozódó minőségi követelmények mindjobban megnehezítik. A repülőhajtóanyag-import igényünk összhangban van azzal a népgazdasági tervvel, amely szerint a szovjet kőolajexport egy részét kész termékek fogják képezni.

Az MN-ben használatos kenőanyagok fejlesztésében két főirányt érvényesítettünk. Az egyik a kenőanyagfajták egységesítése, amely lehetővé teszi a szorti-

ment csökkentését, szükségelenné teszi az időszakos átállást, és így egyszerűsíti az ellátást. A másik a használati idő növelése, aminek műszaki és gazdasági előnyei vannak.

Az MN-ben 1970-ben bevezettük az EM-12 egységes motorolajat. Ennek üzemidejét 6000 km-ben határoztuk meg.

Már 1974-ben megkezdtuk az EM-12 egységes motorolaj továbbfejlesztését, amelynek célja az olaj viszkozitási tulajdonságainak javítása és teljesítményszintjének növelése, mindezzel a 10 000 km-es használati idő elérése. Az EMD-13 jelzésű fejlesztett egységes motorolaj hazai gyártása, a kőolajipari-feldolgozó üzemnél biztosított, csapatpróbája sikeres volt 1975. évben, rendszercsítésére 1976-ban került sor.

Az egységes motorolaj részben nyugati adalékokat tartalmaz. A hazai fejlesztés következő lépése szovjet–magyar műszaki-tudományos együttműködés keretében az EMD-13-mal analóg olyan olaj kidolgozása, amelyben csak magyar és szovjet adalékok vannak.

A távlati fejlesztés során az EMD-13 motorolajat üzemi-konzerváló tulajdonsággal tervezzük ellátni. Az üzemi-konzerváló olajok nemcsak az üzem közben fellépő kenési igényeket elégítik ki, hanem ezen felül nagy korrózióvédőhatással is rendelkeznek, ami lehetővé teszi a motor korrózióvédelmét akkor is, ha a jármű hosszabb ideig üzemén kívül áll, vagy le van konzerválva. Ilyen olajok már léteznek mind a Szovjetunióban, mind nyugaton, ezek azonban nem egységes olajok. Az egységes, többfokozatú üzemi-konzerváló olaj kifejlesztése eddig még meg nem oldott feladat. Ezt a fejlesztési munkát ugyancsak nemzetközi együttműködés keretében – hazai kivitelezéssel – a Szovjetunió segítségével tervezzük megoldani.

1980 után várható a motorolaj üzemidejének további növelése is. Ehhez a gyártástechnológia további tökéletesítése, valamint a szintetikus olajok szélesebb körű elterjedése szükséges. A szintetikus olajok az ásványolajoknál kedvezőbb tulajdonságokkal rendelkeznek, azonban drágábbak, és ezért egyelőre csak különleges célokra (pl. a repülésben) használatosak.

A további időszakban tervezzük az egységes hajtóolaj fejlesztését is, amelynek célja a viszkozitási tulajdonságok javítása és a teljesítményszint növelése. Az új olaj hipoidhajtóművekhez is alkalmas lesz, így feleslegessé teszi a jelenlegi hipoidolajok használatát, emellett használati ideje is hosszabb lesz a jelenleginél. A hajtóolaj fejlesztésének távolabbi perspektívája az élettartam-kenés megvalósítása, vagyis olyan olaj kifejlesztése, amely addig használható, amíg a hajtómű maga. Ez az olajcsere teljes megszüntetését jelenti. Fejlesztéséhez a hazai bázis és a szükséges technológiai berendezés adott.

Terveinkben szerepel az egységes kenőzsír fejlesztése is, amelynek célja a kenőzsír-fajták számának csökkentése. Csapatpróbára az ipari háttér biztosítása – a komáromi gépszírgyár felépülése – után kerül sor 1977-től kezdődően.

A bevezetőben említett kőolajválság 1974-ben az MNK-ban, ezt követően a Magyar Néphadseregben is éreztette hatását. Az Üzemanyag Szolgálat Főnökség költségvetését az egyes kőolaj és vegyipari termékek, valamint ezek feldolgozásából nyert anyagok, és zömében tőkés relációból származó termékek bekövetkezett árnövekedése jelentősen befolyásolta. Az érintett anyagok tekintetében az árváltozás nagysága 1974. évben átlagosan 18⁰/₀-os volt. Ez az áremelkedés 1974-ben az MN Üzemanyag Szolgálat Főnökség éves költségvetésében

mintegy 8⁰/₀-os többletkiadást eredményezett. Ennek következtében szükségessé vált a tervévre vonatkozó szükségleti igényeink pontosított felmérése, továbbá a gazdálkodási szabályozóink megszigorítása.

Az 1975-ös évben még élesebben jelentkeztek a problémák. A motorhajtóanyagok január 1-i termelői árváltozása következtében a benzin árának 46⁰/₀-os, a gázolaj árának 47⁰/₀-os átlagos növekedésével kellett számolnunk. Tovább növekedett a nyugati importból származó anyagok árszintje is, valamint a szovjet relációból beszerzésre tervezett repülőpetróleum ára 48⁰/₀-kal. Az áremelkedések többletkiadásának biztosítása – amely a népgazdaság egészét jelenleg is érinti – saját erőből megoldhatatlannak bizonyult és felsőbb, állami szintű ártámogatást igényel a szakszolgálat költségvetésében.

A párt XI. kongresszusán élesen vetődtek fel az ország energiahordozó – ezen belül a kőolaj – ellátását veszélyeztető problémák. A kongresszus határozatát – amely kimondja, hogy a nyersanyagok, az energiahordozók növekvő felhasználása és a nehezebb beszerzési feltételek miatt fokozott gondot kell fordítani a takarékosagra – a hadsereg felső vezetése is értékelte és magáévá tette. A párthatározat maradéktalan végrehajtása érdekében a szakszolgálatban is megtaláltuk a lehetőségeket a népgazdaság egészét érintő energia probléma enyhítésére, az üzemanyag-takarékosság fokozottabb szigorítására. A végrehajtás kapcsán intézkedtünk a normakülönbözeti szorzószámok 0,1-del történő csökkentésére, a Fegyvernemi Főnökségek egyetértésével a kiképzések keretében tervezett gyakorlatok számának, és a felhasználásra tervezett kilométer és üzemóra igénybevételének csökkentésére.

Az üzemanyag-takarékosság jegyében kiadott MN szintű intézkedéseink hatása már az 1975. évi felhasználásban is jelentkezett. Jelenleg is lehetővé teszi az árnövekedésből eredő többletkiadások egy részének – a tervezett beszerzések csökkentéséből eredő – kompenzálását. Ez éves költségvetési szinten mintegy 14–16 MFt megtakarítást eredményez.

Befejezésül összefoglaló áttekintés keretében ismertetem az energiaválság hatására lejátszódó és az energiapolitika alakulását befolyásoló tényezőket a világon és hazánkban.

A világ energiagazdaságának időszerű kérdéseit, az energetikai szakemberek gondolkodásában és véleményében végbemenő változásokat az energia-világkonferenciák anyagából tekinthetjük át. Az 1968-as moszkvai, majd az 1971-es bukaresti világkonferencián élesen felvetődött a robbanásszerűen növekvő népesség energiaellátása, a felhasználás és a források rendkívül egyenlőtlen elosztása, a szükségletek prognózisa, az energiaszerkezet felhasználási és forrásoldalának távlati alakulása. A tapasztalatok és a prognózisok időközben feltárták az energetika fejlesztésének és a felhasználás bővítésének a környezetszennyezés és az anyagi-financiális eszközök koncentrációja terén fennálló objektív korlátait. E felismerések jegyében az 1974. évi detroiti világkonferencia a jövő energia-szükségleteinek kielégítésével kapcsolatos gazdasági és környezeti hatások vizsgálatát tűzte ki fő témájának. A legújabb felmérések és előrejelzések – számba véve az energiaválság tapasztalatait és az olcsó energia megszűnésének tényét – arra mutatnak, hogy nagy mértékű energiapazarlás folyik a világon. Az energiafelhasználás várható növekedési ütemét csökkenteni kell, a fejlesztéseket pedig célszerű rangsorolni, és az eddiginél hosszabb átfutási időket pedig elő kell irányozni.

Az energiaválság okaival, lefolyásával és hatásával, majd a további kilátásokkal számos közlemény foglalkozott. A szakkörökben ma már ismert megállapítások kiegészítéseként a következőket célszerű figyelembe venni:

- a jelenlegi kőolaj- és energia-árszínvonal nem alakulhatott ki az exportban közvetlenül vagy közvetve részt vevő országok, nemzetközi szervezetek és konszernek gazdasági érdek azonossága nélkül. A stabilizálódásban minden bizonnyal meghatározó szerepe van a két vezető hagyhatalom, a SZU és az USA viszonyának, a nemzetközi enyhülésnek, a békés egymás mellett élés politikájának;

- a tudományos technikai forradalom és az energetika kapcsolatának vizsgálata alapján úgy tűnik, hogy a mainál fejlettebb társadalmak létrehozásának anyagi-technikai bázisát hosszú távon a „korlátlanul” rendelkezésre álló energiaforrások teremthetik meg. Ebben az aspektusban a klasszikus energiahordozók meghatározó szerepe történelmileg átmeneti, kerekén 200 éves.

A szénhidrogéniparban – az eljárások és a berendezések fejlesztése mellett – a kutatás, különösen a sekélytengeri és arktikus kutatás fokozásával, a fogyasztás helyétől távol eső szénhidrogénkészletek, valamint az olajpala és az olajos homok hasznosításával és az ismert készletek kihozatalának növelésével foglalkoznak. Az egyes területeken elért eredmények – különböző kombinációkban – kiegészíthetik egymást. Jelentős eredmény várható a szállítás és közlekedés energiaszükségletének mérséklésére irányuló vizsgálatoktól, mivel ezek eredményeként számottevően csökkenhet a kőolajszükségletet meghatározó üzemanyag-felhasználás. Jelentékeny szükségletcsökkenést ígérnek az önellátásra irányuló törekvések az energiát importáló fejlett tőkésországokban.

A részeredmények és a prognózisok együttes értékeléséből megállapítható, hogy az energiaellátás javasolt megoldásai technikailag részben ellentmondóak, részben alternatív lehetőségnek tekinthetők. A lehetőségek megvalósítását – a technikai ellentmondások mellett – egyéb tényezők is korlátozzák. Világossá vált, hogy az energetika távlati fejlesztési irányának és ütemének összhangban kell lennie környezetünk technikai, társadalmi és fiziológiai tekintetben egységes koncepciójával. Meghatározó tényező továbbá a műszaki-tudományos kutatás és fejlesztés üteme.

Az energiaválság hatására sajátos módon differenciálódott a világ országainak és gazdasági közösségeinek helyzete. Az exportáló országok tekintélyes árbevételük és a külkereskedelmi cserearányok részükre kedvező alakulása következtében előnyös helyzetbe jutnak. A behozatalra szoruló fejlett országok az importtal járó veszteségeik jelentős és növekvő hányadát kiegyenlítik a nemzetközi árucere- és pénzforgalom különböző csatornáin. Az igazi vesztesek a sűrűn lakott, energiaszegény fejlődő országok, ahol az állandósult nehézségeket csak külföldi segéllyel és hitellel lehet áthidalni. A fennálló akadályok elhárítását csak széles körű nemzetközi összefogással lehet elérni. Ennek fokozatos megvalósulásáig az egyes országok és gazdasági közösségek viszonylagos fejlődése eltérő módon alakulhat.

Hazánk közepesen fejlett, sűrűn lakott, energia- és nyersanyagszegény nyitott gazdaságot folytató kis ország. A változások kedvezőtlenül hatottak gazdasági fejlődésünkre. Növekvő energiaszükségletünket elsősorban KGST-kooperáció útján, kisebb részen kölcsönösen előnyös tőkés vállalkozás vagy import

útján fedezhetjük. Iparpolitikánk kialakítása során előtérbe kell helyezni az energiahordozókra átváltható tőkejavak termelését, és kisebb energiafelhasználással járó termelési struktúrát kell műszaki fejlesztés útján kialakítani. Számítani lehet arra, hogy a nemzetközi energiaárszint emelkedésének előreláthatólag nagyobb hányada a termékek és szolgáltatások árában fog megjelenni.

Az energiaválság hazánkban is felszínre hozta az energiaszükségletek kielégítése és az energiagazdaság fejlesztése terén fennálló ellentmondásokat, véleménykülönbségeket. A felhasználás oldalán felülvizsgálták az energiaigényeket, és tanulmányozták az energiahordozók helyettesíthetőségét (variabilitását) közép- és hosszú távon. A megdrágult tőkés kőolaj behozatalának csökkentésére a forrásoldalon több lehetőséget vettek számításba. A hazai ásványvagyon intenzívebb hasznosítása céljából vizsgálat tárgyává tették az egyéb energiahordozók alkalmazhatóságát, lehetőségeit. Vizsgálni kellett, hogy a kőolaj-feldolgozóipar – bontó eljárás alkalmazásával –, miként elégítheti ki a termékszükségletet a megfelelő választékban.

Az energiaválságnak ránk nézve súlyos következménye, hogy nagymértékben romlottak a nemzetközi csercarányok a külkereskedelemben. A csercarány romlása csökkenti a nemzeti jövedelmet, ami egyrészt a felhalmozás (a fejlesztés) lehetőségét, másrészt a fogyasztási alap (az életszínvonal) növelésének ütemét csökkenti. A hátrányok mérsékelhetők, ha a népgazdaság fejlesztésének kevésbé energiaigényes útját választjuk. További lehetőség, hogy a KGST-kooperációban és kölcsönösen előnyös feltételeken alapuló gazdasági együttműködéssel gondoskodunk a szükséges importenergia-forrásokról, vagyis a szükséges akkumulációval bíró, a keresett termékeket és szolgáltatásokat kínáljuk fel cseréire az energiahordozókért. A szükséges árualap és a kooperációs készség megteremtése azonban nem megy máról holnapra.

A belföldi energia-felhasználás növekménye alapenergia-egyenértékben – az energiatakarékosság és a fejlesztést korlátozó tényezők hatására – átlagosan évi 4⁰/₀-ra tehető. A motorhajtóanyag-felhasználás növekedése lépést tart az összes energiafelhasználás növekedési ütemével, a villamosenergia-szükséglet ennél gyorsabban emelkedik, a többi fogyasztói kategóriában az átlagosnál kisebb ütemben bővül a felhasználás.

A belföldi szénhidrogén-gazdaság továbbra is megtartja vezető szerepét az energiagazdaságban. Ez főként a kőolaj- és a földgázimportnak köszönhető. A kőolaj- és földgázellátás bővítését és a kőolaj-feldolgozóipar fejlesztését elsősorban a szovjet behozatal növekedésének üteme szabja majd meg. Ebben kulcs szerepe lesz a további nemzetközi munkamegosztásnak, az együttműködés új formáinak és az új távvezeték (Adria-vezeték, termékevzeték, orenburgi vezeték) üzembehelyezésének. A külföldi kooperációban létesülő távvezetékrendszerek kiépítése növeli az energiabehozatal, a belföldi ellátás és telepítés rugalmasságát.

A hazai tudományos-műszaki fejlesztésnek egyik fontos feladata, hogy a tőkés berendezések importjának csökkentése érdekében lehetővé tegye a szocialista relációból beszerezhető eljárások, üzemek és berendezések alkalmazását, és egyes területeken megvalósítsa a hazai gyártást.

Az elmondottak figyelembevételével a hazai szénhidrogén-gazdaságnak – a termelés és ellátás mellett – távlatilag hozzá kell járulnia az import energiaforrások megszerzéséhez és a devizális egyensúly megteremtéséhez.

Korszerű hadtáp adatbázis kialakítása

Dr. Kajdi József alezredes

A befejeződött IV. ötéves terv költségvetésének, anyagi-pénzügyi teljesítésének elemzése többek között két – az általam tárgyalt probléma szempontjából fontos – következtetés levonását követelte meg. Az egyik, hogy az MN hadtáp általános és szakági fejlődésének figyelemmel kísérése – objektív és szubjektív befolyásoló tényezők következtében – még megnyugtatóan nem megoldott, amely az elemzést, a feldolgozást, a döntések előkészítését hátráltatja, nehezíti; a másik, hogy megérték a feltételei – éppen az előzővel összefüggő követelményekből kiindulva – az MN hadtáp adatbázisa, az ez ezzel összefüggő információrendszer továbbfejlesztésének, szabályozott kialakításának, géprevitelésének.

Tanulmányomban ezt a problémakört a következő főbb kérdéscsoportokkal összefüggésben dolgoztam fel, támaszkodva egyrészt az ezzel összefüggő fontosabb népgazdasági és katonai gazdasági irodalmakra, másrészt az e munkakörben eltöltött néhány esztendő felhasználható tapasztalataira. Az MNHF-ség Közgazdasági Osztályon már közel egy évtizede folynak a hadtápgazdálkodással (természetesen ezenkívül a többi szervnél más területek fejlődésével, tevékenységével is) összefüggő adatgyűjtések, amelyek alapul szolgálhatnak egy hadtáp adatbázis kialakításához, a statisztikai adatok és mutatószámok rendszerének kimunkálásához.

A tanulmány főbb kérdéscsoportjai:

1. Fogalmak meghatározása. Az adatbázis szükségessége és szerepe a gazdálkodásban.
2. Adatgyűjtés és információrendszer.
3. A hadtáp adatbázis megszervezésének és fejlesztésének feladatai.

A gazdasági élet gyors ütemű fejlődésének jellege – s ezzel összefüggésben a katonai gazdálkodásban, a hadtápmunkában bekövetkezett változások – egyre szükségsebben követeli azt, hogy mind több adat, információ álljon rendelkezésre az MN hadtápjá fejlődéséről, struktúrájának módosulásáról, a szolgálati ágakról, belső és külső (népgazdasági és nemzetközi) kapcsolatairól egyaránt. Ez az adatigény, amelyet a haditechnikai forradalom napjainkig elért fejlődése növelt meg, egyidejűleg azt is igényelte, hogy információrendszerünk szervezetté tétele mellett a jelenleginél korszerűbb módszereket alkalmazzunk a beáramló adatok értékelésében és elemzésében, az adatok összeállításában, feldolgozásában és nem utolsósorban azok állandó hozzáférhetővé tételében a felhasználók, a hadtáp vezetése számára.

Figyelemmel arra, hogy az MN hadtápjá ma már viszonylag korszerű eszközökkel rendelkezik, tehát lehetősége adott az információk tárolásához, feldolgozásához, továbbításához; indokolt továbblépni a megfelelő, célirányosan megszervezett hadtápj adatbázis, vagy a népgazdaságban ma már elterjedt megfogalmazás szerint a hadtápj statisztikai adatbázisrendszer (H-STAR) kialakításában.

1. Alapfogalmak; az adatbázis szükségessége

Mit értünk adatbázison?

Az MN hadtápj gazdálkodási rendszerében összegyűlő mindazon adatoknak együttesét, összességét értjük, amelyeket – megfelelő információrendszer segítségével – kérünk be a többszörös felhasználás és a rugalmas hozzáférés érdekében. Ezek felhasználását tervszerűen tervezzük, sajátos módszerekkel tároljuk és kezeljük.

Ha össze kívánjuk foglalni azokat a tényezőket, amelyek a korszerű adatbázis és információrendszer kialakítását indokolják, a következőket kell figyelembe vennünk:

a) Minden gazdálkodó szervezet tudományos, irányító, vezető tevékenységének elengedhetetlen feltétele, hogy az irányító személyek és szervek számára rendelkezésre álljanak mindazok az információk, amelyek a gazdasági, társadalmi jelenségek, folyamatok helyzetére az ellátás és fejlesztés, a személyi állomány élet- és munkakörülményei javítását befolyásoló körülményekre, fejlődési tendenciákra vonatkoznak.

b) Jól ismert probléma, hogy a statisztikai adatfeldolgozó és elemző munkában, mindenekelőtt a döntéshozókészítésben egyre nagyobb gondot jelent az évről évre növekvő információs igények folyamatos és főként gyors kielégítése. Összefoglaló adatok szükségesek az MN állami és pártvezetése, a tervek előkészítésében közreműködők és mások részére egyaránt.

Az igények növekedése nemcsak azt jelenti, hogy újabb, eddig még meg nem figyelt adatok szükségesek (mint pl. az új gazdálkodási rendszerben dolgozók – üzemek, folyószámlás szervek – eredményei), hanem inkább azt, hogy a rendelkezésre álló adatmennyiségből kell újabb és újabb szükségleteket kielégíteni, az adatok ismételt feldolgozásával újabb információkat „előállítani”. Jellemzi az igények növekedését az is, hogy a vezetőket mind kevésbé elégítik ki a tárgyidőszak adataiból származó információk, a különböző tendenciákat, az elmúlt évek, tervidőszakok fejlődési mutatóit hosszabb idősorok elemzése útján kívánják megismerni. A hosszú idősorok fontos előfeltételét képezik a jövőben várhatóan mind jobban elterjedő matematikai módszerek alkalmazásának is.

Az adatbázis korszerűen szervezett kialakítását jelen időszakban objektíve segíti az, hogy a IV. ötéves tervidőszak zárásával egy időben – mintegy a már előzetesen összegyűjtött és feldolgozott adathalmaz kiegészítésére – az MN hadtápj szolgálat főnökségeinek és más gazdálkodó szerveinek beszámolóit, leltározási és vagyonérték jelentései a szükséges információk nagyobb részét tartalmazták. Ezek elemzése és az igényeknek megfelelő, célszerű feldolgozása folyamatban van, értékelése megtörtént.

c) Nem szorul bizonyításra, hogy a hagyományos módszerekkel nyilvánított – az esetek többségében nagy tömegű – adatok ismételt elővétele,

újabb csoportosítása és feldolgozása igen nagy munkával jár és rendszerint hosszú időt vesz igénybe. A néphadsereg, ezen belül a hadtáp „statisztikai szervezetének” (statisztikával foglalkozó dolgozóinak) kapacitása sokszor nem is teszi lehetővé a már feldolgozott információk ismételt, újabb szempontok szerinti csoportosítását, összegezését és a nagy tömegű számítási munka elvégzését.

Ezek a megállapítások – véleményem szerint – mind a népgazdaságra, mind a néphadseregre, annak gazdasági szervezeteire egyaránt jellemzőek. Mind több területen válik ezért szükségessé az adatok tárolásának, ismételt feldolgozásának számítógépes formája, az adatbázisok kialakítása. Ezen a területen az V. ötéves tervidőszakban a néphadseregben is jelentős előrelépés várható.

d) A statisztika, az információrendszer elsőrendű feladata az, hogy az MN hadtáp gazdálkodásáról (illetve más tevékenységeiről) megbízható, pontos jelentéseket, a tendenciákról különféle jelzéseket adjon. Ennek az alapvető követelménynek egyik feltétele az, hogy az adatok évről évre, esetleg tervidőszakról tervidőszakra összehasonlíthatók legyenek. Az összehasonlíthatóságot pedig a legjobban egy hosszú időszakon keresztül stabil beszámolási rendszer biztosítja.

Figyelemmel a felsorolt indokokra, az MN hadtáp adattár és hozzá kapcsolódó információs rendszer kialakításával a következő célok elérését célszerű meghatározni:

– Dolgozzuk fel és rögzítsük az adattárban a Magyar Néphadsereg hadtáp szervezeteinek azokat a legfontosabb – első lépcsőként mindenekelőtt a gazdálkodási tevékenységgel összefüggő – adatait, amelyek átfogóan jellemzik egy-egy szervezeti egységnek (csapatnak, intézetnek), továbbá a szervezetek meghatározott csoportjának (magasabbegységnek, sergестestnek), illetve összességének (egy-egy szolgálati ágának, vagy az MN hadtápnak) tevékenységét.

– Törekedjünk arra, hogy az adatrögzítés minél hosszabb időszakot öleljen fel és tegye ily módon lehetővé a hosszú, több ötéves tervidőszakot felölelhető idősorok képzését, azoknak a korszerű elemzési módszerekhez való felhasználását. Használjuk fel ehhez a szolgálat főnökségeken és a Közgazdasági Osztályon vagy más szerveknél rendelkezésre álló, rendszerbe foglalt és feldolgozott adatokat.

– Dolgozzunk ki olyan működtető rendszereket – támaszkodva az Egységes Számveteli Részlegekre és az Ellátó Központok, Igazgatóságok eddigi eredményeire és a továbbfejlesztésből adódó lehetőségekre –, amelyek segítségével a rögzített adatokhoz gyorsan hozzá lehet férni, azokat az adattárból vissza lehet hívni annak érdekében, hogy különféle – főképpen a kialakított programok segítségével végzett – számításokkal új információkat állíthassunk elő.

– Tegyük lehetővé, hogy az adattárban felhalmozott adatokhoz, az azokból képezhető információkhoz az adatokat felhasználni kívánó egyes személyek vagy szervezetek gyorsan és viszonylag olcsón hozzáférhessenek.

Az „adatbázis” előzőekben rögzített megfogalmazása önmagában még nem teszi szükségessé a korszerű adatbázisoknál a számítógépek alkalmazását, azok a módszerek azonban, amelyekkel egy adathalmaz többszörös felhasználás és hozzáférés számára alkalmassá lehet tenni, csak nagy és bonyolult rendszereknél gazdaságosak. Ilyen alkalmazásoknál viszont az adathalmaz általában olyan nagyságrendű, hogy a számítógépek segítségül hívása jobbára elkerülhetetlen.

Az „MN hadtáp adattár” szükségességét, felhasználhatóságát és célszerűségét felismerve – hagyományos úton – az 1973. évben összeállítottunk egy 120 táblát és 40 ábrát tartalmazó, az információk akkori helyzetének és hozzáférhetőségének megfelelő viszonylag teljeskörű adattárat és azt a meghatározott vezetők rendelkezésére bocsátottuk. Amellett, hogy az eltelt időszak igazolta ennek a munkának indokoltágát, felvetette a bővítés és továbbfejlesztés igényét is. Az adattár kiegészítése, a jelenleg értékelés és elemzés alatt álló „Hadtáp adattár” mind kevésbé képes a támasztott követelmények, mindenképp a döntéshez szükséges adatok és mutatószámok viszonylagos naprakészségének biztosítására. A kartonrendszerű vagy bekötött, de formájában stabil és tartalmának változtatási lehetőségeiben is korlátozott adattár a korszerű vezetéshez nélkülözhetetlen rugalmassággal már nem rendelkezik. Arra pedig nem minden esetben van lehetőség, hogy a szükséges mutatószámok kidolgozását – a rendelkezésre álló rövid idő alatt és adatok birtokában – végrehajtsuk.

A fenti indokok is azt bizonyítják, hogy olyan korszerű adatbázis kialakítása képes csak a vezetés sokirányú igényét kielégíteni, amely a tárolt adatok mennyiségében nem, vagy kevésbé korlátozott, az információkat gyorsan és a tartalmi követelményeknek megfelelően befogadja és feldolgozza, és a kívánt céloknak megfelelően közreadja. Erre ma már csak egy célirányosan szervezett hadtáp adatbázis képes.

2. Adatgyűjtés és információrendszer

Az „adatbank”, az „adatbázis”, az „adattár” fogalmak egyre nagyobb jelentőségre tesznek szert, és egyre gyakrabban írnak róla nemcsak könyvekben vagy szakfolyóiratokban, hanem napilapokban is. Az adatbázisok megszervezésétől a következő problémák megoldását várják a szakemberek:

a) Az „információlavina” vagy a „tudásrobbanás” legyőzése. Az ENSZ tudományos szervei felmérésének tapasztalatai szerint az emberiség ismeretanyaga mintegy 5 évenként megkétszereződik és ez az időtartam állandóan csökken. Ezt bizonyítja, hogy évente kb. 10 millió publikáció jelenik meg.

E problémának két aspektusa van, amelyet az „információbőségben rejlő információhiány” kifejezéssel lehet találónan jellemezni. A probléma egyik oldalát az óriási információmennyiség jelenti, a másikat azok a nehézségek, amelyeket a ténylegesen szükséges információk kiválogatása jelent ebből a tömegeből.

b) A mindjobban korszerűsödő gazdaságban nyilvánvaló lesz, hogy a szakemberek egyre nagyobb mértékben foglalkoznak az információgyűjtéssel, -feldolgozással, a továbbítás időrablói és nagy ráfordítást igénylő folyamataival, és ezért csak kevés idő marad a sokkal fontosabb alkotó munkára, vizsgálatokra és elemzésekre, hogy ezekkel az információkkal döntéseket hozzanak.

c) A nagy tömegű információ hiányos ismerete, azok feldolgozatlansága nemcsak a népgazdaság, de a hadsereg gazdálkodásában is feleslegesen ismétlődő munkát eredményez.

Az adatok összegyűjtése utáni feldolgozásra az elektronikus számítógépek alkalmasak. A hadsereg jelenlegi gépparkját, az anyagi lehetőségeket és a fejlesztés követelményeit figyelembe véve az elektronikus adatfeldolgozás elérhető közelségbe került. Úgy értékelhető, hogy az elektronikus adatfeldolgozást – következő adottságai alapján – az első kérdésben felvázolt problémák megoldására megfelelő eszköznek tekinthetjük:

- biztosítható nagy adattömegek tárolásának és kezelésének lehetősége (mennyiségi szempont);
- megvalósítható az adatok egzakt és ismétlés esetén mindig azonos feldolgozása (minőségi szempont);
- az adatfeldolgozást a gép nagy sebességgel végzi (időbeli szempont);
- említésre méltó, hogy időbeli késedelem nélkül biztosítható az adatok decentralizált bevitelének és fogadásának lehetősége (térbeli szempont).

Adat vagy adatok, és információ között a magyar nyelvhasználat alig tesz különbséget. A két kifejezést vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az információ fogalmán olyan tartalmat értünk, amely többet jelent, mint adat. Ez az a többlet, ami az adatok meghatározott célú felhasználásához szükséges, ami az adatokat információkká teszi. Ebből következik az a megállapítás, hogy az adatokat célirányosságuk teszi információkká. Információn pedig – a tárgyalt téma szempontjából – mindazon adatok összességét értjük, amelyekre a hadtáp szolgálat vezetőinek a döntéshez és az adott gazdasági egység vezetéséhez szüksége van.

Figyelemmel arra, hogy az adatok általában nem nyers formában, hanem célszerű adatátalakítás során kerülnek a rendszerbe, indokolt néhány gondolattal az *információs rendszerek* jellemzőivel foglalkozni.

Az adatok és az információk áramlása a valóságban nagyon komplex. Nagy vonásokban a folyamat a következőképpen vázolható fel:

- az adatok az önállóan gazdálkodó egységek belső műveleteiből, továbbá ezeken kívüli forrásokból kerülnek az információs rendszer feldolgozóihoz. Az átalakított adatok, azaz az információ jelentések, beszámolók formájában jut a vezetőkhez, akik döntenek. A beérkezett és feldolgozott információ alapján, a vezetők célok határoznak meg, kialakítják az adott szolgálati ág ellátási rendszerének fejlesztését, döntéseket hoznak, amelyek utasítások, szakmai rendelkezések, tervek formájában jelennek meg. Az önálló gazdasági egységek hadtáp vezetői ezeknek az utasításoknak, szakmai rendelkezéseknek, terveknek alapján irányítják és koordinálják a hadtáp, az adott szolgálati ág munkáját, tevékenységét;

- minden információs rendszerhez – amellyel e tanulmányban részletesen nem foglalkozom – hozzá tartozik az adatbázis vagy adatbank, amelyből az információk visszakereshetők. E vonatkozásban az adatgyűjtésen és a felhasználás megszervezésén van a hangsúly.

A hadsereg információs rendszere, a HJT-ben foglalt jelentések, beszámolók alapján kialakultnak tekinthető. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy a megnövekedett követelmények és lehetőségek ismeretében már napjainkban, de méginkább a jövőben a meghatározott információk kielégítik-e az igényeket? Vajon a gazdálkodás szakmai irányításához – a parancsnokok önálló döntési jogát csorbítatlanul hagyva – a jelenleg különböző időszakokban (vagy esetenként) befutó információk elegendő alapot nyújtanak-e a döntésekhez? Amennyiben nem – és ez a valószínű – indokolt az anyagi-technikai biztosítás rendszer-szervezése keretében, vagy azt megelőzően mint, ahogy a tervekben ez szerepel is, a hadtáp adatgyűjtési és információ-rendszerének kialakításával intenzíven foglalkozni.

3. A hadtáp adatbázis megszervezésének és fejlesztésének feladatai

Már az előzőekben igyekeztem érzékeltetni, hogy a hadtáp adatbázis kialakításának egyik alapfeltétele a jól szervezett, precízen működő információs rendszer, amelynek alapjai szolgálatunkban kialakultak és működési mechanizmusuk is nagyrészt kielégítő.

Mind a csapat-, mind a központhadtáp vezetés alapvető feltétele a jól szervezett információs rendszer, mely magába foglalja az összefoglaló és szakmai – határidőhöz kötött – jelentéseket, a tervezést, a feladatok meghatározását, a számvitelt, az operatív gépi adattárolást, a továbbítást és feldolgozást egyaránt.

Az önállóan gazdálkodó egységektől kiindulva gazdasági-számviteli információs tevékenység a következő feladatok rendszeres és állandó megvalósítását igényli (amely az MN hadtápjában leszabályozott, de nem egységes és teljeskörű):

- gazdasági-számviteli információk gyűjtésével, az ún. gazdasági beszámolási rendszerrel kapcsolatos feladatok elbírálása;
- a gazdasági beszámolási rendszerben előírt jelentések feldolgozásának megszervezése és az adatfeldolgozás rendszeres biztosítása;
- a gazdasági beszámolási rendszer alapján az előírt jelentések, tájékoztatók rendszeres és esetenkénti munkáinak elvégzése.

Annak érdekében, hogy az előjáró hadtáp vezető szervek alárendeltjeinek helyzetéről – összefoglaló mutatószámok alapján – folyamatos információkkal rendelkezzenek, ugyanakkor a hadtáp adatbázis „naprakésztsége” mind jobban biztosított legyen, célszerűnek látszik a vezetés azon igénye, hogy differenciált módon és adatokkal bevezetésre kerüljön a hadtáp összefoglaló jelentés rendszere.

Az elképzelés alapján a csapathadtáp vezető szervei negyedévenként a csapathadtáp helyzetéről az előjáró parancsnok hadtáphelyettese részére összefoglaló jelentést terjesztenek fel. Az összefoglaló jelentést az egységes számviteli részleg, a gépi adatfeldolgozó központ által feldolgozott adatok, valamint az operatív adattár naprakész adatai alapján vezetési szinteknek megfelelő, változó tartalommal célszerű a következők szerint elkészíteni:

- (1) A hadtápszolgálatban feltöltetlen tiszti és tiszthelyettesi beosztások.
- (2) A tárgynegyedévben levezetett hadtáp kiképzés adatai (csak egység-hadtápoknál).
- (3) A költségvetési előirányzatok felhasználásának helyzete (csak a II. negyedévtől).
- (4) A készletgazdálkodás alapvető mutatói.
 - a) Üzemanyagok. (Magasabbegységektől felfelé csak a felhasználás viszony-számai.)
 - b) Ruházati anyagok. (Magasabbegységektől felfelé csak a készletek mutatói.)
- (5) A csapathadtápban a tárgynegyedévben keletkezett, illetve a fennálló és nem rendezett károk.

(6) A gépjármű szállítóeszközök km-helyzete.

(7) A kíségítö gazdaság(ok) eredményeinek mutatói.

Az összefoglaló jelentés formai tényezőit a gépi adatfeldolgozás követelményei szerint indokolt meghatározni. (1. sz. melléklet.) Az így összeállított és az egész rendszeren átfuttatott adathalmaz már alapul szolgálhat a hadtáp adatbázis megszervezéséhez, felhasználásához.

A kialakított információs rendszer megteremti a lehetőséget az adatbázisnak. A mi szempontunkból a Magyar Néphadsereg hadtápszolgálata összes adatainak (melyeket meghatározunk) tárolására szolgáló rendszer szervezésénél a következő fontosabb szempontnak kell érvényesülni:

- mindig naprakésznek kell lennie a lehetőségek figyelembevételével;
- a számítógép kidolgozott összes programja felhasználhassa az adatokat;
- az adatok különböző kritériumok alapján legyenek visszakereshetők;
- optimális (gazdaságos) tárolóhely-lekötést biztosítson.

A hadtáp adatbázis szükségességének elfogadása még jelentős előkészítő munkát kíván, amelyet e tanulmány keretein belül csak érinteni tudok. Ezek:

a) *A tárolt adatok körének meghatározása*

Ahhoz, hogy a tárolókapacitás felesleges lekötése elkerülhető legyen, az adatbázis tartalmi szerkezetének kialakításakor igen gondosan kell mérlegelni a várható felhasználó igényeket. Vizsgálni kell a szakmai jellegű adatok, az összefoglaló mutatók, a meghatározott időközökben megfigyelt fontosabb adatok tárolásának szükségességét és dönteni az igények összevetésével.

b) *Az adatok tárolási időtartama*

Az adattárolási idő megkülönböztetett figyelmet érdemel. Figyelembe kell venni, hogy a tárolási kapacitásnak a szükségesnél hosszabb ideig való lekötése nem gazdaságos, és akadályává válhat az esetleges további fejlesztésnek. Ezért a különböző szempontok megfelelő mérlegelése során kell az optimálisnak látszó megoldást keresni.

c) *A tárolt adatok részletessége*

E kérdés eldöntését jelentősen befolyásolja az adatok felhasználásának célja és a felhasználási igények gyakorisága.

A felhasználási cél szempontjából az a döntő, hogy minél több vetületben alkalmazható, részletes, valamennyi adatszolgáltató - természetesen vezetési szintenként differenciált - egyedi adatait tartalmazó bázis álljon rendelkezésre.

d) *A tárolt adatok időbeli összehasonlíthatóságának megoldandó kérdései*

A közzgazdasági elemzéseket megalapozó hosszú idősorok biztosítása a statisztikai munka alapkövetelményei közé tartozik. A korszerű számítástechnikai berendezések és adatkezelési eljárások bevezetése és hatékonyabb kihasználása ezen a téren is az előrelépés lehetőségét biztosítja. Ez a probléma a felvetettek mellett sokkal szervezettebb együttműködésre ösztönöz mind az adatszolgáltatók és adatgyűjtők, mind pedig azon szervek között, amelyek azonos tartalmú adatokat több időszakra vonatkozóan tárolnak adatbázisukban.

Pl. az MN Hadtápfőnökség és MNVK Anyagtervezési Csoportfőnökség vagy MN Pénzügyi Szolgálat Főnökség később kialakításra kerülő adatbázisai között.

Összefoglalva: tanulmányomban azt igyekeztem kifejtetni, hogy a hadtáp adatbázis kialakításának szükségessége napjaink követelményévé vált. Vázolva ennek a nagy feladatnak előnyeit és hátrányait, célként tűztem ki annak kiemelését, hogy a Magyar Néphadsereg hadtápszolgálata már eddig is tett lépéseket az adatok gyűjtése, az információrendszer szervezett kialakítása és az információk feldolgozása, felhasználása területén, de az elért eredmények már nem elégítik ki a vezetés döntéséhez meghatározott követelményeket. A fejlődés útját, a munka további menetének célkitűzéseit talán a következők szerint summázhathatjuk: az a fő feladat, hogy az adatok feldolgozás előtti és utáni ellenőrzését a csapatgazdálkodóknak a legmagasabb szintre emelve, az adatok megbízhatóságát, pontosságát messzemenően biztosítsuk; majd kialakítsuk azt a hadtáp gazdasági-statisztikai háttért, a megfelelő adatbázist, ami az eddigieknél részletesebb elemzési, ezzel együtt a tájékoztatási igények színvonalasabb kielégítését szolgálhatja.

Az élőmunkaerő felhasználás tervezésének szükségessége és lehetőségei a Magyar Néphadsereg működési és fenntartási jellegű tevékenység-rendszerében

Bogdány Tamás főhadnagy

A bruttó költségvetési gazdálkodást folytató szervek – köztük a Magyar Néphadsereg – működési és fenntartási feladataiból adódó sajátos „szolgáltatási rendszer” megkívánja tőlünk a végrehajtás lehetőségeinek az élő és holt munka felhasználás szempontjából való vizsgálatát, illetve – mind az emberi, mind pedig a gépi munkaerővel való eredményes gazdálkodás érdekében – a tervszerűség fokozottabb érvényesítését.

Bizonyított tény, hogy a Magyar Néphadsereg dinamikus műszaki fejlődéséhez képest a csapatok fenntartásával és ellátásával kapcsolatos feladatok végrehajtásának műszaki lehetőségei bizonyos fázis késésben vannak, ezért ezen a területen jelentős szerepe van még az intenzív élőmunka felhasználásnak. Számolnunk kell azonban egy – csak *látszólag* – objektív okkal is, amely egy sajátos ellentmondáson keresztül tör a felszínre.

A pénzgazdálkodás bevezetésével, a gazdálkodási önállóság és érdekelttség növelésével a gazdálkodásunk egyik alapelveként tekinthető eredményesség két eleme, a gazdaságosság és a hatékonyság a gyakorlatban nem mindig tükrözi a szoros egységet. Úgy tűnik, mintha ez a két fontos elem ellentmondásba kerülne érvényesülése során. Miből adódik ez?

Abból az értéktéletről, mely szerint a sorkatonai állomány relatív bérigénytelensége – a vizsgált területek esetében – ún. olcsó munkaerő formájában jelenik meg, ezért mind nagyobb mérvű aktivizálása egyértelműen gazdaságos lépésnek tűnik. Már itt szeretném jelezni, hogy az ún. olcsóság ténye erősen támadható. Ugyanis, ha az élőmunkaerő kategóriába bekapcsoljuk a polgári alkalmazottak körét, máris egy ellenhatással találkozunk, hiszen amíg a technikát kezelő élőmunkaerő (katonai) szélsőségesen érték alatt¹ kerül felhasználásra, addig pl. az objektum karbantartó élőmunkaerő (polgári) ehhez képest magasán érték felett funkcionál.² A kisgépek-berendezések beszerzése – ami optimális kapacitás kihasználás esetén a munka hatékonyságát közvetlenül emeli – a szerv számára költségvetési előirányzat felhasználást jelent.

Ezek alapján úgy tűnik, mintha a holt munkaerő helyettesítése élővel, egyértelműen gazdaságosabb eljárás lenne; mintha bizonyos területeken a hatékonyságot közvetlenül befolyásoló holt munkaerő növelése gazdaságtalansággal párosulna, hiszen a drágább gép kerül alkalmazásra. Vulgárisan kifejezve: élő-

¹ Eltekintve most társadalmi értékétől.

² Továbbra is vonatkoztassunk el azonban a polgári munkaerőtől, mert a gyakorlatban a sorkatonai állomány sokkal mobilabb tényező, főleg időszakos feladatok végrehajtásánál.

fordulhat, hogy túl sokba kerül a hatékonyság közvetlen emelése. A központi tervező szervek szintjén azonban a gépi és emberi munkaerő ára, ezen eszközök forrásai összehasonlíthatóvá válnak, és az elemzések során kitűnik, hogy makro szinten ezen ellentmondásnak objektív adottságként való felfogása a gazdálkodás eredményességének fontos korlátját jelenti, hiszen eredményesség alatt – az ÁHKSZ időszakában – éppen a gazdaságosság és hatékonyság optimális szintjét értjük.

A fent kifejtett ellentmondás „tiszteletben tartásával” és az ebből eredő hatások érvényesülésével azonban hosszabb távon is számolhatunk, mint „adottsággal”. Ha ez így van, akkor viszont az minimális követelménynek látszik, hogy az élők munkaejét reálisan értékeljük és – a hatékony funkcionálás érdekében – felhasználását körültekintően tervezzük.

Miután – a költségvetési szervek döntő részére jellemző – központi bértömeg gazdálkodás (ezen belül is az MN esetében érvényesülő központi átlagbér gazdálkodás) maga is szűk keresztmetszetet jelent a létszám és munkaerő gazdálkodás tervezésében, az élők munka felhasználás hatékonyságának fokozása, a rendelkezésre álló munkaerő optimális elosztása, a tevékenységek élők munka igényességének körültekintő felmérése alapvetően befolyásolják gazdálkodási terveink összhangját és realizálását. Az ÁHKSZ időszakában jelentkező ellátási és fenntartási feladatok dinamikus, rugalmas és maradéktalan végrehajtásának igénye reflektorfénybe helyezi az *élők munkaerő lehetőség és szükséglet* összhangjának megteremtését, szükségszerűsítve az ezt elősegítő módszerek megismerését, a gazdaság-statisztika szelektív alkalmazását.

A tervezési munka legfontosabb szakaszai:

1. Az élők munkaerő eredményes felhasználását befolyásoló feszültség források kiemelése;

2. Ok-okozati összefüggések feltárásán keresztül a negatív tendenciák tolvagyűrűző hatásának felmérése;

3. A negatív tendenciák érvényesülési intervallumának tervszerű szűkítése.

A feszültség források felfedését és azok hatásának csökkentését elősegítő módszer lehet a terv realizálását befolyásoló tényezők szerepének és összetételének a vizsgálata.

A terv realizálását befolyásoló legfontosabb tényezők az alábbi kérdésekből következnek:

a) Milyen valószínűséggel vagyunk képesek felmérni az adott tervidőszakon belül a folyamatos és időszakos feladatok arányát.

Az ezek közötti összhang megteremtését elősegíti:

– A feladatok végrehajtásához szükséges élő és holt munkaerő mérlegelése a szükségletek és a lehetőségek oldaláról.

– A reális lehetőségeket korlátozó tényezők számbavétele.

Melyek lehetnek ezek a tényezők?

– A feladat végrehajtásának – a feltételek által meghatározott – időtartama és a végrehajtás határidejének viszonya;

– a rendelkezésre álló élő munkaerők szakképzettség szerinti megoszlása, valamint a szervezetben való eloszlása;

– a végrehajtás időtartama és a munka intenzitás kombinált mutatója.

b) Milyen tényezők befolyásolják a rendelkezésre álló élők munkaerő hasznosíthatóságát és ezek hatására a munkaerő milyen rugalmasan reagál.

- A feladat rendszer szakmunkaerő igénye és a végrehajtási időtartam ennek megfelelő differenciálása;
- a végrehajtható működési-fenntartási jellegű feladatok rangsorolása a szerv általános tevékenység rendszerében;
- az átlagbér tömeg- és bértétel határai (bizonyos korlátok között);
- a szakmunkaerő gazdálkodás színvonala.

c) Milyen értékek jellemzik a munkaerő, munkaidő kihasználtságot mérő mutatószámokat.

Az, hogy a felsorolt tényezőknek milyen szerepük van a terv realitásában, hogy adott gazdálkodási célkitűzések milyen fontossági sorrendet determinálnak körükben, a feladat rendszer élőmunka igényességének körültekintő felmérése során nyilvánul meg, és ennek kielégítése a valósan számbavett munkaerő lehetőségek és szükségletek mérlegelésén keresztül közelíthető. Azért kell közelítésről beszélnünk, mert adott élőmunkaerő tömeg (de holt munkaerő is) aktivizálása meghatározott időben történik. Ezen munkaidő mennyiség a tervező számára egyrészt objektív adottság (munkanap hossz), másrészt egy lehetőség, melynek optimális kihasználtságát a munkaerő felett rendelkező személy közelíteni tudja, mégpedig a fentiekben kiemelt jellemzők ésszerű tervezésével.

A tervezés módszere tehát az ún. mérleg módszerhez áll a legközelebb, mely a szerkesztési eljárásból adódóan magában hordozza az elemzés lehetőségét, de szükségszerűségét is.

A tervezés alkalmas eszközének bizonyul a munkaerő statisztika mutatószám rendszere. A munkaidő mérleg szerkesztése – már a statisztikai mutatószámok körének kiválasztását magába foglaló időszakban is – lehetőséget ad a feszültséget okozó elemek ütköztetésére és így későbbi hatásuk felmérésére, mi több ezen tendenciáknak a gazdálkodási folyamat egyéb szféráiban történő begyűrűződés mélységének az elemzésére is.

Amikor a már felfedezett feszültségforrások érvényesülési intervallumának szűkítése a cél, a különböző számításokat az alábbi elvek determinálják:

- a) milyen módszerrel és hogyan történjék a folyamatos munkavégzésbe bevonható átlag létszám kalkulációja;
- b) milyen arányokkal (vagy aránytalanságokkal) számolhatunk a létszám-gazdálkodás, valamint a munkaszervezés tervezése és megvalósulása során;
- c) az indokolt és indokolatlan túlmunka aránya és eredője;
- d) a megbízások és helyettesítések rendszere és lehetőségei;
- e) a munkafegyelemről alkotott tapasztalat.

A téma kidolgozásának jelen szakaszában csak az átlaglétszám kalkuláció és a létszám-gazdálkodás részletes kifejtésével kívánok foglalkozni, mivel ezen elemek helyes tervezése *szükséges feltétele* a racionális munkaerő gazdálkodási gyakorlatnak.

Átlaglétszám kalkuláció

A létszám statisztikai megfigyelése meghatározott időpontokra történik. Egy időpontra megállapított létszám igen alkalmas arra, hogy részletesen megvizsgáljuk összetételét. Azonban szükségünk lehet az időtartamokat jellemző átlagos létszámra is. Adott szervezet élőmunkaerővel való ellátottságát, valamint a létszám alakulás tendenciáját teljesebben – az egy időpontra jellemző adatot befolyásoló véletlen tényezőktől mentesen – mutatják az időtartamok átlagos létszámjai.

Az időtartamra jellemző létszám megállapítása az időpontok létszám adatainak átlagolásával történik. A havi átlagos létszám számításának egyik leg-egyszerűbb módszere az, ha a hó eleji és hó végi adatot átlagoljuk. Így például, ha az adott munkaterületen (szerviz állomás, csapat építkezés, népgazdasági munka stb.) a hó eleji létszám x_0 fő, a hó utolsó napján x_n fő, akkor az adott havi átlagos létszám:

$$\frac{x_0 + x_n}{2}$$

Egyszerűségéből következik a számítás közelítő jellege. Az említett módszer alkalmazásánál tulajdonképpen azt tételeztük fel, hogy a létszám egyenletesen emelkedik (vagy csökken).

Amennyiben a megfigyelés időszakán belül nagy a létszám ingadozása (fakadhat ez - optimális esetben - akár pozitív célzatú munkaerő átcsoportosításból is), úgy a két adatból számított átlag jelentősen eltérhet a valóságtól. Márpedig a csapatok ellátással foglalkozó „munkaerő struktúrájára” - csupán tapasztalati adatok alapján is - érvényesülni látszik ezen megállapítás.

Olyan alapvető ellátási-fenntartási formák esetében, mint például az ételmezés, karbantartás-javítás stb., ahol a legritkább esetben számolhatunk lineáritással, az átlagos létszám kiszámítása reálisabbnak tűnik a naponkénti létszám adatok felhasználásával.

A havi átlagos állományi³ és átlagos dolgozó⁴ létszám számítása egy egyszerűsített példán keresztül:

Kivonat a népgazdasági munkán résztvevők létszám adataiból
(szeptember)

Szeptember	Nap	Munkaerő	
		állományi	dolgozó
		létszám (fő)	
1.	Szerda	450	442
2.	Csütörtök	450	447
3.	Péntek	452	450
4.	Szombat	452	451
5.	Vasárnap	-	-
6.	Hétfő	452	450
7.	Kedd	452	448
8.	Szerda	452	449
9.	.	.	.
30.	Csütörtök	452	440
Összesen:		11 752	11 570

³ **Állományi létszám:** A feltöltött munkahelyek száma. Beszámítjuk az állományban levő, beteg, szabadságát töltő, sorkatonai szolgálaton és fizetés nélküli szabadságon levő (pa.) személyeket is.

⁴ **Dolgozó-létszám:** Adik az állományi létszámban szerepelnek és a megfigyelés időszakában az egyes munkanapokon teljes, vagy részleges munkára megjelentek (állományi létszám, dolgozó-létszám). A különbség a hiányzók létszámát adja.

Törvényes munkaszüneti napok: 5., 12., 19., 26-a (4 nap).

Törvényes munkanapok száma: 26.

$$\text{Átlagos állományi létszám: } \frac{11\,752}{26} = 452 \text{ fő.}$$

$$\text{Átlagos dolgozó létszám: } \frac{11\,570}{26} = 445 \text{ fő.}$$

A hosszabb időtartamok átlagos létszámát a havi adatok egyszerű átlagolásával nyerjük.

Létszámgazdálkodás

A végrehajtandó feladatok ésszerű megszervezése szükségessé teszi, hogy a tervező ismerje a munkaerő forgalom felmérését célzó legegyszerűbb statisztikai módszereket. Bizonyos események bekövetkezésére (feladatok nem várt módosulása, gépesítettségi színvonal változása) a munkaerő forgalom rendkívül rugalmasan reagál. Az adott esemény hatása tehát befolyással van egyrészt a munkaerő forgalomra, de ugyanakkor begyűrűzik a munkaszervezés szférájába is.

Melyek azok a mutatók, melyek legdinamikusabban tükrözik a munkaerő forgalmat?

A létszám nagyságára a növekedés és csökkenés ellentétes irányban hat, így a létszám változás mértékét és irányát csupán a kétféle munkaerő forgalom egyenleg határozza meg. A létszám változás önmagában tehát nem ad képet a létszámot növelő és csökkentő tényező nagyságáról, márpedig e jelenségek külön is fontos jellemzői a létszám változásnak. A munkaerő forgalmat jellemezhetjük abszolút számokkal, de intenzitási mutatószámokkal is. Miután a munkaerő forgalom adott feladat végrehajtására számításba jövő állomány létszámának növekedését vagy csökkenését jelenti, a növekedési vagy csökkenési forgalom intenzitása alatt a \pm változások számának az átlagos állományi létszám százalékában kifejezett viszonylagos nagyságát értjük. Ez utóbbi mutatószámok jelentősége főleg az összehasonlítások során mutatkozik meg, miután ezek nagyságát – a munkaerő forgalom abszolút számát alapvetően meghatározó – létszám nagyság nem befolyásolja.

A munkaerő forgalom intenzitási mutatószámainak kiszámítása egy fiktív példán (a vizsgált hónap: január)

Összevont laktanya karbantartó-javító részleg átlagos állományi létszáma: 37 fő.

Belépés, növelő hatású átcsoportosítás: 10 fő.

Kilépés, leszerelés: 7 fő.

$$\text{Pozitív forgalom intenzitása: } \frac{10}{37} = 2,43\%.$$

$$\text{Negatív forgalom intenzitása: } \frac{7}{37} = 18,9\%.$$

A munkaerő forgalom vizsgálatának külön részét képezi a munkaerő hullámzás (fluktuáció) várható arányainak felmérése. Arról a jelenségről van szó, mikor a csökkenés és növekedés időben egybe esik és bizonyos határokon

túl rendkívül egészségtelen hatásokat válthat ki. A munkaerő hullámvázis színvonalát a váltás⁵ mutatójával jellemezhetjük.

Meghatározó jelentőségű a munkaerő tervezésénél olyan lényeges – és az eredményességgel szoros korelációban levő – összetevő vizsgálata, mint a *munkaidő kibaszaltsági foka*.

A munkaidő kibaszaltság mérését célzó mutatószámok a már definiált átlagos állományi, illetve dolgozó létszám kategóriákkal fejezhetők ki.

Ennek megfelelően:

– az átlagos állományi létszám az adott időszak törvényes munkanapjainak számával megegyező hosszúságú *teljesíthető munkaidő* mennyiséget jelent.

Például: ha egy ellátó alegység havi átlagos állományi létszáma 60 fő és a hónapban 26 kiképzési nap van, akkor ez hatvan 26 napos teljesíthető munkanapot jelent.

– az átlagos dolgozó létszám is hasonlóképpen értelmezhető, azzal a különbséggel, hogy *teljesített munkaidőt fejez ki*.

Előző példánkat folytatva: legyen alegységünk átlagos dolgozó létszáma 51 fő, akkor ez ötvenegy ténylegesen ledolgozott 26 napos munkahónapot jelent.

Mindeddig csak átlagos munka mennyiségekről szóltunk. Az átlagos létszám – tervező-elemző munka során történő – felhasználásának azonban van egy *alapvető korlátja*. Nevezetesen az, hogy az átlagos létszám – jellegéből következően – önmagában csak a munkaidőszakok számát jellemzi, de nem értékeli azok hosszúságát.

Így például egy 25 fős havi átlagos létszámú – sorkatonai munkaerőt foglalkoztató – szerviz állomás tevékenysége mögött különböző munkaidő mennyiség lehet a törvényes munkanapok számától és a napi munkaidő nagyságától függően.

Ezért meghatározott feladat végrehajtására tervezett munkaidőt célszerű a munkaidő tartam nagyságát is kifejező mutatószámokkal is jellemezni. Erre szolgál a *munkanap* és *munkaóra*.

Tekintsük át a munkanap és munkaóra csoportosítását, valamint ezen fogalmaknak a különböző létszám kategóriákkal való kapcsolatát! (1. számú ábra). A különböző munkaidő mutatószámok számításának és a fontosabb összefüggéseknek a szemléltetésére konstruáljunk egy összetettebb példát úgy, hogy terjesszük ki a problémát egy nagyobb létszámú költségvetési üzemre!

Egy munkanapról valamely költségvetési üzemnél az alábbi adatokat ismerjük:

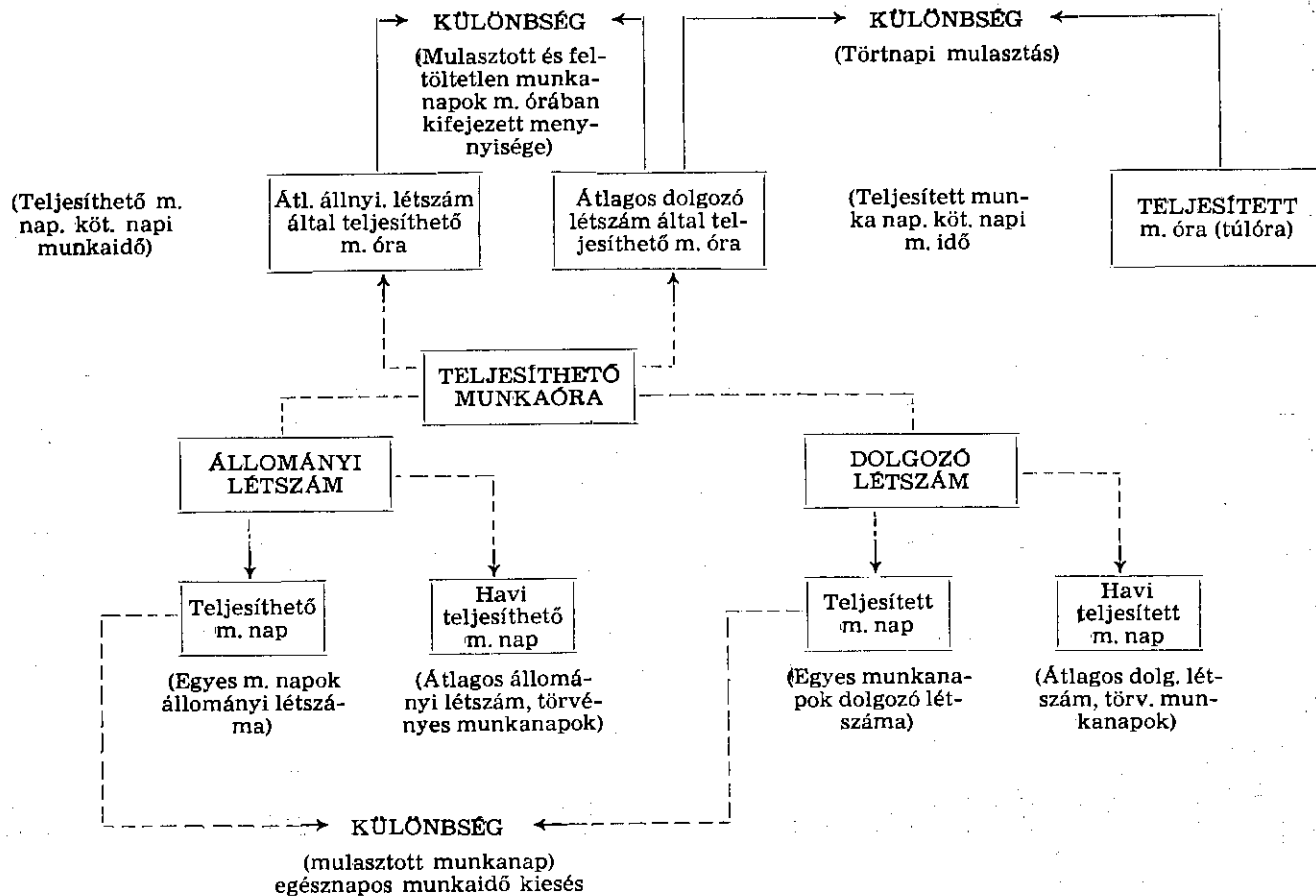
– állományi létszám:	800 fő
– dolgozó létszám:	700 fő
– teljesített munkaórák száma:	5250 óra
– kötelező munkaidő:	8 óra

Teljesíthető munkaórák száma:

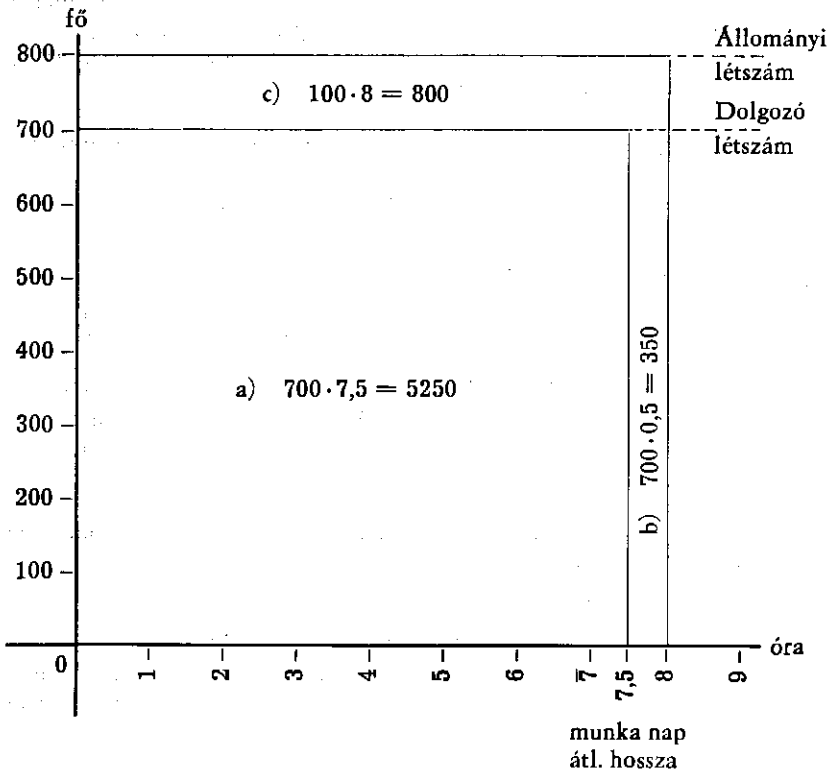
– állományi létszám által:	$800 \cdot 8 = 6400$ óra,
– dolgozó létszám által:	$700 \cdot 8 = 5600$ óra.

Kiesett munkaórák száma: 100 munkanap ($800 - 700 = 100$), illetve
Kiesett munkaóra száma: 800 munkaóra ($6400 - 5600 = 100 \cdot 8 = 800$).
Törtnapi hiányzás: feltételezve, hogy túlóra nem volt, 350 óra
($5600 - 5250$).

⁵ Váltás: növekedések, csökkenések közül a kisebbik szám.

A munkaidő teljesítést és a munkaidő kieséseket a 2. sz. ábrán szemléltetem. Az ábrán jelzett munkanap átlagos hosszát úgy számítjuk ki, hogy a teljesített munkaórák számát elosztjuk a teljesített munkanapok számával.

2. sz. ábra

Példánkban:
$$\frac{5250}{700} = 7,5 \text{ óra.}$$

Az a) négyszög területe a teljesített munkaórák számát, az a, b és c négyszög együttes területe az állományi létszám által teljesíthető munkaórák számát mutatja. Az ábra szemlélteti az egész napos (c négyszög) és a tört nap (b négyszög) idővesztések létrejöttét.

A fenti példa ellenére sem mondhatjuk még el azonban, hogy teljesen fel vagyunk „fegyverkezve” a tervezési munkához. Vegyük észre, hogy a munkaidő kihasználás relatív nagyságát kifejező mutatószámokra is szükségünk van. Mérnünk kell tehát a teljesített és teljesíthető munkaidő arányát.

A munkaidő kiesések jellegétől meghatározottan háromféle munkaidő kihasználási mutatószámot képezhetünk.

1. Az egész napos munkaidő kieséseket jelző mutatószám az ún. *munkahónap kihasználás*:

$$\frac{\text{Átlagos dolgozó létszám}}{\text{Átlagos állományi létszám}} \quad \text{vagy} \quad \frac{\text{Teljesített munkanap}}{\text{Teljesíthető munkanap}}$$

A mutatószám közvetlenül azt fejezi ki, hogy milyen volt a munkaerő felhasználása, a munkahelyen megjelent dolgozók átlagos aránya. A mutatószám 100%-ra történő kiegészítésekor kapott eredmény jelzi az egész napos munkaidő kiesések arányát.

2. A tört napi munkaidő kiesést jelző mutatószám az ún. *munkanap kihasználás*:

$$\frac{\text{Teljesített munkaórák száma} - \text{túlóra}}{\text{Átlagos dolgozó létszám által teljesíthető m. óra}}$$

A teljesített munkaórák számának a túlórával való csökkentése azért szükséges, mert a munkanap kihasználás mutatóval a kötelező napi munkaidő, a nyolc óra kihasználását, a munkanapon belüli idővesztéseket akarjuk kifejezni és a túlóra teljesítése a kötelező napi munkaidőn kívül történik. Ha túlórákkal végeznénk el a számításokat, akkor olyan eset is előfordulhatna – nagyarányú túlórázás esetén –, hogy a mutatószám 100%-nál is „kedvezőbb” időkihasználást jelezne. Ez viszont ellentmond a vizsgálat céljának.

3. A kétféle munkaidő kiesés együttes mértékét jelző mutatószám a *munkaidő kihasználás együttes mutatója*:

$$\frac{\text{Teljesített munkaórák száma} - \text{túlóra}}{\text{Átlagos állományi létszám által teljesíthető m. óra}}$$

A három mutatószám között számszerű összefüggés áll fenn. A munkahónap kihasználás és a munkanap kihasználás mutatószámának szorzata a munkaidő kihasználás együttes mutatószámát adja eredményül.

Példa a mutatószámok együttes alkalmazására!

N. magasabb egység hadtáp szerve felmérést készít egy olyan munkaidő mérleg elkészítése céljából, melynek elemzése nyomán reális tervszámokat képes biztosítani az alárendeltek részére a laktanya és bázis karbantartási tevékenység hatékonyságának és gazdaságosságának emelése céljából, szem előtt tartva az élömunkaerő takarékos felhasználását, a munkaidő maximális kihasználását és a feladatok maradéktalan végrchajtását.

A beérkező adatok alapján a tervező csoport az alábbi tényezők közül indul ki:

1. A szervezetszerű javító-karbantartó személyzet átlagos állományi létszáma március hónapban: 160 fő,
2. Átlagos dolgozó létszám március hónapban: 150 fő,
3. Teljesített munkaórák száma: 31 000 ó,
4. Ebből túlóra: 2000 ó,
5. Törvényes munkanapok száma: 25 nap,
6. Kötelező napi munkaidő: 8 ó.

Munkabónap kihasználás mutatószáma:

- átlagos állományi és átlagos dolgozó létszám alapján: $\frac{150}{160} = 0,94\%$,
- a teljesített és teljesíthető munkanapok alapján:

$$\frac{150 \cdot 25}{160 \cdot 25} = \frac{3750}{4000} = 0,94\%$$

Munkanap kihasználás mutatószáma:

$$\frac{31\ 000 - 2000}{3750 \cdot 8} = \frac{29\ 000}{30\ 000} = 0,97\%$$

Ugyanezt a mutatószámot kiszámíthatjuk a munkanap átlagos (tényleges) hossza és a napi kötelező munkaidő aránya alapján is. A munkanap átlagos hossza azt fejezi ki, hogy egy teljesített munkanapra átlagosan hány teljesített munkaóra jut. Ennek megfelelően a számítás képlete és a példa számszerű eredménye:

$$\frac{\text{Teljesített munkaóra-túlóra}}{\text{Teljesített munkanapok}} = \frac{29\ 000}{3750} = 7,73 \text{ óra.}$$

Munkanap kihasználás mutatószáma: $\frac{7,73}{8} = 96,6\%$.

Munkaidő kihasználás együttes mutatója túlórák nélkül:

$$\frac{31\ 000 - 2000}{4000 \cdot 8} = \frac{29\ 000}{32\ 000} = 90,6\%$$

vagy a munkanap kihasználás és munkahónap kihasználás mutatóinak szorzataként:

$$0,94 \cdot 0,97 = 0,91\%, \text{ túlórakkal együtt számítva,}$$

$$\frac{31\ 000}{4000 \cdot 8} = 0,97\%$$

A munkaidő felhasználásról áttekinthető képet ad az ún. *munkaidő mérleg*. A munkaidő mérleg az átlagos állományi létszám által teljesíthető munkaidőből kiindulva elszámol a rendelkezésre álló munkaidő felhasználásával. A munkaidő mérleg gazdálkodási időszakonként (tervidőszakonként) történő elkészítése mind a gazdálkodó, mind pedig a központi tervező szerveknél hozzájárulhatna olyan – az ötödik ötéves terv célkitűzéseiből következő – feladatok sikeres végrehajtásához, mint:

- a munkaidő felhasználás tervszerűségének fokozottabb érvényesítése;
- a rendelkezésre álló munkaerő optimális elosztásának követelménye;
- az élők munkával való takarékos gazdálkodás megvalósítása;
- az indokolatlan létszám növelés megfékezése és a meglévő ellátó állomány ésszerűbb kihasználása.

(A munkaidő mérleg egy változata a 3. számú ábrán látható.)

A fenti gondolatok kifejtésének célja az volt, hogy rámutassunk a munkaerő tervezés lehetőségére az MN-en belül is. Működési-fenntartási feladataink esetében éppúgy, mint egyéb más tevékenységi területeken kiemelkedő fontos-

ságú tényező az ember munkaerejével, képzettségével, tapasztalataival. A valóságban ez a rendkívül értékes „termelési tényező” mindig szűk keresztmetszetet jelent felhasználásának tervezésénél. Ennek az „árúnak” a mai körülmények között is árán felüli értéke van. Igaz, ez az MN rendelkezésére álló élőmunkaerő tömeg esetében is. Még akkor is, ha a gyakorlat néha a viszonylagos olcsóságot látszik bizonyítani. Gazdálkodási tevékenységünkben a rendelkezésre álló élőmunkaerő tervezése, feladatarányos, de takarékos felhasználása, eredményeinek gondos elemzése tevőlegesen járul hozzá hasznosságának olyan újratermeléséhez, mely által folyamatos „profitra” tehetünk szert.

MUNKAI DÖMÉRLEG
egy 1500 fős építő egységre kiterjesztve
(fiktív adatok)

Megnevezés	Órák	
	száma	%-os megoszl.
Teljesíthető munkaórák (1500·25·8)	300 000	100,0
Munkaidő felhasználás:		
a) Teljesített munkaórák	220 000	73,3
b) Kiesett munkaórák	80 000	26,7
1. Egésznapos hiányzás miatt	75 000	25,0
— szabadság miatt	25 000	8,3
— betegség miatt	19 000	6,4
— vezénylés miatt	6 000	2,0
— szolgálat miatt	7 000	2,3
— büntetés miatt	5 000	1,7
— egyéb, engedélyezett távollét miatt	13 000	4,3
2. Tört napi hiányzás miatt	5 000	1,7

3. sz. ábra

Egy módszertani bemutató foglalkozás tapasztalatai

Pálinkó Károly őrnagy és Hrickó András százados

A katonák életkörülményeinek, életszínvonalának alakulására közvetlen hatással van a csapatgazdálkodást irányító parancsnokok, az ellátási ágak vezetését végző szaktisztek és tiszthelyettesek tevékenysége. Munkájuk eredményessége mérhetővé válik a vezetésük alatt álló csapat morális állapotából, fizikai és szellemi teljesítőképességének alakulásából, a katonai feladatok végrehajtásához, a munkához való viszonyukból, ezen keresztül az elvégzett feladatok értékeléséből.

A seregstest és magasabbegység parancsnokok, a vezető beosztású szaktisztek jelentős segítséget adnak alárendeltjeiknek – egyben parancsnoki kötelességüknek tesznek eleget – azzal, hogy egy-egy nagyobb feladat végrehajtása után elkészítik az elvégzett munka mérlegét, feltárják a fejlődés útjában álló akadályokat, megjelölik a további haladás irányát és ütemét, egységesítik a követelményeket, közreadják az alkalmazható legjobb, kikísérletezett és bevált módszereket. Ebből eredően a közelmúltban egy seregstest szintű élelmészeti módszertani bemutató foglalkozás került levezetésre.

A módszertani bemutató foglalkozás előzményei

A rendelkezésre álló lehetőségek és ezek kihasználása között csak ritkán és rövid időtartamra érhető el az egyensúly. Az egyensúlyi helyzet megléte, vagy annak hiánya csapatonként változó, igen nagy mértékben függ a helyi kezdeményező készségektől, az új, a jobb és színvonalasabb iránti fogékonyságtól, a fejlődési-haladási törekvések egészséges megnyilvánulásától.

A különbözőségek ellenére megtalálhatók azok a jelzések, mutatók elsősorban a személyi szükségletek kielégítésének vizsgálása során – amelyek figyelmeztetik a parancsnokokat és hadtáptiszteket az ellátás során megmutatkozó, egyre sokasodó problémák megoldásának szükségességére. Ezt ismerte fel a seregstest htp. vezető állománya akkor, amikor két év alatt most már harmadszor is élelmészeti módszertani foglalkozás megtartása mellett döntött.

Az élelemellátás területén az utóbbi években bekövetkezett gyorsütemű fejlődés megoldotta a szolgálat meglévő problémáinak egy részét, vele párhuzamosan azonban újakat is felvetett. Ezek:

– elterjedt a csapatoknál a többmenüs étkezés, a komplett reggeli biztosítás. A választékbőség, a menük közötti különbözőség azonban nem éri el a kívánt szintet. Egyes csapatoknál elmarad a fogyasztási igények előzetes fel-

mérése, aminek kedvezőtlen hatása közvetlenül az étellelosztás időszakában mutatkozik meg.

– A magasabb színvonalú önkiszolgáló rendszer felveti a fogyasztási körülmények kulturáltabbá tételének igényét. Ez a legalapvetőbb gondok egyikét is jelenti.

– A többmenüs ellátásnál alapigényként jelentkeznek a jobban képzett, nagyobb létszámú szakácsállomány és a jobb gépi felszereltségű konyha. Ezek megléte után a nagyobb kézimunkaigényes feladatok géprevitelével élő munka felszabadítása és (szakács, kisegítő) átcsoportosítása célirányosabb területre.

– A tejtermékek fokozatos térhódítása kapcsán megnövekedett hűtő-tároló tér bővítésének szükségszerűsége, a hűtőlánc egység szintű megszakadásának pótlása.

– A kantinok szűk áruválasztéka nem tette lehetővé az alapvető szükségletek kielégítését. A fogyasztási és használati szükségletek egyre bővülő áruválasztékának igény szerinti kiszolgálása felvetette a laktanyai kereskedelmi hálózat bővítését, „szolgáltató ház” jellegű átalakítását.

– A kisegítő gazdaságok jövedelmezősége jóval az optimális szint alatt van, stabilitása változó, a jövedelem felhasználása nem célrányos.

– A higiénias fegyelem a szolgáltató tevékenység bővülésétől lemaradt, így a szigorítása a feladatok sorába lépett.

A végrehajtott ellenőrzések és felmérések bizonyították, hogy a fejlődések során sok új probléma került a felszínre, ezek megoldásának lehetőségeit a csapatok keresik és – egységenként ugyan változó módon – meg is találják. A megoldás sokszínűsége kínálta a lehetőséget annak értelmezéséhez és a módszerek közreadásához.

A módszertani bemutató foglalkozás fő mondanivalója

A módszertani foglalkozást szervező és vezető seregtest parancsnok hadtáphelyettes megnyitójában az alapfeladatoknak a fokozatosan javuló szinten történő teljesítését hangsúlyozta. Kijelentette, hogy célunk az ételmezési ellátás és kiszolgálás színvonalának további intenzív javítása. Ennek érdekében a parancsnoki és hadtápi tisztii állomány munkájának hatékonyságát növelni kell. Az idézett gondolatoknak az értékét az adja meg, ha visszapillantunk arra a helyre és állapotra, ahonnan az ételmezési szolgálat indult. Vizsgáljuk jelenünket és racionális programot adunk a jövő feladatainak végrehajtására.

A napjainkban katonai szolgálatot teljesítő fiataloknak a régen letűnt múltat jelenti a laktanya udvaron „csajkából” fogyasztott gyenge minőségű, beszűkített választékú étkezés, amelynek alapját az első időszakban a teljes anyagnormán, később az anyag és pénznorma kombinációján alapuló ellátási rendszer képezte. Itt a fő célt a fizikai igénybevételnek megfelelő mennyiségű kalória biztosítása jelentette. Figyelman kívül maradt a tápanyagok szerinti biztosítás. Nem volt szó a tájegységek étkezési szokásaiból adódó táplálkozási igények figyelembevételéről.

Jelentős változást hozott az ételmezési szolgálatban a teljes pénznormán alapuló gazdálkodási rendszer bevezetése, továbbá az időszak lehetőségei szerint jól felszerelt legénységi étkezdék rendszerbe állítása. A pénzgazdálkodás

helyet adott a helyi kezdeményezésnek. Megnövekedett a gazdálkodást közvetlenül szervező és vezető tisztek, parancsnokok önállósága, alternatív lehetősége, de ezzel párhuzamosan nőtt a felelősségük is. Kibontakozott a csapatoknál a helyi kezdeményezésnek az ellátás szolgálatába állítása, amely alakulatonként eltérő ugyan, de mindenütt pozitív irányú fejlődést eredményezett. Ennek adott új lendületet a béke gazdálkodás rendszerének csapatszintű korszerűsítése, amelynek hatásmechizmusa napjaink élelmezési ellátására is kiterjed. A további aktivizálódás irányára és követelményeire a módszertani foglalkozás irányjelző hatással van, és a csapatok nagyobb részére lesz is a közel jövőben.

A kínálkozó lehetőségek kihasználásának szükségszerűségéről a foglalkozásnak otthont adó magasabbegység parancsnok szavai minden kétséget kizárva meggyőzték a résztvevő szolgálati és szakmai előljárókat, a meghívott pártvezetési titkárokat és a seregstest alárendeltségébe tartozó csapatok élelmezési szolgálat főnökeit. Szavait a következőképpen lehet összegezni:

– az emberekről való mindenoldalú gondoskodás – benne kiemelt helyen az élelmezési ellátás és kiszolgálás – nem a parancsnokok magánügye, hanem a szabályzatban előírt kötelessége. Munkájuk eredményességét pedig visszatükörözi az adott csapat erkölcsi-politikai állapotának, fegyelmi helyzetének alakulása, a kiképzés eredményei, az alparancsnokoknak egymáshoz és a feladatokhoz való viszonya.

A jó ellátás, a kedvező élet- és munkakörülmények hatást gyakorolnak az csemények és rendkívüli események csökkentésére. A jó körülmények között élő katonafiatlok a fegyelmezetlenség helyett az idő hasznos eltöltésében, az egészséges emberre igen jellemző módon a sportban, kulturált szórakozásban megtalálják az egyéni és közösségi élet teljes harmóniáját.

– A parancsnoki és párt-politikai munka szoros összhangjára lehet és kell felépíteni a katonafiatlok életszínvonalának alakításának, fejlesztésének helyi politikáját. A tudatformálás leghatékonyabb fejlesztési módja a tényleges eredményeken alapuló, arra alapozott parancsnoki és pártpolitikai munka, és ez így kerüli el a „frázis” jelleget.

– A parancsnoknak tiszteletben kell tartani a személyes igények, személyi szükségletek kielégítésének követelményeit. Erre csak nekik van lehetőségük – a személyi anyagi és technikai vonatkozású rendelkezési jogaik alapján, így a felelősség is a vállalkon nyugszik.

– A parancsnok gyakorlati döntésében realizálódik a párt és a kormány ifjúságpolitikája. A katonai nevelés mellett fontos feladat a katonafiatlok esztétikai nevelése, az egymás kölcsönös megbecsülésére való érzet további növelése, e célokat szolgáló anyagi feltételek megteremtése.

A Magyar Néphadseregről alakított általános nézeteket, a hadsereg tekintélyét döntően befolyásolja a katonafiatlok hozzátartozóiban kialakított és a közéletbe bevitt véleménye. Tehát ebből látható, hogy a parancsnok eredményes vagy kevésbé eredményes tevékenysége kilép a katonai keretből, kikerül dolgozó népünk elé és ez így a teljes parancsnoki állományt minősíti. Az így szerzett „osztályzat” az egyes katonai szervezettől származik, de az egész Magyar Néphadsereget minősíti.

– A katonafiatlok ellátásáért felelős parancsnok akkor segíti döntéseivel a személyi szükségletek fejlődő irányú kielégítését, ha azok kihatását saját ma-

guk és családjuk vonatkozásában is elfogadhatónak, reálisnak tartják. Nincs olyan ellátás, amely a vezető igényeinek nem felel meg, ugyanakkor más személyeknek elfogadható. Ilyet csak a szükségszerűség produkál.

Az egységek gazdálkodására, a személyi állomány ellátására, az élet- és munkakörülmények javítására kialakított helyi elgondolást a csapatok gazdálkodási politikáját nem elég megalkotni. Azt gondos, aprólékos munkával, a dolgos hétköznapokon valóra is kell váltani. A tényleges eredmények csak a megvalósulás arányával párhuzamosan születnek meg. Ebben a munkában igen konkrétak, de jól elkülöníthetők a feladatok, a felelősség az ellátás különböző szintű vezetőinél tapinthatóvá válik.

Az ellátás és kiszolgálás rendszerének zavartalan működéséhez a bemutató foglalkozást rendező mabasabbegység PK HTPH és az ételmezési szolgálat vezető állománya bevált módszerekkel, kiforrott vezetői taktikával rendelkezik.

A hadtápvezetés rendje, tartalma, módszere

A PK HTPH vezetői tevékenységével szemben támasztott legalapvetőbb elvárás, hogy a szolgálati élet összetett, sokirányú, de szoros egységet alkotó, állandó mozgásban levő követelményeit az ellátás feltételeit, a helyi erőforrások elemző feltárásával, jó kihasználásával teremtsen meg a folyamatos fejlődés alapjait, legyen problémaérzékeny és operatív.

A hadtáp szolgálat – benne az ételmezési szolgálat – csapatszintű közép-távú fejlesztésének alapokmánya a PK HTPH kétéves elgondolása. Irányt és követelményt mutató jelentősége mellett ez az okmány tartalmazza az adott időszakra a magasabbegység hadtáp szolgálata fő erőfelfejtésének területeit és a szolgálati ágak tevékenységének összehangolását is. A szervezett erőfelfejtéshez nem elég azonban az, ha csupán az összehangolt munka távlati feltételeit biztosítjuk. A tényleges és jó színvonalú ellátás napi koordináltságot igényel. Az ételmezési szolgálat eredményes munkájához össze kell hangolni a ruházati és az egészségügyi szolgálat napi tevékenységét. Ennek pedig a PK HTPH a felelőse, mint ezt a módszertani bemutató foglalkozáson részt vevők a gyakorlatban is látták. Az együttműködés színvonalát pedig a jól érzékelhető eredmények jelzik, mutatják a szolgáltatást igénybe vevő állománynak és a vendégeknek egyaránt. Az ételmezési szolgálat működését a PK HTPH a minőségi és mennyiségi, a kiszolgálási és fogyasztási követelmények diktálásával, a választék és mennyiségi összetétel ellenőrzésével, bírálatával, a kiszolgálási és fogyasztási követelmények alakításával közvetlenül szabályozza, és új lehetőségeket teremt az ételmezési szolgálat számára azzal, hogy felkészíti azt az ételmiszerek téli tárolására, megteremti a tartósítás feltételeit, ezeknek a leggazdaságosabb kihasználását, állandósítja üzemeltetését. Mint kiegészítő gazdaságot irányító bizottság vezetője, szakismerete és beosztása alapján megteremti a gazdaság rentábilis működésének valamennyi feltételét. A felsorolt lehetőségek racionális kihasználásával naponta 1–2 Ft-tal magasabb értékű ételmiszert biztosítható a sorállomány részére.

A PK HTPH igen sokat tehet az egészséges táplálkozási rendszer kialakításáért, a táplálkozási, étkezési kultúra fejlesztésért. Ehhez a munkához azonban szükséges ismerni, és az ételmezési szolgálat állományával is megismertetni a honvédségi és polgári kutatások eredményét, valamint a fejlődés irányát. Igen

jól használhatók a bemutatók, foglalkozások, szakkönyvek, filmek, prospektusok, gasztronómiai kiállítások stb. Ezek összehangolt alkalmazásának az eredményét az étkezdeben étkező katonafiatalok érzik. Igen lényeges követelmény a jól kialakított és működő ellátási rend és a feltételeket biztosító gazdasági objektumok (étkezde, konyha, raktárak, kiszolgáló helyiségek) karbantartása, az elért színvonal állandó fentartása és továbbfejlesztése. Az ilyen irányú követelményeknek csak úgy lehet eleget tenni, ha magas színvonalú parancsnoki követelményrendszerrel párosul a gazdasági erőfeszítés. A módszertani foglalkozás erre vonatkozóan is kedvező tapasztalatokat adott. Több esetben is bebizonyosodott, hogy a parancsnoki munka, a parancsnok szolgálati kötelemének gyakorlása nem ér véget a kiképzés befejezésével, az ilyen irányú munka a katonai élet minden lépését kell hogy kövesse. Elmaradását nem pótolja az ellátást végző élelmezési tisztek tevékenysége. A kettő összhangja teremtheti meg a kialakított ellátási rend eredményeinek megőrzését, azok bázisainak jó állapotban tartását. Az élelmezési ellátást összehangolt irányítása mellett természetes igényként jelentkezik az élelmezési szolgálat jó értelemben vett önállósága, a kezdeményező készség és a gondolkodási-cselekvési szabadság, valamint a felelősségvállalás és anyagi ösztönzés biztosítása. Helyes alkalmazás esetén – bizonyítottan – kiemerihtetetlen tartalékot jelent az élelmezési szolgálat jó-kiváló szinten történő működéséhez. Ebben a folyamatban, és a rajta keresztül érvényesülő élelmezési ellátásban a legfontosabb feladat az élelmezési szolgálat főnökre hárul. A szabályzatban leírt feladatok végrehajtását a következő változat szerint célszerű szervezni, végezni:

- az élelmezési szolgálat főnök egyszemélyben szervező és végrehajtó szaktiszt a csapatnál. Szervezi és irányítja az előjáró parancsnok parancsainak, intézkedéseinek, utasításainak, valamint a szabályzatokban meghatározott kötelező előírásoknak végrehajtását, közvetlenül végzi az anyaggazdálkodás szakmai feladatait, ezek megvalósulását a felhasználásig nyomon követi, ezzel biztosítja saját akaratát, a parancsnoki követelmény érvényre juttatását. Seregstünk ezt a folyamatot a szakmai vezetés fogalomkörébe sorolja és a hatékonyságának fokozására, rajta keresztül eredményeinek stabilitásának növelésére igen nagy figyelmet fordít. A parancsnok, PK HTPH élelmezési ellátásra kialakított elgondolása az élelmezési szolgálat főnök munkáján keresztül realizálódik, válik kivitelezett valósággá. Tartalmát a szakutasítások szabályozzák. Gyakorlati végrehajtása pedig a következő logikai rend szerint fogalmazható meg.

- Felméri a személyi állomány élelmezési igényeit, kialakítja az ellátási igények optimális szintjét, módját, rendszerét, az állományváltások után elvégzi a korrekciókat, vagy tovább viszi a már kialakult ellátási rendet. Ezt követi a konyhatechnikai lehetőségeknek és a szakácsállomány képzettségének legjobban megfelelő menüválaszték összeállítása.

- Összehangolja az élelmezési anyagbeszerző, az élelmezési raktárvezető, a főszakács és a legénységi étkezde vezető, valamint a tisztai étkezde vezető munkáját. Szabályozza a napi és a hosszabbtávú tevékenységüket, rajtuk keresztül érvényesíti a szakmai követelményeket. Koordinálja a terepen levő, a vezényelt, az áthelyezett és kirendelt katonák laktanyai bázisról történő ellátását.

- Személyesen végzi az étlap összeállítását, amely alapján tervszerűen biztosítja az előírt követelmények szerint és az élettani igényeknek megfelelően a fehérje, zsír, szénhidrát és vitamin ellátását. Folyamatosan figyelemmel kíséri a

személyi állomány fizikai igénybevételének alakulását, biztosítja az élő szervezet leterheltségének legjobban megfelelő ellátást, megelőzi, elkerüli a pazarlást. Megteremti az igények és a gazdálkodás összhangját.

– Kialakítja a kulturált kiszolgálás szakmai feltételeit. Szabályozza az élelmezési felszerelési tárgyak használatát, igénybevételét, gondoskodik azok szükségletnek megfelelő javításáról, pótlásáról, selejtezéséről, megszervezi azok karbantartását

– Megszervezi az élelmezési szolgálat állományának kiképzését, irányítja a szocialista versenymozgalom – polgári dolgozók esetében a szocialista brigádmozgalom – kibontakozását, eredményes folytatását. Résztvesz a szakácsok kiválasztásában, szabályozza azok munkáját. Értékeli a havi módszertani főzéseket.

– Végzi a kisegítő gazdaság, élelmezési anyag tartósító üzem, téli tárolásra berendezett raktárak szakirányítását, szakmai vezető szintjén szervezi azok munkáját.

– Ellenőrzéseivel, a szakmai követelmények érvényre juttatására tett intézkedéseivel érvényt szerez a laktanyai kereskedelmi egység katonai és kereskedelmi vonatkozású működési előírások betartásának.

A katonai szervezet élm. szolg. főnöke aláhúzta, hogy a tényleges ellátást folytató élm. szolg. főnöknek közvetlen beosztottja – egy adott területen szakmai segítőtje – az élm. ag. beszerző, az élm. raktár vezető, a főszakács, a legénységi étkeзде vezető, a tisztí étkeзде vezető, akik mint szaktiszthelyettesek és polgári polgozók személyes felelősséggel tartoznak a munkahelyükön az élm. szolg. főnök által elrendelt feladatok szakszerű végrehajtásáért, aktív és kezdeményező munkájáért. Így az emberekről való gondoskodás a parancsnoki hierarchia szakszerűen tagolt rendjén keresztül valósul meg. Zavartalan és jó színvonalú ellátást csak akkor produkál, ha a vezetési rendszerben dolgozók mindegyike elvégzi a reá háruló feladatokat.

A módszertani bemutató foglalkozás gyakorlati tapasztalatai

A levezetett módszertani bemutató foglalkozásnak igen fontos részét képezte az élelmezési szolgálat működésének szemléltető bemutatása. Nem irreálisan felnagyított eredmények, hanem a jól szervezett munka tényleges értéke adott vizuális képet a résztvevőknek a saját és a bemutatott munkaterületek összehasonlítására a saját helyzetük értékelésére, tennivalójuk felméréséhez, a további munkához. A látottakat célszerű közzé tenni és azt figyelembe venni a katonai vezetőknek.

Népgazdaságunk fejlődése során megváltozott a béke gazdálkodási szemléletünk, vele változott a katonákról való gondoskodás módjának a követelménye is. Feladatunkat, a tevékenységünket szabályozó előírások a következő gondolatban összegezik: „A fiatalok szocialista neveléséért végzett követeztes, hozzáértő munka a néphadsereg valamennyi parancsnoka, pólitikai munkása számára hivatásából adódó, határozott és egyértelmű politikai követelménye.”

Dolgozó népünk életszínvonalának emelkedésével párhuzamosan – vele lépést tartva – folyamatosan javítjuk a személyi állomány élet- és létkörülmé-

nyeit, így az ételmezési ellátást is. Munkánk során a központilag biztosított anyagi erőforrások a kisegítő gazdaságok hozamának felhasználása mellett nagy jelentőséget tulajdonít a helyi lehetőségeknek és kezdeményezés hatékonyabb kihasználásának, az elért eredmények közreadásának, bemutatásának.

Az eddig elért eredmények és a naponta megújuló lehetőségek hatékonyabb kihasználásának bemutatását, a jó és alkalmazható ötletek, módszerek elterjesztésének, az elvárások és követelmények prognosztizálására a bemutató helyen látottak kedvező lehetőséget kínáltak. Részleteiben:

- A beszerzett, a polgári vállalatoktól beérkező anyagok szakszerűen, a higiénés, valamint a minőségi követelmények maradéktalan betartásával érkeztek a tároló helyre. A fogadás és az átvételi munka mechanizmusa kizárja a súly és minőségi differenciával való továbbítás lehetőségét. A hűtőlánc csapatszintű folytatását a csapaterőből tervezett és megépített több helyiséges, minden tárolási igényt kielégítő hűtőkammera biztosítja. A napi konyhai vételezést helyileg készített konténer felhasználásával, a szolgálati személyek jelenlétében, minőségi és mennyiségi ellenőrzéssel egybekötve végzik.

A legénységi konyha tisztasága, rendje a „jó gazda” jelenlétéről tanúskodott. A tisztántarthatóságát belső építészeti műszaki megoldása könnyíti, így nem von el feleslegesen erőket, eszközöket az ételkészítéstől. Gépesítettsége jól szolgálja a többmenüs, változatos és jó minőségű ételek elkészítését. Tisztán öltözött szakácsok készítették a kifogástalan minőségű ételeket.

A csapat ügyeletes tiszt, a konyhaügyeletes és a főszakács összehangolt ellenőrző tevékenysége nyomán biztosítva van a katonák járandósága.

Az érkezésben rend és terített asztalok fogadták az érkezőket. Az otthonosságot fokozták a függönyök, drapériák, a gondozott virágok, zöldnövények, a falon elhelyezett, többségében gasztronómiai jellegű képek. A rideg alapkövet a ragasztott műanyagpadló teszi a szemnek is kellemessé. Az önkiszolgáló rendszerű ételosztóhely közelében fűszeres asztalok vannak elhelyezve, rajtuk 6-8 féle, hazánkban ismert fűszer. Ennek használata a fűszertároló asztalka jelentőségéről, fontosságáról tanúskodik.

Az étkező állomány kulturált, tiszta öltözetben jelent meg az étkezde bejáratánál. Fogadásuk, kiszolgálásuk szervezett, rendezett és praktikus volt. Egész étkezési tevékenységük jelezte, hogy fel vannak készítve a kulturált étkezés lefolytatására. Mindezt csak segítette az étkezdei kiszolgáló állomány személyes igények kielégítésére, a felszolgált és időközben elfogyasztott kenyér pótlására irányuló munkája.

A bemutató foglalkozás végén a seregtest ételmezési főnök meghatározta az alárendelt ételmezési szolgálat főnök feladatát. Követelményei az alábbiakban összegezhetők:

- az ételmezési ellátás színvonalának emelésére,
- az ételek minőségi elkészítésére, a választék és az élettani követelmények optimális szintű biztosítására,
- a kulturált kiszolgálási feltételek továbbfejlesztésére,
- a konyhák, éttermek felszereltségének és berendezésének javítására,
- a bemutatott étkezde színvonalára való felzárkózásra,
- újszerű étkezdei módszerek bevezetésére, a katonák ételmezési ellátásának, kiszolgálásának minőségi javítására.

A követelményben meghatározott feladatok elvégzésének segítése és egységesítése érdekében a seregtest élelmezési szolgálat főnök intézkedési tervet dolgozott ki. Annak tartalmát, elkészítésének módját, időrendjét és használatát a résztvevőkkel értelmezte. Az intézkedési terv egy általunk célszerűnek tartott változatát melléklet tartalmazza. Elkészítése az alárendelt magasabbegységeknél és egységeknél kötelező. A megtervezett feladatok végrehajtásának vizsgálata pedig az ellenőrzéseink részét képezi.

Az élelmezési módszertani bemutató foglalkozást szervező seregtest hadtáp vezetése – mint e cikkből is kitűnik – nem tudott és nem is tervezett valami teljesen újat mutatni a résztvevő állománynak. Bár a meglévő eredmények rendszerbe foglalása és bemutatása, az eredmények elérését elősegítő tevékenység módjának és formájának közreadása, a seregtest szintű követelmények egységes értelmezésének és megvalósításának elősegítése volt a cél, és úgy ítéljük meg, hogy ez sikerült is.

Melléklet

INTÉZKEDÉSI TERV

Célkitűzés, feladat megnevezése	Célkitűzés, feladat végrehajtása érdekében szücs. rendszabályok			
	Előjáró felé javaslattevés, kérés	Alárendeltek felé szükséges intézkedés	Saját hatáskör- ben szükséges megoldandó fea. végrehajtása	Ellenőrzési segítségnyújtási rendszabályok

A katonai pénzügytan alapkérdései

Dr. Nagy Tibor tanszékvezető egyetemi tanár, kandidátus

A katonai pénzügytan tárgya és tudományrendszerbeli helye

A hadtudományok széles területén, közvetlenül a hadigazdaságtan mellett jelölhető ki a helye a *katonai pénzügytannak*, amely az államok költségvetéseiben a hadi (más terminológiákkal: honvédelmi, nemzetvédelmi, védelmi, katonai) kiadások összetételét, változásait, mértékének meghatározó tényezőit vizsgálja, nemcsak a költségvetés körén belül, de azon kívül is, tehát a népgazdaság más ágazataival és a gazdasági folyamatokkal való kapcsolódását, egymásra gyakorolt hatásait is tanulmányozza. A katonai költségvetés – amely szinte az egész világon az államok központi költségvetéseinek része – a pénzügyek egyre fontosabb részterülete, az elmélet és a gyakorlat (politika, tervezés stb.) oldaláról állandóan az érdeklődés fókuszában van; ezt a megállapítást terjedelmes irodalom és a világsajtó napi hírtömege is igazolja. Ennek a fontos témakörnek önálló tudományterületként való elismerése még nem általános, abban a vonatkozásban azonban egyöntetűek a vélemények, hogy ezt a *pénzügytan művelőinek kell kutatni, támaszkodva a gazdasági és hadtudományok eredményeire*. Miután a jelen dolgozatnak nem az a célja, hogy ebben a rendszerezési kérdésben állást foglaljon, s azt más társadalomtudományok, illetőleg közelebbről a hadtudományok részéről jelentkező opponensekkel szemben megvédje és indokolja, a fent vázolt tárgykörű katonai pénzügytant egyelőre „az általános pénzügytan” részének tekintjük, feltételezve, hogy a tudományok szakosodásának törvényszerű folyamata nemsokára önállóságának elismerését hozza meg.

A szocialista társadalomtudományok azonban elsősorban gyakorlati célokat követnek és a tapasztalatra épülnek – jelen esetben a gyakorlati cél az, hogy a katonai pénzügyek legáltalánosabb kérdéseit, törvényszerűségeit vizsgáljuk és ezt a katonapolitika és a gazdaságpolitika együttesének rendelkezésére bocsássuk. Nem célunk egy „általános katonai pénzügytan” felvázolása, csupán tárgyának és jelentőségének megvilágítására törekszünk. A szocialista katonai pénzügytan gyakorlati problémáit a katonai szakemberek jól ismerik; ez a dolgozat már csak engedélyezett méreteire tekintettel is csak az ismeretek bővítésére és felsőszintű orientáció szolgálatára készült; elsősorban a szocialista világrendszerrel szembenálló burzsoá katonai pénzügytan főbb kérdéseinek vizsgálatával foglalkozik. Ez a szűkített témakör eredményeivel azonban mégis fontos a szocialista katonapolitika számára, mert ezen keresztül is következtetni lehet a tőkés államok katonai pénzügyeinek tendenciáira, amely a szocialista katonai gazdaságpolitika alakításában az elsődrendű faktorok között szerepel.

Fentiekben a katonai pénzügytant közvetlenül a *hadigazdaságtan mellé* helyeztük. Ennek indoka az, hogy *mindkettő gazdasági tudomány*, továbbá, hogy köreiknek közös metszéspontja is van. A katonai kiadások kérdésével foglalkozik a hadigazdaságtan is, de inkább a felhasználás módozatait és formáit vizsgálja: a pénzügyi ráfordításokat, a kiadások főbb költségtényezőit (beruházás, fenntartás, haditechnikai eszközök üzemeltetése stb.) békében és a háború körülményei között. A hadigazdaságtan inkább mikroökonómiai szinten vizsgálódik és a realizált gazdasági-pénzügyi folyamatokban gondolkodik.¹ Mélyreható történeti és összehasonlító módszereket egyaránt alkalmazó katonai szakismeret szükséges ezekhez a vizsgálódásokhoz, elemzésekhez, következtetések levonásához, amelyek egyben pénzügyi igényekben is jelentkeznek az állam centralizált pénzügyi alapjai irányában. Egy nemrég megjelent kitűnő magyar szakkönyv foglalkozott ezzel a témakörrel: a katonai kiadások osztályozását, főbb mutatóit, a növekedés okait (elsősorban a technikai-műszaki igények oldaláról) a hadigazdaságtan keretében és annak szemszögéből dolgozta fel. Ebből a munkából a szakemberek és e téma iránt fokozódó érdeklődést mutató nagyközönség az alapvető kérdéseket megismerhette, s nem tartjuk hátrálynak, hogy – nézetünk szerint – pénzügytanba tartozó témaköröket is áttekintett.^{2a}

A pénzügytannak az a részterülete, amely a katonai pénzügyekre vonatkozik (katonai pénzügytan) a hadigazdaságtannal szemben makroökonómiai szinten vizsgálódik.^{2b} A pénzügyi lehetőségeket, határokat az ezek kialakítására, illetőleg elérésére vonatkozó módszereket és ezekhez tartozó komponenseket kutatja. A tudományok között azonban a jelenkorban pontos határvonalat húzni alig lehet, s éppen a *katonai pénzügyek komplexitása* indokolja, hogy párhuzamosan és egymást kiegészítve *több tudomány kutat területén*. Témakörünk tudományos rendszerbeli helyére vonatkozólag azonban annyiban még állást kell foglalnunk, hogy a hadigazdaságtan közvetlenül kapcsolódik a politikai gazdaságtanhoz, míg a katonai pénzügytan mindenképpen a pénzügytanon keresztül. Ez utóbbinak is alapja a politikai gazdaságtan, amely a társadalmi-gazdasági alakulatok általános gazdasági törvényszerűségeit tárja fel dialektikus módszerrel a marxizmus-leninizmus szellemében. Nézetünk szerint tehát *a katonai pénzügytan a közgazdaságtudományok egyik ága – elméleti alapjaival, de ugyanakkor a hadtudományoknak is része – gyakorlati céljával*. (Vitatható azonban az álláspont, amely az ilyen jellegű szaktudományokat a „közgazdaságtannal” is összekapcsolja, ti. ez csak úgy fogadható el, ha a közgazdaságtan tág fogalmába besoroljuk magát a politikai gazdaságtant, az ágazati gazdaságtanokat és ezek között a pénzügytant is.)³ Összefoglalva és kiélezve a képletet: *a katonai pénzügytan szakpénzügyi tudomány, amely a gazdaságpolitikával egyeztetett katonapolitika támasztéka és célkitűzésében orientáló felépítményi rész*. Magát a terminust ma még csak elvétve használják, de a kérdésnek van a pénzügytanon belül, sőt már azon kívül is jelentkező önálló irodalma, főleg a nyugati államokban. Ez pedig arra utal, hogy e problémák valóságosak, de az irodalomból az is kitűnik, hogy az eltérő társadalmi-gazdasági rendszerek elméletei is eltérőek, az eredmények egészen más „gondolkodási képletekben” rögzítődnek. Még egy konklúziót iktatunk ide: szükség lenne e szakpénzügytan behatóbb művelésére, s olyan szintézis megjelentetésére, amelyre már a hazai irodalomból a jelzett hadigazdaságtannal foglalkozó művet követendő példaként hozhatjuk fel.

A világtörténelemnek abba a korszakába érkeztünk, amelyet hatalmas katonai arzenálok létesítése, fenntartása és fejlesztése jellemez, ugyanekkor a haladó erők törekvései ezzel ellentétes tendenciára ösztönöznek: a fegyverzet és a hadseregek csökkentesére, a fokozatos lefegyverzésre. Az első tendencia elsősorban az állampénzügyek körében igazolható a katonai statisztikák értékszámaival, a másikkal éppen arra nyílik meg lehetőség, hogy a felszabaduló anyagi erőket az államok békés célú szükségleteikre fordítsák; a fegyverkezés és fordítottja pontosan ellenőrizhető a költségvetések alakulásán.

Elsősorban a közgazdászok mutattak rá ezekre a szempontokra, de feltárták azokat az összefüggéseket is, amelyek a militarizálással kapcsolatban jelentkeznek a népgazdaság más területein, a foglalkoztatottságban stb. P. A. Samuelson Nobel-díjas közgazdász 1976-ban magyarul is megjelent közgazdaságtanában a háborúk és a háborús előkészületek kedvezőtlen gazdasági hatását bizonyítja, a katonai kiadások növekvő statisztikájára aggódva hívja fel a figyelmet. Dolgozatunkban eltekintünk a fegyverkezési kiadások statisztikai bemutatásától, amelyek milliárdos számokkal reprezentálhatók, ti. igaz van Samuelsonnak, hogy „az ilyen nagyságrendek önmagukban keveset mondanak az emberek számára”.⁴ Nyugtalanító jelenség azonban e korszakban az, hogy különösen a nagyhatalmak katonai kiadásai növekednek (vagy legalábbis stagnálnak), és bizonyára nem ok nélkül írja Samuelson, hogy *a nagy költségvetési katonai kiadások „a múltbeli és a jövőbeli háborúk költségei”*. Az amerikai közgazdaságtan és katonapolitika problémáit és irányzatait bizonyára jól ismerő Samuelson tollából nem elírás lehet az ilyen jellemzés, hanem figyelmeztető tudományos meghatározás egy polgári tudós részéről.

A szocialista államok gazdaságpolitikussai és katonapolitikájának alakítói jól ismerik azokat az érveket, amelyek a burzsoá államokban a militarizálást ösztönzik és ezzel a katonai költségvetések szintjét emelik; ilyen érv például az, hogy ezzel biztosíthatják a minél teljesebb foglalkoztatottságot, kedvezően befolyásolják a kereslet és kínálat alakulását, élénkítőleg hatnak a legtöbb gazdasági szektorra stb. . . . Samuelson a „Prosperitás és katonai kiadások” c. fejezetében bírálja azokat a régi nézeteket, amelyek szerint „a kapitalizmus csak a háborúban virágzik”, és hogy csak akkor van bőven munkaalkalom. Ezért a kapitalizmus még békeidőben is háborús kiadásokra költ. Szerinte lehet béke, mert minden vegyes gazdaság rendelkezik a háború nélküli alkotáshoz szükséges mikroökonómiai tudással. A drága hidegháborús programok az államok kereskedelmi deficitjét is növelik, amennyiben a katonai programok külföld felé irányuló pénzmozgásban is realizálódnak. A katonai pénzügyek és gazdasági hatásuk tehát átnyúlhat a határon túlra is pl. segélyezett, támogatott partner-államok felé, de azt sem lehet állítani, hogy ezekben a nemzetgazdaság a katonai terepet leszámítva előnyösebb helyzetbe kerülne.

A katonai pénzügytan vizsgálódása soha sem volt aktuálisabb mint a jelen korban. Logikus lenne az, ha e tudomány a csak feltétlenül *szükséges katonai kiadások* finanszírozására ösztönözne, bár elismerjük, hogy *ennek fokát igen nehéz meghatározni, mert az belső és külső tényezőktől egyaránt függ*. Az adott helyzettel, a világpolitikai konstellációkkal az ellentétes célzatú társadalmi-gazdasági rendszerek létevel és céljaival számol tehát a katonai pénzügytan, amikor felállítja téziseit. Ezeknél feltétlenül orientáló a katonai állampénzügyi statisztika

tika, elsősorban a szemben levő oldalon álló államok katonapolitikáját dokumentáló statisztika. A katonai pénzügytannak és a hadigazdaságtannak egyaránt alkalmazni kell ezt a módszert is, amely alkalmazása révén szerzett eredmények a katonai gazdaságpolitika reális kiinduló pontjai.

A Szovjetunió Pénzügyminisztériumának tudományos folyóiratában (Finanszú SZSZSZR) egy érdekes tanulmány a katonai kiadások jelenlegi szintjét és különösen az atomfegyverkezés pénzügyi konzekvenciáit az utóbbi évtizedben statisztikai adatok alapján vizsgálta.⁵ A vizsgálódás kiterjedt a NATO keretében jelentkező katonai költségek emelkedésére és a nemzetközi fegyverkereskedelem állampénzügyi kihatásaira is. E tanulmány megállapítja: *a fegyverkezési verseny mely hatást gyakorol a pénzügyek helyzetére, erősíti a pénzügyi rendszerek feszültségét, megtöri azt a tradicionális arányt, amely „az egyes pénzügyi intézmények (állami költségvetés, állami hitel) és az alapvető gazdasági mutatók, újratermelési folyamatok között kialakultak. A militarizmus megingatja a pénzügyi rendszereket, növeli az aránytalanságot, az államadósságot, a pénztömeget és az inflációs folyamatok elburjánzott megnövekedéséhez vezet a gazdaságban. A katonai termelés volumenének növekedése eredményeképpen a nemzeti fogyasztásban, a piac nagyságában és jellegében, a polgári és a katonai termelés arányaiban, az újratermelés folyamatában végbemenő változások megmutatkoznak a pénzügyi szférában: érintik az állam kezében összpontosuló eszközök akkumulációjának formáit és módjait, az elosztás és az újraelosztás folyamatát. A nem-termelő katonai kiadások magas szintje elsősorban az állami költségvetéseken nyugszik súlyos teherként. Ezek a kiadások a költségvetési deficittek fő és legállandóbb tényezőiként lépnek fel, és a kapitalizmus általános válságának jelenlegi szakaszában magának a költségvetésnek elszakíthatatlan részét képezik. A költségvetési deficittek növekedésére hatva a jelenkori militarizmus láncreakciót vált ki a pénzügyek és a pénzforgalom területén. A katonai kiadások és a költségvetési deficittek közötti szoros kapcsolat valamennyi olyan országban megfigyelhető, amely fegyverkezési versenyt folytat.”⁶ Természetesen ezek a kedvezőtlen kihatások nemcsak a kapitalizmus világműködésében érvényesülnek, hanem a nemzetgazdaságok kapcsolódásai folytán jelentkeznek a szocialista nemzetgazdaságok kárára is, pl. az áremelkedésekben, az inflációs áthatásban stb.*

A katonai pénzügyek tehát fontos tényezők a világgazdaságban. Ez a felismerés ösztönzi a legnagyobb politikai kormányközi szervezetet, az ENSZ-et, hogy tagjait a fegyverkezési kiadások csökkentésére és a felszabaduló összegek produktív, békés célú felhasználására ösztönözze. Ebben a kérdésben számos ENSZ-határozat született, az ajánlott megoldások alkalmazásának mellőzése teszi újra indokolttá a katonai pénzügyek figyelemmel kísérését, tudományos értékelését, különös tekintettel a szemben álló felek katonai és pénzügyi arányviszonyaira.

Ebben a fejezet részben a katonai pénzügyek által kiváltott gazdasági hatásokra irányítottuk a figyelmet. A marxista szemléleti vizsgálódásnak azonban azt kell alaptételül elfogadni, hogy végeredményben *mindig a gazdasági lehetőségek* (ezek között a pénzügyiek is) *hatnak a hadipotenciálra, de főleg a katonai potenciálra.*⁷ Engels tételét ma is igazolja a történelmi tapasztalat, ti. hogy semmi sem függ annyira a gazdasági előfeltételektől, mint a hadsereg és a flotta (természetesen a jelen korban a légierők és más új fegyvernemek is).⁸ A haditechnika és a társadalom gazdasági fejlettsége együtt még a további

meghatározó tényezők.⁹ A szocialista katonai pénzügytan ezzel a felismeréssel épül a politikai gazdaságtanra, amelynek marxista irodalma igen részletesen foglalkozik a világ katonai kiadásainak a népgazdaságokra gyakorolt hatásával; ezeket bizonyos határok között a katonapolitikának is mérlegelni kell.

A hirszerzés jelentősége a katonai pénzügyek területén

Az államok egészségügyi, szociális, kulturális és igazgatási célú költségvetési kiadásai meghatározásánál nincsenek tekintettel más államok azonos célú kiadásaira, legfeljebb fejlődésük érdekében vesznek mintául külföldi intézményeket vagy intézkedéseket – az említett területeken tehát az „autonóm tervezés” érvényesül. A szakirodalom azonban egy kivétellel utal: „*ellenséges vagy szövetséges államok honvédelmi kiadásainak is hatása van a nemzeti katonai kiadások alakulására*”.¹⁰ Szükség van tehát egy olyan szakapparátusra, amely a tudományos és katonapolitikai összevetéshez a tényanyagot megszerzi – ez az államok katonai költségvetése, amelynek szerkezeti labirintusaiban való kiigazozás külön szakképzettséget, összehasonlító nemzetközi pénzügyi ismeretek feletti uralmat jelent. További szempont: az államok *katonai kiadásai változhatnak belső és külső tényezők hatására*; az elsőhöz tartozik pl. az anyagi erőforrások átcsoportosítása polgári célokra, az utóbbihoz pedig katonai-pénzügyi konzekvenciákkal járó szövetségi kötelekek kiépítése. Ezek az adatok a költségvetés általánosan „nyilvános” jellege miatt egyes vonatkozásaiban tényleg elérhetők, mert pl. a törvényhozások elé rendszerint a valóságnak megfelelő keretbontás kerül, tehát pl. a honvédelmi kiadásokra lekötött összegek valóban ezt a célt szolgálják, de viszont számolni kell azzal is, hogy egyes tételek más költségvetési tagozat mélyén rejtőznek (polgári minisztériumok költségvetéseiben, decentralizált speciális állami alapok keretei között). Ezek szerint tehát pontosan ismerni kell az egyes államok költségvetésének struktúráját, kiadások osztályozását, a csoportosítás szempontjait (pl. mi tartozik a beruházások vagy transzfer kiadások közé). A hirszerzés (s ennek is csak e célra kiképzett apparátusa) juthat e tényanyag birtokába megfelelő módszerekkel, amelyek közé tartozik nemcsak a titkosított adatok megszerzése, hanem az ún. nyilvános költségvetési tételek között történő eligazodás is.

Természetesen háborúban vagy háborús helyzet küszöbén nagyobb jelentősége van ezeknek az adatoknak, de jelen korban az az általános felfogás, hogy a *katonai-pénzügyi készülség állapotát folyamatosan kell figyelemmel kísérni*, mert már abból következtetni lehet a szembenálló partnerek valóságos magatartására és céljaira. Azt a költséget, amelyet ez a katonai aktus felemészt, kárpótolja az az előny, illetőleg annak értéke, amelyet e révén megszerezni képes volt, ti. az államok egy bizonyos szintig láthatják indokoltnak hadiköltségeik növelését, egy szinten túl ez már veszélyes lehet (erre a kérdésre a későbbiekben még visszatérek).

Az említett szempontokat rendszerezve és bőséges terjedelemben tanítják a NATO intézményeiben, sőt az Egyesült Államokban ez a témakör a társadalomtudományi karokon oktatott „nemzetbiztonság” (national security) tematikájában is szerepel. Mindezt azért említettük meg, mert a katonai pénzügytan reális következtetéseket csak igazolt tényanyagra építhet, ennek egy része pedig csak belső használatú – ez az oka annak, hogy a katonai pénzügytan irodal-

mának számos érdekes fejezete kívülállók számára alig elérhető. Érdekességként említjük meg, hogy az USA Kongresszusa sem kapja meg a CIA által felderített fontosabb adatokat, amelyek közé pénzügyi tárgyúak is tartoznak.^{11a} Az akció célja: az *összevetés*^{11b} (ti. az államok katonai-pénzügyi adatairól), *tebát gyakorlati és elméleti igény* (pl. pénzügytani törvényszerűségek megállapítása). Mindezt lepezés nélkül tartalmazza a nyugati irodalom. A Foreign Affairs múlt évi számában „Szükséges-e a kémkedés nemzetbiztonságunkhoz?” c. tanulmány jelent meg, amelynek szerzője szó szerint azt írja, hogy az USA-nak szüksége van a potenciálisan ellenséges vagy feldarabolt államok haderejének, fegyverzetének, s terveinek információs adataira, ki kell kutatni minden állam gazdasági erőforrásainak, technológiájának és pénzügyeinek adatait.¹²

A katonai pénzügyek jelentősége most már az állambiztonság szempontjából is nyilvánvaló és a szocialista államok jogrendszerének ennek védelmét szolgáló intézményei indokoltak, ugyanúgy, mint az a speciális szankciórendszer is, amely a jogérvényesülést segíti. Pénzügytani szempontból az a tulajdonképeni tanulság, hogy a tudományos megállapításokat csak pontos tényanyagra lehet alapozni, de ugyanilyen szükséges a katonai pénzügyi szakismeretek bővítése is.

A katonai kiadások jellege és összetevői

A szocialista politikai gazdaságtan és pénzügytan álláspontja szerint a szocialista államok katonai kiadásai a társadalom közös fogyasztásához: *az osztbatatlan társadalmi fogyasztás*hoz kapcsolódnak.¹³ Senki sem cáfolja azt az állítást, hogy ezek nem termelő célzatúak, de viszont az állam védelmi funkciójához tartozóan feltétlenül szükségesek. Természetesen a technikai haladás révén katonai használatra készült objektumok (eszközök, találmányok stb.) békés célra is igénybe vehetők, de az ezekkel kapcsolatos állampénzügyi konzekvenciákat már nem kapcsolják a hadiköltségvetésekhez. A szocialista államok tervhivatalai a társadalmi termék statisztikájába kalkuláltak a hadiobjektumok értékét is kimutatják (az adatok nem nyilvánosak, de a számításban szerepelnek), ugyanígy a nemzeti jövedelem felhasználásánál is különválasztják a honvédelmére fordított hányadokat.

A polgári pénzügytan és ehhez kapcsoltan a katonai pénzügytan művelői nem egységesek a hadikiadások nem termelő jellegű megítélésében. Wagnertől származik az a tétel, amelyet napjainkban is szívesen ismételnék. Szerinte a katonák magas szintű technikai kiképzésének költségei nem „vesznek el”, ha később civil foglalkozási ágakba helyezkednek el; a szellemi beruházás tehát csak eleinte terheli a katonai költségvetést, hozamát pedig a magángazdaság élvezi tovább.¹⁴

(Ezt a helyzetet megérthetjük az 1968–69-es évek amerikai példája alapján, amikor a tengerallatjárók magas szinten kiképzett tisztjeit nagy fizetéssel csábították el a magán-részvénytársaságok.)

A nyugati pénzügytan általános felosztási rendszerét kívánjuk ismertetni az állam központi költségvetéseinek kiadásaival kapcsolatban. A kiadások között szerepelnek *produktív*ak, ezeknek tehát hozadékuk van (ide tartoznak a bruttó rendszerben gazdálkodó állami vállalatok finanszírozási költségei, sok nyugati hadiipari vállalat ilyen gazdálkodási rendszerben működik). A második csoport:

az ún. *tényleges kiadások*, amelyek a költségvetés vissza nem térülő terhei, ezek tekintélyes pénzvolument vonnak el a nemzeti jövedelem centralizált keretéből. A katonai kiadásokat a legtöbb szerző és politikus ide sorolja. Az állami kiadások között végül elkülönítik az ún. *elosztási kiadásokat*, ezek főleg külföldi pénzügyi kapcsolatok miatt keletkeznek – ide tartoznak a katonai külföldi segélyek is.¹⁵

Egyes szerzők *védő és támadó* célú kiadásokat is felemlítenek (jellemző, hogy az utóbbira csak kivételesen találunk név szerint megjelölt állam-példákat). A szocialista pénzügytan figyelmét azonban nem kerülheti el az ilyen koncepció, amelynek nyugaton nemcsak az elméletben, de a politika terén is vannak hívei és ezzel már csak ezért is számolni kell. Az irodalomban a támadó célzatú kiadásokat beruházási kiadásoknak is minősítik azzal a megdöbbentő logikával, hogy egy *győztes háborús esetén a ráfordítás megtérül* (ilyen nézőpontot a magyar pénzügyi irodalomban is találhatunk).¹⁶

Pénzügyi-technikai, számviteli és a forrásoknak, valamint a felhasználásnak megfelelő csoportosítás szerint *személyi, dologi és beruházási*, esetleg *rendes, rendkívüli és átmeneti kiadásokat* lehet megkülönböztetni a hadi költségvetésekben. Mivel az államok költségvetési rendszerei és költségvetési joga eltérő, fel kell fedni e kategóriák mögötti pontos tartalmat, mert pl. több nyugati államban a katonai személyi kiadások között csak a *tényleges állomány* illetményeit számolják el, a kötelező idejű sorkatonai szolgálatot teljesítő személyek zsold- és más létfenntartási kiadásait a dologi költségkeret terhére írják. (Ilyen volt az elszámolási rendszer a Horthy-hadseregben.) Egyes államokban a katonai költségvetés kereteit terhelik civil jellegű tételek, mint pl. katonai nyugdíjak, kulturális és egészségügyi kiadások. Több államban működnek fegyveres testületek, amelyek vagy a hadsereg integráns részei vagy más speciális állami vagy államigazgatási feladatot látnak el. A „*fegyveres testület*” *minősítés* tehát nem elegendő kritérium, mindig azt kell vizsgálni, hogy az intézmények *tényleges funkciója* döntő – jellegében a katonába illik-e be. Ezek a szervezeti formák nem azért jönnek létre, hogy ezáltal a katonai költségvetés adatait kifelé eltorzítsák, de viszont minden államban pontosan ismerni kell ezek funkcióit, mert egyes testületek költségvetései pl. nem is a hadi tárca költségvetéseiben jelentkeznek. (Speciális kiadások pl. polgári védelmi, illetőleg légoltalmi kiadások.)

Katonai személyi kiadások

A polgári pénzügytan és közgazdaságtan irodalmában érdekes összefüggéseket lehet olvasni a katonai személyi kiadások jellegéről és az azt meghatározó tényezőkről. Egyes szerzők arról filozofálnak, hogy a személyi kiadások plafonját elméletileg meg lehet határozni, amelynek levonása után pedig a nem-személyi kiadások keretére lehet következtetni. Ez a megállapítás túl általános, de annyiban követhető logikával, hogy az állam lakossága és a honvédelmi szolgálatot teljesítők (férfiak) létszáma között bizonyos törvényszerű arány van. (Nem rég jelent meg egy statisztika arról, hogy Izrael hadereje 400 000 főből áll, amely maximum még 10^{0/0}-kal emelhető, és ezzel elérték a lakossági összstatisztikához mérhető tűrhető maximumot.)

Katonai személyi kiadások meghatározói elsősorban a katonai szempontok. A nyugati szerzők a hadseregeket alkotmányos eredetük szerint kategorizálják,

ti. hogy azok *önkéntes, sorozott* vagy *végyes* (tehát mindkét kategóriát magában foglaló) személyekből állíthatók fel, illetőleg hogy ehhez milyen *civil kiegészítő erők* tartoznak. Ezek a kategóriák a katonai kiadások személyi keretével úgy függenek össze, hogy az önkéntes alapon létesült hadsereg katonáit viszonylag jobban kell megfizetni (ezen a területen a katonaságnak tehát riválisa a magánszektor). Az alacsony bérszínvonal egyenesen veszélyezteti az ilyen rendszert bevezető államokat, ti. nincs biztosíték arra, hogy elegendő és kellő felkészültségű embert biztosíthatnak hadseregüknek. A bérszínvonal ezen kívül függ a katonai szervezet belső típusaitól, ti. a magasabb képzettséget igénylő alakulatok személyi állományának bérigénye is magasabb.¹⁷

Sokirányú következtetésre lehet jutni azoknak az adatoknak az alapján, amelyek *egy állam általános bérszintjére vonatkoznak*. Ezeket a statisztikai hivatalok időnként nyilvánosságra hozzák, de a különböző konjunktúra-kutató közgazdasági stb. intézetek kellő felkészültségük birtokában maguk is „előállíthatják” ezeket az adatokat. A bérek általános színvonalából tehát következtetni lehet a nem sorozott katonai állomány bérszínvonalára, illetőleg a bértömegeből megközelítő számitással elérhető a létszám-személyi statisztikák alapadatai. A kapitalizmusban általános törvényszerűség az, hogy a hivatásos állomány bérének az általános nemzetgazdasági bérszínvonalhoz kell igazodni, illetőleg a hadsereg elnyomó-apparátusi funkciója miatt *a bérszínvonal csaknem kivételek nélkül mindig az átlag fölé emelkedik*. (Minél szegényebb egy állam, illetőleg diktatórikusabb rendszere, annál inkább megfizeti katonáit – erre az amerikai kontinensről nem nehéz történelmi és élő példát fölhozni.)

A nem személyi katonai kiadások

E cím megjelölésénél a nyugati szerzők által használt terminus technicust követjük. A szocialista terminológiával ezek dologi kiadások (működés, fenntartás, beszerzés), amelyhez kapcsolódnak a beruházás keretei.

Bár a személyi kiadások jelentőségét katonai és pénzügytani szempontból el kell ismerni, a dologi kiadások ennél azért fontosabbak, mert ezeken keresztül képződik a katonai erő, amelynek pénzügyi mérésére az említett személyi kiadások egésze vagy egy főre vetített része nem alkalmas. Nyugati katonai szerzők olyan következtetésre jutottak, hogy a katonai potenciál meghatározása szempontjából az *egy katonára jutó dologi kiadás* a legjobban értékelhető mérőszám. Amely államban – elméleti példát hozunk fel – rendkívül magas a per capita jövedelem, az az adott árszínvonal és behatárolt nemzeti jövedelem mellett nem tud drágább fegyverekre költeni (pl. rakétaalakulatokra). Ilyen számitások minden nyugati államban készülnek, ezeket tehát a szocialista katonapolitikának is érdemes figyelemmel kísérni. További szempont: változik az árszínvonal és a technikai színvonal (kutatási technológia), amelyek révén, ill. miatt növekedhetnek és csökkenhetnek is a kiadások.

A világpolitikai helyzetet is „értékelik” a katonai költségvetések, ti. *ellenességessé vált államok között* a katonai kiadások egyenes arányban változnak. Ugyanilyen tényező a *fegyverkezési verseny* is (megemlítjük, hogy már elkészült a fegyverkezési verseny közgazdasági modellje).¹⁸

Korszakunkban a katonai koalíciók létrejötté és ezekben a tagállamok szerepe is determinálja a katonai kiadásokat (erre a kérdésre még visszatérünk).

E témakört záró gondolataként megemlítjük azt a szempontot, amely szerint a katonai szövetségbe tartozó államok *szövetségen kívüli* katonapolitikai helyzete is megváltoztathatja a katonai kiadásokat (pl. Franciaországban az algériai háború idején vagy a szovjet–kínai viszony).¹⁹

A dologi kiadások keretéből finanszírozzák:

a) az ún. *saját tevékenységet* (ide tartoznak pl. az állami katonai kutató-intézetek fenntartási költségei, kiadások a technikai fejlesztésre stb.). Ezt a kiadási csoportot az jellemzi, hogy azt a hadi tárca „kénytelen” vállalni, mert ezekre a magánszektor nem köti le tőkét és pénzeszközeit, ti. ezek általában tökeigényes kiadások, a magánszektor pedig a kockázatot nem vállalja. (Ezek szerint tehát a hibás és eredménytelen vállalkozás kockázatát is az állam kénytelen viselni.)

b) Az ún. *megbízásos dologi kiadások* magánjogi szerződéseken keresztül (közszállítási rendszerben) jelentkeznek. A nyugati szerzők azt állítják, hogy ez a módszer kedvezően hat a fogyasztási cikkek keresletére és kínálatára.²⁰ (A katonai pénzügyi kérdésekkel behatóbban foglalkozó angolszász szerzők viszont azt állítják, hogy a katonai költségvetési gazdasági hatásai annyira heterogének, hogy ezeket felmérni alig lehet.)

Megkülönböztethető még az ún. *hagyományos fegyverrendszerre* való költsékezés és a *nukleáris védelmi rendszerek* működtetésének pénzügyi megalapozása. Az utóbbiak költségeit a technika haladása jobban befolyásolja. A technikai változások figyelembevétele igen fontos (de a szembenálló partnerét is figyelni kell!), ti. előfordulhat, hogy a katonai erő abszolút mértékben növekedett, ennek ellenére a „nemzetbiztonság foka” csökkent.²¹ A katonai technológiában bekövetkezett forradalmi változások dinamikusan megváltoztatták a hadviselés régi földrajzi paramétereit is.²²

A katonai pénzügytan nyugati irodalmában fejtegetéseket olvashatunk arról a kérdésről, hogy a katonai kiadások *pozitív hatása a negatív hatást ellensúlyozza*. Szerintük a katonai kiadások révén ill. ezek növelésével biztosítható a kellő szintű munkaerő-foglalkoztatottság. „Ha az állam a katonai kiadásokat úgy finanszírozza, hogy közben az egyéb javakra és szolgáltatásokra irányuló állami és magánkiadásokat nem nyomja el, létrejön a meglévő termelési kapacitások jobb kihasználtsága. Ez pedig tényleges bevételi növekedési folyamatot indít el.”²³ Az idézett tudományos megállapítás a gyakorlatban azonban alig érvényesül, mert bebizonyosodott, hogy a katonai kiadások „nyomják” a civil kiadásokra fordítható lehetőségeket és kereteket. Közelebbi részletezés nélkül csak utalunk arra, hogy ezeket a hatásokat külön tárgyalják a munkaerő-foglalkoztatottságra nézve, a tényleges tőkeképzésre, a termelési szerkezet befolyásolására és a technikai fejlődésre gyakorolt hatások tekintetében. Ezek a közgazdasági-pénzügyi elemzések nem „intellektuális játék” céljából készültek, hanem érvek a hadikiadások, a fegyverkezés állandó fejlesztése és a többi államcél hátrányára történő finanszírozás érdekében (ismeretesek a parlamenti viták arról, hogy inkább egészségügyi, szociális célokra kellene költsékezni, mint katonai, sokszor reálisan meg nem indokolható „szükségletekre”).

Azt a szempontot azonban alig lehet cáfolni, hogy már maga a bejelentett *fegyverkezési szándék is ösztönzi a magánszektor bizonyos beruházásaira*. Dolgozatunkban nem térünk ki azokra a nézetre, amelyek a háborús körülmények

közötti pénzügyek várható és szükségesen irányított alakulására vonatkoznak, de nem érdektelen megemlíteni, hogy csaknem minden nyugati szerző külön tárgyalja a *béke és bábóru korszakának pénzügyi feltételeit*.

Katonai-pénzügyi tervezés

A tőkés rendszerben az állami kiadások erősen függenek a konjunkturális tényezőktől és már ezért is nehezen tervezhetők hosszabb távlatra. A katonai költségvetéssel szemben azonban más igények merülnek fel: kizárólag ebben a pénzügyi körben érvényesül a *hosszútávú tervezés*, amely kb. 5–10 évre vonatkozik. (Számos nyugati szakkönyvben a 80-as évekig terjedően olvashatók statisztikák a hadikiadások várható, illetőleg igényelt alakulásáról.)²⁴ Ennek felel meg a katonai kiadások tervezési módszere is. Azt a programozott-terv szerinti költségvetési rendszert, amelyet még a Pentagon McNamara hadügyminisztersége idején vezetett be, a NATO-államok többsége és a nagyobb tőkés-államok is alkalmazza. Ennek az a lényege, hogy katonai programokat dolgoznak ki hosszabb időre és parlamentáris jóváhagyást szereznek az egész programra, amelynek egy naptári évre jutó pénzügyi szelete kerül be az állami költségvetések megfelelő tagozatába. Ezért van az, hogy a parlamentekben nagyon nehéz a hadiköltségvetések csökkentését „keresztül erőszakolni”, mert ez az egész tervekompexum módosítását jelentené és magát az említett rendszert „veszélyeztetné”. (PPBS = Planning Programming Budgeting System.)

A katonai költségvetési tervezés végső célja természetesen nem gazdasági, hanem politikai. A politikai célt sűrítik a *deterrence* (elrettetés) fogalmába. A pénzügyi szerzők közül C. Shoup fejtette ki világszerte ismert pénzügytani monográfiájában a *deterrence* fogalmát, könyvének „Military Output” c. fejezetében.²⁵ Már e címből is kiderül, hogy Shoup a Leontief-iskola híve, amely az input-output analízist alkalmazza minden gazdasági-pénzügyi folyamatra, ebben a kapcsolatokat és kölcsönös összefüggéseket együtt vizsgálják makroökonomiai szinten katonai területen is. Itt azonban más a helyzet mint a termelés szférájában, ti. a katonai output révén nem jönnek létre piacon értékesíthető javak (pl. légelhárító ágyúk), de végül is van eredménye a befektetésnek (input), amely jelen esetben a katonai költségvetés kiadási oldalával egyenlő. Az output tehát a *deterrence* fogalmán keresztül érzékelhető és érthető meg: olyan mennyiségűnek és értékűnek kell lenni az outputnak, amely visszatartja az esetleges támadót és esetleges támadás esetén mérsékeli a károkat. (Shoup kategóriái közül csak a legfontosabbakat említjük.)

Shoup szerint az állampolgárok akkor érzik biztonságban magukat, ha úgy érzik, hogy ez az output elegendő. A költségvetési döntések meghozatalánál tehát ezt az alapvető szempontot számokon keresztül igen nehéz kimutatni. Föltételezhető, hogy a hatásos eszközökben jelentkező output olyan *deterrence*-fokot teremt, amely már magában csökkenti a támadás valószínűségét, itt tehát a preventív célzat a döntő. Az output még függhet még egyéb tényezőktől, pl. a lakosság számától, a népsűrűségtől, a terület nagyságától, a határok hosszától és az államvagyon telepítésétől.

Fel lehet tenni olyan kérdést is, hogy lehet-e a katonai inputot megváltoztatni anélkül, hogy az output megváltozna. Ezzel kapcsolatban bonyolult és fejlett rendszerelemzési módszereket dolgoztak ki, ennek a kérdésnek is nagy

irodalma van. A lényegét összefoglaljuk: katonai elemzéssel kell megállapítani, hogy az ismert tények és adatok alapján és a valószínűséggel kalkulálva milyen fegyverrendszerekre kell költeni, hogy azok legeredményesebben szolgálják a deterrence célját. Ez tehát reál tudomány és nem filozófia és a nyugati szerzők szerint is óriási felelősséggel jár, mert nem lehet a tényeket félreismerni. A döntéshez különböző alternatívákat kell felállítani és azokat összeismerni. Ez az elemzés a katonai és politikai tervezés része (pl. azt vizsgálják, hogyan lehet legeredményesebben felkutatni a tengeralattjárókat, vagy kiválasztani a bombázandó célokat stb., ennek eszközeit és módszereit dolgozzák ki a szükséges pénzügyi igényvel együtt, és ez képezi alapját a katonai PPBS-nek).²⁶

A katonai kiadások dinamikája

A katonai kiadások emelkedésének oka: az államok közötti bizalmatlanság, a fegyverkezési verseny, esetleg belső gazdasági feszültségek, amelyek levezetésére ezt a módszert alkalmasnak tartják. Ilyen „realista” felfogás a nyugati politikai és katonai irodalomban jelentkezik, a burzsoá pénzügytan azonban még ma is mindezekben objektív törvényszerűséget lát. Ezek a nézetek visszavezethetők az ún. Wagner-törvényre, amely szerint az állami kiadások emelkedése objektív jelenség (az inflációs tényezőket most nem vesszük számításba). Wagner követői azt állítják, hogy a modern korszakban növekednek az igények, a polgári állam is egyre több szociális, kulturális feladatot vállal át a magánszektortól, kiterjedt a társadalombiztosítás, általában a nemzeti jövedelem növekedésével tágulnak a költségvetés lehetőségei stb. Nöll egyike azon szerzőknek, akik ebben a folyamatban nagyobb figyelmet szenteltek a fegyverkezési kiadásoknak.^{27a} Az okot ő azzal magyarázza, hogy a lakosság számának növekedésével nagyobbak lesznek a hadseregek is, ezzel kapcsolatban több és új fegyvert igényelnek. Létrejöttek új fegyvernemek; a II. világháború óta az atombomba „ez a legújabb és legfélelmetesebb fegyver” viszont már olyan kiadásokat igényel, amelyet csak gazdagabb államok vállalhatnak. Minden állam kénytelen a fegyverkezés fejlődését figyelemmel kísérni és ehhez alkalmazkodni. Ez tehát egy kényszerfolyamat, amely a nemzeti háztartásokra „döntő jelentőséggel bír”. Nöll és a többi szerző a Wagner-törvény bizonyításakor első helyen szerepeltetik a katonai kiadásokat, és csak ezután a szociális kiadásokat, továbbá az urbanizáció révén jelentkező, mindenütt táguló igényeket.

Bármennyire is kielégítik a növekvő kiadások, ill. az ezek révén létrejött haderők és fegyverzet a deterrence igényeit, van egy *kritikus pont, amelyen túl még a deterrence foka sem terjedhet*. Valamennyi pénzügyi szerző foglalkozik ezzel a témával, szerintük egy bizonyos szintű védelmi erő elriasztja a támadót, a deterrence fokával megelégedett állam pedig abban a tudatban él, hogy védve van. Amikor azonban az output túllépi a „kritikus pontot”, ez esetleg krízist válthat ki, ti. a szemben álló felet „preventív támadásra” ingerelheti (Shoup). Ez a helyzet akkor állhat elő – más nyugati pénzügyi szerzők szerint –, ha a katonai pénzügyi egyensúly (ilyen értelemben) felborul. Ezek szerint tehát a túlzott fegyverkezés támadást válthat ki a másik fél részéről. Pénzügytani szerzők ezt is a katonapolitika alakítóinak figyelmébe ajánlják.^{27b}

A pénzügytan – amely a hűbéri korszak keretében alakult ki – a jelen korig számos irányzattal jelentkezett. Az intervencionalista és az integrációs

pénzügyi politika és pénzügyi jogrendszerek korszakában (a kapitalista világrendszerben) legfontosabb két irányzata: a normatív pénzügytan és a közjavak elosztására vonatkozó elmélet. Ez előbbi szerint a kormányprogramban kifejezett gazdasági és pénzügyi politikát legjobban szolgáló módszereket kell kidolgozni és ebből a szemszögből kell vizsgálni a pénzügyi intézményeket és folyamatokat. A másik elmélet a közjavak elosztásának optimális módozatait keresi, tehát megállapítani törekednek közszükségeket; az állampénzügyeknek a közjavak elosztásának szolgálatában kell állni. Mivel a közjavak közé tartoznak a honvédelmi javak is, ezekre is vonatkozik ez az elméleti irányzat. Ezzel kapcsolatban említjük meg a Pareto-optimumot, amely a közjavak elosztásának olyan rendszerét jelentené, amely mellett mindegyik eléri az optimális szintet, ti. azon túl már csak a másik cél kárára növekedhetne. Komplikált modellek, matematikai formulák fejezik ki a Pareto-optimum érvényesülését, vagy bizonyítják az ellenkezőjét. Azok a pénzügytani szerzők; akik ennek az elméletnek a talaján állnak és a másodikkal jelzett pénzügytani irányhoz tartoznak, arra vonatkozólag is végeznek számításokat, hogy a katonai kiadások vagy az azokban megtestesülő közjavak ebből a szempontból milyen fokon vannak.

Az egyik legtekintélyesebb pénzügyi tudományos szaklap most közölt egy erre vonatkozó tanulmányt, amely lényegében kifejezi az ide vonatkozó elméleti megállapítások konklúzióját; a jelenlegi hadikiadások (a nagytőkés államokban) a Pareto-optimum felé kerültek.^{27c} Ez a megállapítás arra is alkalmas, hogy a hadikiadások előnytelen és más állammélokkal konkuráló jellegét bizonyítsa. (Bár a nyugati katonapolitika alakítóit ezek az elméletek nem fogják redukálni igények támasztására ösztönözni.)

A katonai kiadások főbb mutatói

A polgári és a szocialista politikai gazdaságtan és pénzügytan a katonai költségvetési kiadásokat nem a költségvetés törvénnyel jóváhagyott kereteivel, hanem más mutatókkal hasonlítja össze. A szocialista államokban a nemzeti jövedelemhez való arányosítás az általánosan elfogadott, a tőkés államokban pedig a GNP a hasonlítás bázis. Azonban a társadalmi össztermék értékét és a nemzeti jövedelmet mésképpen számítják az eltérő társadalmi-gazdasági rendszerű államokban. Miután ennek a kérdésnek kiterjedt irodalma van, és a szocialista politikai gazdaságtan ezekkel különösen részletesen foglalkozik, tárgyalásától itt eltekinthetünk.^{28a} Az egymásra tekintettel korrigált adatok hasznos következtetések levonásához segítenek. A nagy katonai koalíciók pénzügyeinek összehasonlításánál figyelembe kell venni a katonai kiadások arányát a GNP-hez, a haderők létszámát az egész lakossághoz viszonyítva, az egy katonára jutó nem személyi kiadást GNP-ben kifejezve, végül pedig mérlegelni kell az egyes államok szerepét a katonai blokkokban.^{28b} Valamennyi szempont egybevetése alapján úgy tűnik, hogy a katonai költségvetéseket meghatározó okok nem elsődlegesen gazdaságiak, hanem inkább politikaiak.

A katonai pénzügyi irodalomban egyre több érdeklődés tapasztalható a katonai koalíciók (amelyek maguk is pénzügyi integrációk) belső pénzügyi viszonyai iránt; ide tartozik elsősorban a költségek megosztásának problémája, amelyre vonatkozólag készítenek ugyan számítási modelleket, de a végső cred-

mény mindig a politikai alku kimenetelétől függ. A NATO keretében pl. a kisebb államok arra törekcszenek, hogy hozzájárulásuk a szövetség összes kiadásaihoz csökkenjen, ti. koalíciós tagságuk révén már védve érzik magukat a koalíciót vezető és szükségképpen nagyobb pénzügyi erőt képviselő nagyhatalmak által. A pénzügytan különböző számítási módszereket ajánl, ideértve az „arányos teherviselésre vonatkozó elv” elfogadtatását stb. Ez a témakör a katonai pénzügytan új és érdekes területe, amelyen keresztül is következtetni lehet egy katonai szövetség tényleges erőviszonyaira.²⁹

*

A katonai pénzügytan érdeklődési körébe vágnak még olyan kérdések, amelyek a leszereléssel, a külföldi katonai segélyek rendszerével és a nemzetközi fegyverkereskedelemmel kapcsolatosak. Mindezeknek van pozitív, ill. negatív állampénzügyi kihatásuk és számos olyan más természetű konzekvenciájuk, amelyeket a gazdaságtudományoknak és a hadtudományoknak behatóbban tanulmányozni kellene. Ezek a katonai pénzügytannak már nem mellékes, hanem centrális témái is: elsősorban a leszerelés, amelyeket a pénzügyeken keresztül is lehet ellenőrizni, amellet, hogy ennek a világpolitikai jelentőségű akciónak nagy súlyú a pénzügyi kihatása is; a leszerelés révén felszabaduló pénzüsszegek békés célú nemzetközi pénzalapokba történő koncentrálása az egyik lehetséges megoldási variáns, de a nemzetközi politika – a helsinki megállapodás szellemében – a nemzeti-autonóm célra történő pénzeszköz-átcsoportosítást is eredménynek tekintheti. Ezek a témák további bizonyítékok amellet, hogy a katonai pénzügyek nemzeti és nemzetközi síkon is összekapcsolódnak, és egyre több tudományág komplex kutatási körébe kerülnek.³⁰

JEGYZETEK

1. A hadigazdaságtan fogalmára 1. Szántó Imre—Vári Sándor: Nemzetközi katonai almanach. 2. kiadás. Bp. 1975. 43. old.

2a. Thürmer Gyula: A fegyveres küzdelem és a gazdaság. (Zrínyi) Bp. 1977.

2b. Pryor e kérdésekkel foglalkozó fejezetének bevezetőjében találóan írja, hogy „ámbar óriási szellemi erőket fordítottak azoknak a módszereknek a tanulmányozására, hogyan gyilkolhatják az emberek egymást minél hatásosabban, viszonylag annál kisebb erőt szenteltek a honvédelem és katonai kiadások makroökónómiai kihatásainak tanulmányozására”. Pryor, id. m. 84. old. (10. sz. jegyzet.)

3. Thürmer, id. m. 31. old.

4. P. A. Samuelson: Közgazdaságtan. Bp. 1976. 222. old.

5. B. G. Boldürev: Problemi razoruzsenyija i finanszi. Finanszi SzSzsZr. (Moszkva) 1976. Nr. 11.

6. Boldürev, id. m. 84—90. old. Pjadisev az USA gazdasági helyzetére vonatkozóan megállapítja: „kimerült a katonai kiadások szerepe, amelyet az üzleti aktivitás ösztönzésében betöltött, sőt mindinkább a gazdasági fejlődés gátjává válik és sok területen bomlasztóan hat az ország gazdaságára”. Pjadisev, id. m. 115. old.

7. Szántó—Vári, id. m. 94. old. Megjegyezzük, hogy Garnett (1., 30. sz. jegyzet) művében foglalkozik a pénzügyi potenciállal, amelytől is függ a ka-

tonai potenciál; az utóbbi mindig egy meghatározott részt tart leköve a pénzügyi potenciálból.

8. A háborúk és a hadművészet története. (Szovjet szerzői kollektíva munkája. Ford.) Bp. 1975. 11. old.

9. L. a marxista hadtudomány alapjait lefektető Engels katonai tárgyú tanulmányait. Marx Engels Művei. 14. köt. Bp. 1966.

10. Frederic L. Pryor: Public expenditures in communist and capitalist nations. Homewood, 1968. 91. old.

11a. Victor Marchetti—John D. Marks: CIA and the Cult of Intelligence. New York, 1975. 302—303. old.

11b. B. D. Pjadisev: Az Egyesült Államok katonai-ipari komplexuma. Bp. 1976. 41. old.

12. Herbert Scoville: Is Espionage Necessary for our Security? Foreign Affairs, 1976. 3. szám.

13. A szocializmus politikai gazdaságtana. (Kossuth) 1972—73. 97. old.

14. M. Masoin: Die öffentlichen Ausgaben (in: Handbuch der Finanzwissenschaft, II. köt. Tübingen, 1956.). 32. old.

14. A katonai kiadások hatása a gazdasági növekedésre (németül). Wirtschaftsdienst, 1971. 4. sz.

15. E csoportosítás általánosan használt kifejezései:

a) dépenses de production; b) dépenses réelles; c) dépenses de réparation.

16. Heller Farkas: Pénzügytan. Bp. 1943. 88. old.

17. Pryor, id. m. 105. old.

18. Jensen, Brody és Vesecky tanulmányaira. 1. Pryor, id. m. 1. sz. jegyzetét (111. old.).

19. Pryor, id. m. 118. old.

20. W. Weber: Wachstumseffekte der Staatsausgaben (in: Finanztheorie. Köln. 1970.). 311—314. old.

21. A. Jarmolinsky: The military establishment. New York. 1971.

22. Care Kaysen: Military strategy, military forces and arms control (in: Agenda for the Nation. New York. 1969.). 544—584. old.

23. Walter Wittmann: Die Militärausgaben (in: „Einführung in die Finanzwissenschaft, Band I. Stuttgart, 1970.). 69—75. p.

24. Barry M. Blachmann—Edward R. Fried: Controlling the Defense Budget. Foreign Affairs, 1976. No. 2.

24. Henry Owen—Charles L. Schultze: Setting National Priorities. The Next Ten Years. Washington, 1976.

25. Carl S. Shoup: Public Finance. New York. 1969. 102—103. old.

26. E. S. Quade—W. I. Boucher: System Analysis and Policy Planning: Application in Defense. New York, 1970.

27a. Nöll von der Nahmer: Lehrbuch der Finanzwissenschaft. I. köt. Köln. 1964. 171—172. old.

27b. A nyugati irodalom egyöntetűen kifejezi, hogy a politikai főcél nem az egyensúly biztosítása, hanem a stratégiai fölény (tehát a „parity” — helyett „strategic superiority”). Kaysen, id. m. 564. old.

27c. Jacob Paroush—Itzhak Venezia: Are Defense Budgets too Large? Public Finance, 1976. 3. szám.

28a. A kapitalizmus politikai gazdaságtana. Bp. 1968. 124. sköv. old., továbbá: Thürmer, id. m. III. fejezet.

28b. A haderők létszámát (a nemzetközi összehasonlításnál is) mindig a mozgósítás napján kiállítható maximális létszámmal jelölik meg. Az irodalomban ezt a napot „M-day” — jelzi. Azonban az említett bázisadatok mellett még az államvagyon hadi szektorának nominális értékét is számításba kell

venni; dolgozatunkban erre a kérdésre nem tértünk ki, de ez is igen fontos indikátor. (Kaysen, id. m. 570. old.)

29. Alan Peacock: The Public Finance of Inter-Allied-Defense Provision. (in: Essays in Honour of Antonio de Vito de Marco, Bari, 1972.)

30. Több fontos monográfia és tanulmány foglalkozik e dolgozat különböző fejezeteiben tárgyalt témákkal, erre tekintettel itt jelezzük ezek irodalmát:
J. David Singer: Deterrence, Arms Control and Disarmament. Columbus, 1962.

Rober E. Harkavy: The arms trade and the international system. Cambridge, 1975.

Roger Mayer: Fegyverkezés és leszerelés. Bp. 1974.

Blechman—Berman—Binkin—Weinland: Toward a New Consensus in U. S. Defense Policy. (in: Setting National Priorities The Next Ten Years) Washington, 1976.

Multan W.—A. Towpik: Die westliche Abrüstungspolitik in Europa und ihre Konsequenzen aus östlicher Sicht. Europa-Archiv. 1974. No. 29.

J. Wilczynski: Technology and the NATO—Warsaw pact strategic balance. Australian outlook, 1973. No. 27.

John Garnett: Theories of Peace and Security. A Reader in Contemporary Strategic Thought. London, 1972.

Charles J. Hitch—Roland N. Mckean: The Economics of Defense in the Nuclear Age. Cambridge, 1967.

George A. Lincoln: Economics of National Security. New York, 1954.

James R. Schlesinger: The Political Economy of National Security. New York, 1960.

Mancur Olson: The Logic of Collective Choice. Cambridge, 1965.

Olson—Zeckhauser: An Economic Theory of Alliances. The Review of Economics and Statistics, 1966. No. XLVIII, 268—279. old.

E. Greenberg: Employment Impacts of Defense Expenditures and Obligations. The Review of Economics and Statistics, 1967. No. XLIX, 186. sköv. old.

Olson—Zeckhauser: Collective Goods, Comparative Advantage, and Alliance Efficiency (in: Issues in Defence Economics. New York, 1967.).

Az anyagi eszközök egységes nyilvántartási rendszeréről

(Megjelent a „Tili Sznabzsnyije” c. folyóirat 1976/7. számában)

(Fordítás)

A Fegyveres Erők Hadtáptörzsének, a Honvédelmi Minisztérium Központi Csoportfőnökségének, a katonai tanintézetek és intézményeknek szerzői kollektívái hatalmas munkát végeztek az anyagi eszközök nyilvántartási rendszerének korszerűsítésével kapcsolatosan. Nagyon sokat tettek annak érdekében, hogy egységesítés útján kialakítsák valamennyi szolgálati ág vonatkozásában a fegyverzet, technika és más anyagi eszközök egységes nyilvántartási rendszerét, a nyilvántartási okmányokat alkalmassá tegyék a kézi és gépi úton történő feldolgozásra.

Az új okmányok kidolgozása során tanulmányoztuk a népgazdaságban folyó analóg munka tapasztalatait, felhasználtuk a napjainkban érvényes állami szabványokat és az öszzszövetségi termék osztályozókat azzal, hogy biztosítsuk a Honvédelmi Minisztérium nyilvántartási okmányainak egységét a népgazdaság nyilvántartási okmányaival, vagyis szorosabb kapcsolatot a megrendelő csoportfőnökségek és az ipar, a csapatok és a megfelelő polgári intézmények között.

A nyilvántartási okmányok tükrözik az általános katonai szabályzatok és utasítások követelményeit is, mindazt ami végbement a hadseregnél és a flottánál az elmúlt évek alatt a különböző fegyverzet és technika fajták, a konténeres szállítás rendszeresítésének, a légi és csővezetékes szállítás széles körű felhasználásának eredményeképpen.

Javaslataik kidolgozása során a szerzők abból indultak ki, hogy a nyilvántartási rendszernek biztosítani kell minden rangú parancsnokság számára a fegyverzet, technika, anyag, lőszer, üzemanyag és más anyagi eszközök meglétére, mozgására és minőségi állapotára, ezek megóvására, törvényes és rendeltetészerű felhasználása ellenőrzésére, továbbá a megfelelő jelentésekhez szükséges adatokat. Ezek voltak azok az alaptételek, amelyek a munka irányát szolgálták.

Mi a lényege a tett intézkedéseknek, mi az eredménye csapattagozatban a nyilvántartásra vonatkozóan végzett munkának? Röviden válaszolva a feltett kérdésre – a lényeg a nyilvántartási okmányok egységesítése, szabványosítása és formalizálása, ami legteljesebb mértékben megfelel a gépi – és kézi feldolgozás követelményeinek.

A szerzők rendszerezték a különböző időkben kiadott összes nyilvántartási okmányt. Az érvényben levő szabályoknak megfelelően a nyilvántartási okmá-

nyokat három csoportba – elsődleges, gyűjtő és kisegítő nyilvántartási okmányokra osztották. Ezen felosztás alapját az anyagi eszközök megőrzéséért való jogi felelősség, az adatok operatív általánosításának és a gyakorlati munkához való alkalmazás szükségessége képezte.

Elsődlegesnek azokat az okmányokat nevezzük, amelyek alapján okmányoljuk a bevételi és kiadási műveleteket, valamint az anyagi eszközök minőségi állapotában végbement változásokat. Ezekhez tartoznak főképpen az utalványok, fuvarlevelek (jegyzőkönyvek) elosztó – átadási kimutatások, menetlevelek, munkalapok, teljesítménykimutatások, felvételezési, valamint az élelmezési, pénzügyi, ruházati jegyek.

Gyűjtőnek azokat az okmányokat nevezzük, amelyek összefoglalják az általános okmányok alapján elvégzett egyszerű műveleteket, avagy tükrözik az anyagi eszközök meglétét, mozgását és minőségi változását, nyilvántartási objektumként egy meghatározott idő alatt. Ezek alapján állítjuk össze az elszámolást, tervezzük és elemizzük a szolgálat tevékenységét. Ezek a különböző nyilvántartási könyvek és lapok.

Kisegítő okmányoknak nevezzük azokat a meghatalmazásokat, értesítéseket, kiséző – és csomagoló jegyeket, elismervényeket, anyagi eszköz leírásokat stb., amelyek alapján történik az anyagi eszközök vételezése és áthelyezése, amelyek elősegítik a nyilvántartással kapcsolatos kisegítő műveletek elvégzését.

Ez a rendszer bebizonyította azt, hogy nagyon sok okmány egyazon funkciót tölt be különböző nyilvántartási szinteken és szolgálatnál, csak a formájuk más – és más. Ez lehetővé tette azok egységesítését.

Az elvégzett munkának eredményét a következőkben lehet összefoglalni. Míg korábban 91 darab elsődleges okmány volt forgalomban, addig jelenleg 24-et javasolunk meghagyni; gyűjtőokmányból volt 98, jelenleg már csak 27 van; kisegítő nyilvántartási okmányokból a korábbi 70 darab helyett csak 12 darab maradt. Tehát a csapatnál forgalomban levő nyilvántartási okmányoknak a mennyisége 3,5-szörösére csökkent és 220 helyett 63 darab maradt.

Egységesítve az okmányokat a gépi feldolgozás érdekében kénytelenek voltunk elemzésnek alávetni a használt nyilvántartási könyveket és lapokat, továbbá megállapítani azok pozitív és negatív oldalait, mind a gépesített, mind a kézi nyilvántartás esetén.

Gépesített nyilvántartás esetén különösen a számítéstechnika széles körű alkalmazásakor, a nyilvántartási könyveket nem lehet használni, mivel a számítógépek kiírói csak szalagokra, vagy külön papírlapokra vetítik ki az eredményeket, következésképpen, ilyen módszer esetén a könyveket, ott ahol azok megmaradtak a korábbiakhoz hasonlóan kézzel kell vezetni. Ilyen esetekben a nyilvántartási lap is teljes mértékben használható.

Kézi vezetés esetén használható úgy nyilvántartási könyv, mint a karton is. Az utóbbiak a könyvhöz viszonyítva sokkal jobban használhatók; azokban nincsenek csoportosítva a különböző cikkjegyzékek nyilvántartási adatai, ami nem teszi szükségessé azok külön nyilvántartását; legteljesebben az információszó használható ki, abban lehetséges az okmány önálló vezetése a nyomtatvány teljes bevezetéséig.

A nyilvántartási lapokkal szemben azonban a könyveknek is meg vannak a maguk előnyei, elsősorban az, hogy a vezetés ebben az esetben kevésbé munkaigényes. Könyvek alapján sokkal egyszerűbb okmányolni a kiadást, átvételt,

átadást és tárolást különleges nyilvántartáshoz, végezetül táborigényviszonyok között a könyveket sokkal jobban lehet használni. Ezért javasoljuk meghagyni továbbra is a nyilvántartási könyveket és lapokat attól függően, hogy melyik tagozatban célszerűbb ezeknek használatát.

Ez a helyzet a nyilvántartási okmányok egységesítésének mennyiségi oldaláról vizsgálva a kérdést.

Az okmányoknak a gépi- és kézi feldolgozása érdekében való széles körű egységesítése, továbbá annak biztosítása, hogy azokat a Honvédelmi Minisztérium valamennyi szolgálatánál és másutt is használják, nemcsak mennyiségi, hanem minőségi változásokat von maga után. Figyelembe véve ezeket a körülményeket, megváltoztattuk a nyilvántartási okmányok szerkezeti hálóját, a kellékek elhelyezésének vázlatát és azok tartalmát, elvégeztük az okmányok szabványosítását. Erre a célra felhasználtuk az érvényben levő állami szabványokat, amelyeknek alapján elkészítettük az okmányminták gyűjtőjét. Ez egy meghatározott formájú modell, az adott okmányra jellemző és ismert sorrendben elhelyezett kellékekkel.

A nyilvántartási okmányok feldolgozásának kettős jellege – kézi vagy gépi eljárás – és azok különböző tartalma miatt javasoltuk több formátum megváltoztatását, vagyis a korábbi 288x203 szabvány helyett a 287x210 és 420x297 (csökkentett és nagyított) formátumok rendszeresítését.

Nagy figyelmet fordítottunk a szerkezeti háló ésszerű elhelyezésére a modell-munka mezején. A feladat az volt, hogy minimális méretű okmányba, maximális információt lehessen elhelyezni. Ebből a célból a kellékeket szisztematizáltuk és egységesítettük, jelentősége alapján kódolhatókra és nem kódolhatókra osztottuk és megfelelően helyeztük el a munkamezőn.

A kellékek rendszerezésének érdekében az elsődleges nyilvántartási okmányokat az információ terjedelme alapján három – fej, tartalmi és szöveg – részre osztottuk. Az első két rész általában minden okmány esetében, mind a gépi, mind a kézi feldolgozáshoz szükséges információt tartalmaz, a harmadik rész csak kézi feldolgozásra szolgál.

A fejrészt tartalmazza az okmány megnevezését a nyilvántartási könyv szerint folyószámát, a bejegyzés helyét és idejét, a címzett nevét, a művelet elvégzésének alapját, az anyagi eszközök elküldésének rendjét, a rendeltetési kikötőt, vagy helyét.

A pénzügyi elszámolásokkal kapcsolatos okmányok esetében a feladónál és a címzettnél fel kell tüntetni az Állami Banknál nyitott folyószámlájának számát.

Az okmány-modell zónáját, avagy az egyes gépi feldolgozásra szoruló kellékeket körül kell vonni vastag vonallal. Ez a zóna azokat a kellékeket tartalmazza, amelyek közvetlenül összefüggnek a nyilvántartási műveletekkel és kiindulási adatokat tartalmaznak az anyagi biztosítás eredményeinek gépi feldolgozásához.

A kódolandó kellékeknek meg van az állandó helye, ami megkönnyíti az operátoroknak a nyilvántartási okmányok formája gépi feldolgozásához való előkészítésével kapcsolatos munkáját. A fejrész felső baloldali sarkában fel kell tüntetni a papírszabványokat, az okmány közepén – az érvényességi időt, a jobb sarkában –, az okmány raktári számát és titkosságát.

Az okmányok tartalmi részében helyezkednek el a nyilvántartási műveletek lényegét tükröző kellékek mennyiségi és minőségi kifejezésben. Ezek a kel-

lékek a művelet végrehajtásának sorrendjében helyezkednek el és tartalmazzák a folyószámot, a kiszolgálandó és ténylegesen kiszolgált anyagi eszközök nyilvántartási egységét, mennyiségét és minőségét (kategória, fajta), valamint a kiszolgáltatási objektumokat (alakulat, személyi állomány).

Kézi eljárással gyakorlatilag feldolgozható minden felsorolt kellék, a szigorúan kódolandók kivételével (sifrék, kódok).

Az okmányok ebben a részében kódolni kell a rovatok sifréjét, a cikkjegyzék kódját, az anyagi eszközök nyilvántartási mértékegységét, az értékcsoportot (fajtat), az alakulatok kódjait – ha erről itt említés történik – tükröző kellékeket. A kiadott (átvett, felhasznált stb.) anyagi eszközök mennyiségér nem kell kódolni, mivel az a kellék csúcsát képezi, amelynek kódját gépi feldolgozáskor maguknak a csúcsoknak a számértékei alkotják.

A fejrészhez hasonlóan az állománymodell-zónákat és az egyes gépi eljárással feldolgozandó kellékeket itt vastag vonalak határolják.

Az *alapokmányok szövegrészében* tüntetjük fel az elvégzendő műveleteket jogerőre emelő kellékeket. Ide tartozik az adott anyagi eszköz fajtavál való el látásáért felelős személy neve, rendfokozata, beosztása, aláírása, a kiadó, átvé vő aláírása, a meghatalmazás száma, a bélyegző helye és olykor a tájékoztató jellegű kellékek (a feladott vagy átvett csomagok mennyisége, a csomagolás neve stb.).

Véleményünk szerint ezek a kellékek nem szorulnak gépi feldolgozásra, mivel azok közvetlenül nem vesznek részt a nyilvántartási műveletekben.

Valamennyi kidolgozandó okmány rendelkezzen a kellékek egységes rendszerével és jellegével, legyen alkalmas úgy a kézi, mint a gépi feldolgozásra.

Ezzel az egységsítés azonban még nem ért véget. Arról van szó ugyanis, hogy a gép segítségével történő feldolgozás szükségessé teszi nemcsak az okmányok számának csökkentését és azok szabványosítását, hanem a kellékek szigorú sorrendben történő elhelyezését, valamint annak numerikus (digitális) nyelvre való lefordításának lehetőségét is.

Döntő szerepet játszott ebben a vonatkozásban az okmányok úgynevezett formalizálása, aminek eredményeképpen azok külalakja különböző a korábbtól, jöllehet tartalmát illetően azokban minden kellék (rekvizit) megmaradt.

Vizsgáljuk meg ezt a leggyakrabban előforduló okmányok – utalvány és elosztó példáján (l. az ábrát).

Ismeretes, hogy az utalvány az egyik legfontosabb olyan alapokmány, amellyel a bevételi és kiadási műveletek okmányolása történik. Utalványt az anyagi eszközöknek a vezető szervek keretutalványa, elosztója és intézkedése alapján történő kiadásakor (átvételekor), valamint az anyagi eszközök egységen és intézeteken belüli átadásának okmányolásakor kell kiállítani.

A bevételi-kiadási műveletek figyelembevételével a különböző fegyverne meknél és szolgálaroknál ezen okmány formáját nem egyszer megváltoztatták. Napjainkig az utalványnak 15 fajtája ismert. Ma a 15 forma helyett csak a 2. sz. minta szerint egységsített utalványt javasoljuk, amelynek mérete 210x279 ellenétben a korábban használt 101x144, 144x203 és 203x288 szabványokkal szemben. A valamelyest nagyobb formátum a kellékek számának növekedésével, az okmány gépi és kézi feldolgozásra alkalmassá tételével magyarázható. Az új formátumban több kelléket egyesítettünk. Az okmány lehetővé teszi valamennyi anyagi eszköz fajta okmányolását minden szolgálatnál.

A *fejrészben* minden kellék formalizált és a gépi feldolgozásra legjobban megfelelő táblázat formájában helyezkedik el. A felső (első) sor tartalmazza a kellékek sifréjét, a másodikba (alsóba) azok mutatóit kell feltüntetni.

Kézi eljárással történő feldolgozásakor az első sort nem kell kitölteni az „információ jelzése”, az „okmánykód” és a „műveletkód”-ja rovatokat

Az okmányok gépi feldolgozásakor csak a vastag vonalak által határolt kellékeket kell kitölteni.

A *tartalmi rész* tükrözi a bevételi vagy kiadási művelet lényegét a rovatoknak megfelelően. Kézi eljárással történő feldolgozásakor nem töltjük ki „cikkjegyzékkód”-ot, a rovatok sifréjét, gépi feldolgozásakor csak a vastag vonal által határolt rovatokat kell kitölteni, „cikkjegyzékkód” meghatározása a termék össz-szövevényi osztályozása alapján történik.

A tartalmi részt csak kézi eljárással történő feldolgozásakor kell kitölteni és az *magyarázatra* nem szorul.

Hasonló jellegű változtatásokat eszközöltünk az elosztó vonatkozásában is. A kidolgozott 1. raktári számú elosztó helyettesíti a korábbi hat változatot. Ez az ellátó szerv elosztó okmánya egyfajta anyagi eszköz raktártól több vételezőnek történő kiszolgáltatására. Az elosztóval értesíthető az előljáró ellátó szerv raktára (bázisa) arról, hogy milyen mennyiséget kell kiszolgáltatni a vételező részére az ellátó szerv keretutalványának terhére.

Ez az okmány egységesített, teljesen formalizált, alkalmas mind kézi, mind gépi feldolgozásra. Méreteit illetően valamivel nagyobb az előbbi elosztónál és a korábbi 288x203 helyett 420x297 és 297x210 szabványban készül. A formátum ilyen megváltoztatását a felhasználás tette szükségessé és az azzal függ össze, hogy a fej- és tartalmi részben a kellékek valamivel nagyobbak lettek.

Hasonló változtatásokon esett át az összes többi okmány is. Azok kitöltésének és a szolgálaton belüli mozgásának rendjét a mintákhoz fűző magyarázat tartalmazza.

Ez a lényege a bevételi-kiadási alapokmányok egységesítésének és formalizálásának.

210x297 szabvány

Érvényes 19

-ig

2. sz. minta

..... sz. UTALVÁNY

Információ jelzése	Iktatási szám	Oldal-szám	Okmány-kód	Okmány-szám	Okmány-kele	A kiadás alapja (célja), az okmány megnevezése, száma és kele	
	001	002	003	005	016	045	
Vezetési szerv	Felelős átadó (átvevő) neve, rendfokozata			Felelő	Címzett	Művelet-kód	Művelet-kele
052	056			054	055	004	017

Fsz.	Anyagi eszközök megnevezése	Cikkjegy-zékkód	Nyilvántartási egység	Érték-csoport	Kiadni (átvenni)	Kiadva (átvéve)	Megjegyzés
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
		075	080	081	091	092	

Összesen:

Hátlap.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
		075	080	081	091	092	

Összesen:

név, rendfokozat, beosztás

név, rendfokozat, beosztás

Kiadta:

Átvette:

Átadta:

Átvette:

Nagy változásokon mentek keresztül a gyűjtőokmányok is. Egységesítésüknél azt tartottuk szemelőtt, hogy egyazon okmányt fel lehessen használni különböző nyilvántartási tagozatoknál és a különböző anyagi eszköz fajtákhoz. Mindezek eredményeképpen lényegesen csökkent a forgalomban volt nyilvántartási kartonok és könyvek száma, javult azoknak belső felépítése és tartalma, a nyilvántartási kartonok gépi feldolgozása éppen úgy lehetővé vált, mint a manuális feldolgozás.

A könyveknek és kartonoknak egységes állami szabványa van és azok ma két változatban – 210x297 és 420x297 – készülnek.

Az egységesítés eredményeképpen a korábban használt könyveket, naplót, jegyzékeket, kimutatásokat és kartonokat mindössze két okmány – a nyilvántartási könyv és karton – váltotta fel.

Tervek szerint a könyveket egy anyagi eszköz fajta (csoport, alcsoport) nagyszámú nomenklatúrájának nyilvántartására fogjuk használni, azokat csak manuálisan fogjuk feldolgozni, billentyűs számítógép segítségével. A nyilvántartási kartonok az anyagi eszközök egy nomenklatúrájának minőségi állapot szerinti nyilvántartására fognak szolgálni és azok kitöltése történhet a számítótechnika valamennyi fajtájának segítségével. Ezért a nyilvántartási könyvek és kartonok szerkezeti hálói lényegesen különböznek egymástól.

A nyilvántartási könyv fejrészen, annak első oldalára fel kell tüntetni a szabványt és a raktári számot, közepén – a könyv megnevezését és a nyilvántartás fajtáját, továbbá mely vezetési szerv, vagy alegység vezeti azt; lent jobbra fel kell tüntetni a bejegyzések elkezdésének és befejezésének keltét, az első lap hátlapján kell elhelyezni a tartalomjegyzéket.

A *könyv tartalmi részében* található a változó információ. Ez magába foglalja a könyvbe történt bejegyzések keltét, az okmány megnevezését és számát; kitöltötté, vagy kinek adták ki az anyagi eszközöket, a bevétel, kiadás, maradvány rovatokat. Ezen mutatók alapján történik a végösszeg kivetítése.

A gyűjtőokmányok közül legjelentősebb változáson a bevételi – és kiadási okmányok nyilvántartási naplói, és gyűjtői, összességében az anyagi eszközök nyilvántartási könyvei és részben a fegyverzet és technika számszerinti nyilvántartás könyvei mentek keresztül.

Ma pl. a nyilvántartási okmányok részére egységes nyilvántartási könyv (25. sz. minta) van rendszerezítve. Ebbe a könyvbe kell nyilvántartásba venni a bevételi – és kiadási okmányokat, a nyilvántartási könyveket és kartonokat továbbá az információgyűjtőket. Szükség esetén ezt a könyvet fel lehet osztani külön-külön rovatokra a nyilvántartási okmányok anyagi eszközök fajtáinak megfelelően. Ez azért lehetséges, mert a felsorolt okmányminták vezetésének rendje és rendeltetése, jellege és tartalma gyakorlatilag egyforma.

Az összes többi anyagi eszköz nyilvántartását az alegységeknél és egységeknél a korábbi két könyv helyett, egy könyvben (26. sz. minta) kell vezetni. Ez a könyv a fegyverzet, lőszer, technika, élelmiszer, gyógyszer, berendezési tárgyak, számszámok és más anyagi eszközök készletének és mozgásának nyilvántartására szolgál. A könyvet alegységeknél (századnál, ütegnél, hajó harci részénél), valamint raktárban, étkezdében, javítóműhelyben, klubban, gyógyszer-tárban stb. kell vezetni.

Komoly egységesítésnek vetettük alá a nyilvántartási kartonokat is. Egy-egy jelenlegi több korábbit is helyettesít. A nyilvántartási kartonokat azonkívül még formalizáltuk is, következőképpen azok felhasználhatók mind a manuális, mind a gépi feldolgozásra.

Ezekben foglalható össze a nyilvántartási alapokmányok egységesítésének lényege csapattagozatban. Véleményünk szerint azok alapul szolgálnak korszerű viszonyok között a csapatok anyagi-technikai biztosításával kapcsolatos feladatoknak megfelelő egységes nyilvántartás bevezetéséhez.

A fürdő szolgáltatás jelentősége és követelményei

(Megjelent a Przegląd Kwatermistrzowski c. folyóirat 1976. évi 1. sz. számában)

(Fordítás)

1. A higiéniai fürdés és a mosakodás hatása az emberi szervezetre

A katonai higiénia – e szó széles körű értelmezésében – közvetlen összefüggésben van a csapatok elszállásolásával, vízellátásával, élelmezésével, ruházati ellátásával, egészségügyi felvilágosításával stb. Különös figyelmet érdemel a *személyi higiénia*, melynek célja a test, a ruházat, a fehérnemű és az ágynemű tisztántartása és ezáltal az egészség megóvása.

A személyi állomány személyes higiéniajának a fenntartása szempontjából különös jelentősége van a katonák higiéniai fürdésének és naponkénti mosakodásának. Ebből a célból az alábbi műveletek végrehajtására kell ügyelni:

- reggeli hidegvizes mosakodás derékig;
- léfekvés előtt a felsőtest és a lábfej lemosása;
- reggeli és esti fogmosás;
- általában napi borotválkozás, rendszeres hajvágás és körömápolás;
- rendszeres fürdés, valamint fehérnemű-, ágynemű- és zoknicseré.

Előírások be nem tartása káros egészségügyi következményekkel is járhat. A szervezetnek a személyes higiénia hiányosságaiból származó tipikus megbetegedéseikhez sorolhatjuk a bőrfelület különböző fajta gennyes gyulladásait, a feltöréseket, a gombásodást stb. Igen gyakran a katonák figyelmen kívül hagyják a nem higiénikus életmenet okozta megbetegedés veszélyét.

A korszerű hadsereg fejlődése rendkívüli módon megnövelte a kémiai vegyületek hatását. A savak, lúgok, festékek, lakkok és egyéb maró anyagok károsan hatnak a bőrre. Például az üzem- és kenőanyagok szárítják a bőrhámréteget. Egyes vegyi alkatelemek pedig izgató és maró hatásúak. Ez úgynevezett bíborkiütések keletkezéséhez vezet, amelyen azután hólyagok, fekélyek, ótvarak stb. jelennek meg.

Páncélos és gépesített csapatoknál gyakori jelenség a katonák túlzott izzadása, ami a magas hőmérsékletű környezetben végzett munka következménye. A nagy mennyiségben kiválasztódó izzadtság nem párolog el a test felszínéről és a ruházat átnedvesedését eredményezi, amely ilyen állapotban nem teszi át a levegőt. Ez pedig elősegíti a bakteriológiai fertőzést.

Háborús körülmények között, atomrobbanás után a radioaktív részecskéknek a bőr, a ruha stb. felületén való tartós lerakódása az ún. sugárbetegedések következményével jár.

A hadseregben a személyi higiénia sajátos problémáit jelentősen bonyolítja az is, hogy a laktanya-épületekben, a gyakorlótereken (táborokban), vagy a hajókon a közösségi életkörülmények változnak.

A bőr gennyező gyulladásos megbetegedéseit megelőző számos eszközön, mint pl. a bőrsérülések azonnali kezelésén, védőkenőcsök, fertőtlenítő folyadékok alkalmazásán kívül, alapvető jelentőséggel bír az egészségügyi felvilágosítás szélesítése és a higiéniai rendszabályok betartásának az ellenőrzése. Itt különösképpen a munka utáni (a terepen folytatott foglalkozások befejeztével) a melegvizes, szappanos fürdésről, illetve mosakodásról van szó.

A melegvizes fürdő és mosakodás felfrissíti a bőrt, elősegíti a bőrfelület lélegzését és a katonák jó közérzetét eredményezi. A hidegvizes fürdésnek is számos előnye van, mivel elősegíti az ember úgynevezett szervezeti edzettségét.

A víz edzőképessége erőteljesebb, mint a levegőé, mivel lényegesen jobb hővezető. A tuss alatti fürdés, a vizes törülközővel való ledörzsölés az edzésnek olyan módja, amely minden évszakban alkalmazható. A legjobb eredményeket a tussolás adja, mert a megfelelő hőmérsékletű víz hatásán túl intenzív, mechanikus ösztönzéssel is szolgál.

2. A fürdőobjektumok és berendezések általános jellemzői

A katonák higiéniai fűdése lebonyolításának lehetőségeit a helyi, a területi, az időjárási stb. viszonyok különbözősége szabja meg. Így a fürdés megszervezhető:

- a) állandó jellegű fürdőházakban,
- b) mozgó fürdőberendezések mellett (tábori fürdő),
- c) nyitott víztároló helyeken.

Helyőrségi körülmények között a katonák fürdésére rendelt alapvető berendezés az *állandó jellegű fürdőház*.

Ide sorolható:

- az egység által létesített;
- a helyőrségi és
- a kommunális (köz-) fürdő.

Ha az adott egységnél arra megfelelő feltételek vannak, akkor piszkos munkán foglalkoztatott katonák számára ügyeletes fürdőszolgálatot kell szervezni. Az ügyeletes fürdő igénybevételének helyét és módját az alegységekkel közölni kell.

A *mozgó fürdőberendezéseket* a katonák fürdetésére a gyakorlatok alatt, tömeges összejövetelek (csoportosulások) és háború alatt használják.

A mozgó fürdőket - technikai szempontból három részre oszthatjuk:

- közvetlenül a speciális gépkocsira szerelt fürdőkre;
- más szállító eszközre szerelt fürdőkre;
- és sátorokban felállított fürdőkre.

A *nyitott víztárolókat* a katonák higiéniai fürdetésére csak kivételes esetben és csak akkor használják, ha melegvizes fürdő létesítésére nincs lehetőség.

Ide sorolhatók a medencék, a tavak, a tenger, a folyók stb. Figyelemre méltó Bondzwolek Roman mérnökalezredes tábori fürdőmedence építésére vonatkozó tervezete, amelyet a „Przegląd Kwatermistrzowski” is ismertetett.¹ Az utóbbi időben az általános figyelem központjába kerültek az ún. saunák, ami finn nyelven „fürdőházat” jelent. A katonai elméleti és gyakorlati szakemberek mérlegelik a lehetőségét annak, hogy mi módon lehetne az ilyen típusú berendezést a hadseregben is bevezetni.²

3. A fürdőszolgálat berendezéseinek és eszközeinek minőségi problémái

A különböző típusú berendezések körülményei között a fürdőszolgálat munkája számos tényezőtől, nevezetesen az alábbiaktól függ:

- az adott helyen a vízvezetéki berendezések állapota;
- a víz hőmérséklete és keménysége;
- a tüssz alatti fürdés időtartama;
- a test szennyeződésének mértéke;
- a tisztítószeresek fajtája;
- a fürdés módszereinek a betartása.

A vízvezetéki berendezést illetően különös jelentőségű a működőképesség foka, a vezetékek jól záródása és átbocsátóképessége, valamint a fürdéskor a katonák által felhasznált víz mennyisége.

A fürdés minőségét lényegesen befolyásolja a víz hőmérséklete is. A fürdésre legalkalmasabb víz hőfoka 40 °C.

A víz keménységi foka fontos tényező a szennyeződés eltávolításában. A fürdésre vagy mosakodásra használt víz keménységi foka fordítottan aránylik a szappan hatóképességéhez. Ez azt jelenti, hogy a víz keménysége fokozódásának a mértékében csökken a szappan hatóképessége.

A fürdéshez a legalkalmasabb a nagyon lágy, N 4 fokos víz.³ A víz keménységének a fokozódása mértékében nő a szappan felhasználása, ami gazdaságtalan jelenség és a fürdő (mosakodás) is kisebb hatásfokú.

A fürdés helyes időtartama 15–20 perces. Az alsó határt véve alapul, a katonák ez alatt az idő alatt az alábbi műveleteket kell, hogy elvégezze:

– a test áztatása és szappanozása	– 4 perc
– a test letussolása	– 1 perc
– ismételt szappanozás	– 2 perc
– ismételt letussolás	– 1 perc
– ismételt szappanozás (fejmosás)	– 3 perc
– a fej és a test leöblítése	– 1 perc
– törülközés	– 3 perc
összesen:	15 perc

A test szennyeződési foka a bőr természetes kipárolgásának és a végzett munka jellegétől függő egyéb szennyeződésnek az eredője. Az olyan anyagokkal

¹ Bandzwolek R.: „Tábori fürdőmedence.” Prz. Kwat. 1975/3. sz.

² Kurzypp M.: „Sauna.” Prz. Kwat. 1973/1. sz. 69–77. old.

³ N 1 fokos az a víz, amely literenként 10 mg széndioxidot tartalmaz.

történt szennyeződés mint az olajfesték, a kenőolaj, a szurok stb. melegvízzel és szappannal nehezen távolítható el.

Ezért a katona az ilyen szennyeződést testfelületéről – mechanikus eszközökkel (pl. habkővel) vagy vegyszerekkel, a legtöbbször oldószerekkel – fürdés előtt távolítsa el. Jó eredménnyel használható ilyen esetben az ún. munkavédelmi és higiéniai kenőcs.

A fürdést minden esetben fehéreneműváltással kell egybekapcsolni. A fent említett problémákkal a „Przegląd Kwatermitrzowski” hasábjain nemegyszer foglalkoztak már abban az időben, amikor az egészségügyi apparátus számára továbbképzést szerveztek. A következtetéseket megfelelő jogszabályok rögzítették.

Útmutató a hivatásos és a sorállományú katonák egyenruháinak testméretezéséhez

(Megjelent a Przegląd Kwatermistrzowski c. folyóirat 1976. évi 1. sz. számában)

(Fordítás)

A katonai szabóipar mind teljesebb mértékben elégíti ki a felhasználók igényeit, különösen ami – a katonák különböző testalkatához való hozzáigazítást biztosító méretekben – a választékot, a méretskálát illeti.

Az ipar által a káderállomány részére gyártott egyenruhák testhezigazíthatóságának a további javítása céljából, a közelmúltban a termelésbe 1975-ben új, szélesebb mértékkála került bevezetésre.

Az új mértékkála gabardínból és nyári tropikákból készítendő egyenruhákra és viharkabátokra 90, posztököpenyre 60, nyári köpenyre 50 és ingekre 60 féle mértéket tartalmaz. Ahhoz, hogy az egyenruha-ellátás gyakorlatában a gyári készítményű ruhákat helyesen lehessen kiválasztani és a felhasználókkal szemben a követelmények előírásait illető kifogás ne merülhessen fel, a kiszélesített mértékkálát jól kell ismerni, a testalkati különbség figyelembevételével rátartásokat kell alkalmazni és tudni kell a felhasználókat a mértékkálában megfelelően besorolni.

A különböző méretekben készülő ruházatra vonatkozó, jelenleg érvényben levő (százalékos) összeállítások gyűjteményét (a káderállomány részére készült, kiszélesített mértékkálát is beleértve) a Lengyel Néphadsereg Hadtápfőnökségének Ruházati Szolgálatá legutóbb minden ruházati raktárnak és katonai kerületnek megküldte.

A felhasználóknak a megfelelő mértékosztályba való besorolási módját – minden cikkre vonatkozóan – a „Przegląd Kwatermistrzowski” közölte.¹

A népesség testméretei, valamint a különböző méreteket (nagyságot) képviselő próbaalakok adatainak a matematikai kiszámítása alapján meghatározott ruhaméretnek mennyisége nem biztosítja azt, hogy a ruhák az emberek különböző típusú testalkatához igazodóan, minden esetben kiválaszthatók legyenek.

Azért, hogy a konfekcionált ruha – az antropometriai mérések eredményeivel megegyezően – igazítható legyen, feltétlenül szükséges volt bizonyos optimális ráhagyásokat és a kész ruhák méreteinek a helyes arányait meghatározni. E méretek meghatározása, mind szabáskonstrukció, mind pedig próbaviselések

¹ Fereniec J.: „A Lengyel Néphadsereg kádereinek antropometriai méretei.” „Prz. Kwat.” 1971. 6. sz. 25–37. old.

vonatkozásában idő- és munkaigényes kutatóvizsgálatokat igényelt és ebbe különböző fizikai felépítésű, alakú és testméretű embereket kellett bevonni.

A tapasztalatok, a különféle ruhadarabok próbaviselése, a folyamatos megfigyelés és a ruhát viselőkkel folytatott anketók alapján, a ruhaiparban eddig ismeretlen módszerek, a ruhák alapvető méreteiben a fokozatok és a ráhagyások meghatározásának új alapelvei kerültek kidolgozásra.

A vizsgálatok alatt megállapították, hogy nem minden alakra lehet azonos ráhagyást alkalmazni, pl. felül – a mellkas magasságában – és a derék vonalában vagy alul – a csípő magasságában. A nyári „tropikál” tisztí zubbony esetében például az alábbi határok közötti ráhagyásokat alkalmazták: a mellkas körül 22–27 cm-t, a derék körül 10–19 cm-t, a csípő körül pedig 17–22 cm-t.

A karcsú személyeknél a ráhagyás nagyobb, a természeteknél kisebb. Ezt a megoldást azért alkalmazták, hogy az aránytalan alak mind jobban megközelítse – külső ránézésre – az arányosat. A zubbony vagy a köpeny ráhagyása a mellkas formájától (metszetétől) függ. Zömök testalkat esetén, ha a mellkas kidomborodik – tekintettel a viszonylag keskenyebb hátra és magas mellkasra – kisebb, viszont becsett (lapos) mellkas és domborodó hát esetén nagyobb ráhagyást alkalmaznak. A mellkas ugyanolyan mérete esetén – a különböző testmagasság és felépítéstől függően – a ráhagyás, az egész ruhadarabon 4–5 cm-es különbséget mutathat. A karcsúaknál a ráhagyás felső, míg a kövéreknél az alsó határát alkalmazzák.

A csípő vonalában a mellkastól és a deréktől eltérő ráhagyással dolgoznak. Például karcsú embereknél alul kisebb a ráhagyás, tekintettel arra, hogy a mellkashoz viszonyítottan keskenyebb a csípő.

A mellkas a derék és a csípő vonatkozásában – a különböző testmagasságoktól függően – eltérő ruhaméreteket dolgoztak ki. Példaként az 1. sz. táblázat szolgál.

1. sz. táblázat

Mellkas kerülete cm-ben	96					
Testmagasság	160	165	170	175	180	185
A zubbony szélessége hónaljmagasságban	113	114	115	116	117	118
Ráhagyás a ruházaton (cm)	17	18	19	20	21	22

A különböző magasságúak számára differenciált ráhagyásokat azért lehetett alkalmazni, mert a vállszélesség nagymértékben függ a magasságtól. Ennek figyelembevétele lehetővé tette a ruhák kerületi méreteinek az arányait – és ezáltal az öltözet külső képét – is javítani.

Fent a hónalj vonalában a zubbony és a köpeny méreteiben a fokozatok növekedése 3–3,5 cm-es. Ez a növekedés az átlagos, 96 cm-es mellkastól kezdve, pl. a 4 cm-enként szélesedő, tehát 100 stb. cm-es mellkas esetére vonatkozik. Lefelé viszont az átlagos mellkastól 92 és 88 stb. cm-re csökkenő méretű mellkasnál a zubbony vagy a köpeny mérete 3–2,5 cm-ekkel csökken és nem 4 cm-rel, mint a mellkas.

Magasság (cm-ben)	170					
Mellkas kerülete (cm-ben)	84	88	92	100	104	96
A zubbony szélessége fent, hónalj vonalában	107	109,5	112	118,5	122	115
A ruharáhagyások (cm-ben)	23	21,5	20	18,5	18	19

Azonos magasságú és mellkasú méretek esetében a derék körüli méretek változása más megoldást követel. Pl. a 7 cm-rel nagyobb derékméretnél a zubbony méreteit 5 cm-rel növelik, míg pl. a 6 cm-rel kisebb derékméretnél a csökkentéssel a ruhadarab csak 3 cm-rel szűkül stb. Ezt a kedvezőbb külsejű vonalvezetés, a jobb sziluett miatt készítik. Amint mindebből látható a ruhadarabok mértékfokozatai nem változnak arányosan a test változó méreteivel.

A köpeny vagy a zubbony hossza szintén az ember zömökségétől függ. A mellkas kerületi méretének 100 cm-t meghaladó esetekben, minden azonos testmagasság mellett a zubbony vagy a köpeny mintegy 0,5 cm-rel (elfogadottan 0,4 cm-rel) hosszabb és fordítva: az átlagos méretnél szűkebb mellkas esetén ez a hosszúság kb. 0,5 cm-rel csökken. A különbség nem tűnik nagynak, de ha pl. 170 cm-es magasságot feltételezve a 84 és 120 cm-es mellkasi méretek eseteit hasonlítjuk össze, akkor megállapíthatjuk, hogy a hosszúsági különbség 3,5 cm-t tesz ki. Példaként a 3. táblázat szolgál.

3. táblázat

Magasság (cm)	170									
Mellkasi méret	84	88	92	96	100	104	108	112	116	120
Zubbonyhossz.	69,8	70,2	70,6	71	71,4	71,8	72,8	72,6	73	73,4
Hossz. különbség	-1,6	-1,2	-0,8	-0,4	—	+0,4	0,8	+1,2	+1,6	+2

A vizsgálatok azt is kimutatták, hogy a derék vonalához viszonyított hossz-méreteknek is eltérőeknek kell lenni attól, mint ami az emberek antropometriai méreteiből tűnik ki. Az ember magassági méreteinek minden 5 cm-re – azonos mellkasi méret mellett – a derékhoz mért hossz 0,8 cm-rel növekszik, illetve csökken. Viszont a gyakorlat azt mutatja, hogy – azonos mellkasi méret esetén – a ruha derékvonalának az elhelyezése akkor a leghelyesebb, ha a testmagasság 5 cm-enkénti növekedésével a fokozatok 1,2-1,3 (elfogadott az 1,3) cm-t tesznek ki.

A ruha egyéb méreteire pl. a váll magasságában mért hátszélességre, ujjak, nadrágszárak hosszára és sok más konstrukciós adatra, szorosan a mértékből folyó fokozatokat alkalmazzák.

A kész ruhadarab méreteinek a meghatározásánál az a kidolgozott alapelv volt az irányadó, hogy a sziluett arányait – az egyes testalkati típusoknak megfelelő ráhagyások útján – javítsák.

★

Ahhoz, hogy a kész egyenruhát és köpenyeket a felhasználók szempontjából helyesen választhassuk ki (igazíthassuk hozzá), az alábbi alapelveket kell betartani:

1. Ha a felhasználó mellkas körüli mérete (ingre mérve) 94–95, vagy 96–98 cm-t, derékban pedig 84–86 cm-t, magassága pedig (a fejtetőtől a lábbeli nélküli talpig mérve) 168–172 cm-t tesz ki, akkor a zubbony, a viharkabát, vagy a köpeny ruhapróbájánál azt a ruhadarabot kell kiválasztani, melynek címkéjén $\frac{96 - 170}{\text{derék } 86}$ felirat van. Ha a felhasználó derékban feltűnően karcsú, méreteit illetően 78–82 cm között mozog, a többi méret pedig az előzőnek megfelelő, akkor a $\frac{96 - 170}{\text{derék } 80}$ jelzésű ruhát kell kiválasztani. A derékban testesebbek számára a $\frac{96 - 170}{\text{derék } 92}$ jelzésűt stb.

2. A szélességi és magassági méretnagyságok azon csoportjában, ahol a derékméretnek nincsenek megkülönböztetve, az egyenruhát, például a nadrág bővítése lehetőségének a figyelembevehetőségével kell kiválasztani. Ezt a varratoknál hagyott tartalék kiengedésével a szűkítés pedig a nadrág övére varrt speciális szabályozókkal oldható meg. A zubbony és a köpeny derékban megfelelő ráhagyással készül, tehát szűkítést vagy bővítést nem igényel (természetesen akkor, ha a derék- és a csípőméret a ruha címkéjén megadott 5–8 cm-es tolarenciát nem lépi túl).

3. Zömök testalkatú és szélesebb vállú személyeknél megfelelőbb lesz a kisebb méretű egyenruha. Például, ha a mellkasi méret 98–100 cm, a testmagasság pedig 160–170 cm, akkor a 96 cm méretű öltönyt kell kiválasztani, figyelembe véve a magasságot és a derék méreteit.

4. A ruhák kiválasztásánál igen fontos a felhasználó magasságának, valamint a felső és alsó végtagok hosszának a figyelembevétele. Például 172–173 cm-es magasságnál, ha a törzs és a végtagok viszonylag hosszúak, helyesebb a 175 cm-es magasságnak megfelelő öltözetet kiválasztani; ebben az esetben az ujjak hossza jó lesz, a nadrágszárat pedig 1–2 cm-rel kell csak rövidíteni. De fordítva is – ha az alsó végtagok viszonylag hosszúak, akkor a törzs és a felső végtagok rövidebbek; ilyenkor is helyesebb a nagyobb magasságnak megfelelő öltönyt kiválasztani, mert a nadrágszár jó lesz és csak az ujjakat kell rövidíteni.

5. A köpenyek kiválasztása a ruha kiválasztásának alapelveihez hasonlóan történik (különösen, ha posztó köpenyről van szó). A köpeny kiválasztása mindamellettt jóval könnyebb, mivel azt ruhára próbálják, amely a testalkat felépítésében észlelhető mindennemű rendellenességet és eltérést kiegyenlít.

A köpenynek olyan hosszúnak kell lenni, hogy begombolás és (nyári köpeny esetén) az öv becsatolása után a szára a padlótól (a testmagasságtól függően) 42–52 cm-nyire legyen.

6. Ha a felhasználó mellkasi mérete 94–98 cm, magassága pedig 168–173, akkor a 96–170 jelzéssel ellátott köpenyt kell felpróbálni.

Az a tapasztalat, hogy a múlt év tavaszán bevezetett nyári tisztí köpenyek kiválasztása rendkívüli nehézségekbe ütközött. Megállapítható volt, hogy a tisztíkar gyakran egy, sőt két számmal kisebb köpenyt választott.

A nyári köpeny szabása – a polgári divatot követve – bővebb méretű. Ezért a kisebb méretű köpeny kiválasztása nem helyes. Nemcsak azért, mert a köpeny funkcionális képességeit csökkenti (akadályoz a mozgásban), hanem azért is, mert rontja a külső megjelenést, az öltözködési előírásokkal is ellentétes.

A sorállományú katonák gyakorló és kimenő ruháinak a kiválasztása és hozzáigazítása hasonló elvek alapján történik, mégis azzal a különbséggel, hogy az első évben (akár egy teljes méretnagysággal) bővebb ruhát kell adni, különösen ami a kimenő ruhát illeti. Ahogy azt a gyakorlat kimutatta, ennek a szabálynak a betartása szükségszerű arra való tekintettel, hogy a katona – az intenzív fizikai gyakorlatok és a szabályozott életütem következtében – hajlamos (különösen kerületi méretek tekintetében) a gyors fejlődésre és az első év alatt mintegy 3–4 kg-os súlygyarapodásra. Ennek nyomán a (bevonuláskor) feszesen hozzáigazított ruha szűkké válik.

A ruhadarabok egyedi hozzáigazításért az egységben a ruházati szolgálat főnöke, míg az alegységnél a századparancsnok felelős. Ezen túlmenően a ruházati szolgálat minden dolgozója köteles jól ismerni a ruhadaraboknak a felhasználóhoz való ésszerű és helyes hozzáigazítása alapelveit és szabályait.

Minden századparancsnoknak pontosan tudnia kell, hogy a hadseregben milyen ruhaméretek állnak rendelkezésre és milyen módon kell az ilyen vonatkozású adatokat, az alegység tényleges szükségleteinek a megállapítása céljából, előkészíteni. Ezen ismeretek hiánya a ruházati ellátmány helytelen megrendeléséhez vezethet, minek következtében olyan helyzet állhat elő, hogy az egyik egységhez vagy alegységhez többségben kis méretű, a másikhoz nagy méretű ruhák érkeznek.

A katonai ruhadarabok használati alkalmassága nagymértékben függ a helyes kiválasztástól és hozzáigazítástól. A ruházati szolgálat főnökei és dolgozói kötelesek a vételező helyeken a felhasználónak a ruha helyes kiválasztásában segítséget nyújtani és nem engedhetik meg olyan helyzet kialakulását, hogy a felhasználó egy vagy két mérettel szűkebb, vagy bővebb ruhát, vagy köpenyt válasszon ki.

A sorozás ruházati biztosítása, a katonák külső megjelenése

(Megjelent a Przegląd Kwatermistrzowski c. folyóirat
1976. évi 2. számában)

(Fordítás)

A ruházati szolgálat által megvalósított intézkedések végeredményben el kell, hogy ériék a katonák magas színvonalú külső megjelenését.

A katonák helyes külső megjelenéséért végzett munkának olyan állandó és jól szervezett folyamatnak kell lenni, amely minden szervezeti formát és a vezetést minden szintjét érinti. E cél megvalósítása a ruházati szolgálat egész apparátusától megfelelő tevékenységet követel. Azonban komoly feladat és szerep hárul az alegységek parancsnokaira és törzsfőnökeire is. A közösen végzendő ilyen irányú tevékenységet nem jellemezheti kampányszerűség – rendszeresnek és következetesnek kell lennie.

A csinos megjelenés problematikájának a ruházati szolgálat mindig nagy figyelmet szentelt. Ezt a szempontot elsődlegesként kezeli. A ruházati ellátmány szabványai ugyanis évente változnak, de a szolgáltató bázis is fejlesztésre és korszerűsítésre kerül. Ilyen körülmények között lényegessé válik – a ruházati ellátásban és a csapatok kiszolgálásában az optimális eredmények egyidejű elérése mellett – a rendelkezésre bocsátott eszközök legésszerűbb kihasználása.

A katonák csinos megjelenése – nemcsak a hadsereg vezetése által meg-szabott követelmények teljesítésére való tekintettel, hanem a legtágabb értelemben vett társadalmi érdek szemszögéből is – igen lényeges kérdés. A katonák külső megjelenése a társadalomnak a hadseregről, a vezető káderekről és a hadtápparátusról alkotott véleményét lényegesen befolyásolja.

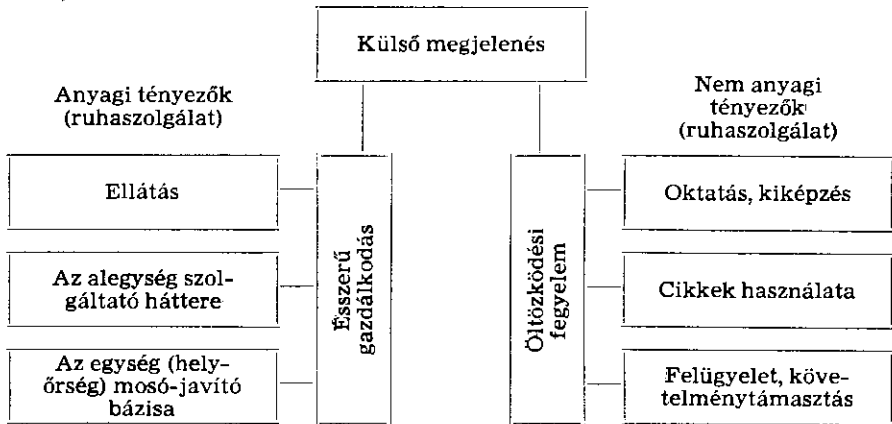
A katonák külső megjelenését befolyásoló anyagi és nem anyagi jellegű tényezők

A helyes külső megjelenést a tényezőknek két alapvető csoportja befolyásolja:

a) az anyagiak, amelyek közé az ellátó és szolgáltató funkciókat kell sorolni;

b) a nem anyagi jellegűek – amelyek a cikkek viselése és a ruházati fegyelem fogalomkörébe tartoznak.

A hatásgyakorlás két szférájának a kölcsönfüggését az 1. sz. rajz ábrázolja:

1. sz. rajz

A tényezők első csoportjában a folyamatos intézkedések megvalósítását meghatározó, az ellátás és a szolgáltatás megfelelő színvonalát biztosító elemek szerepelnek. A racionális ellátás, a helyes tárolás és a karbantartó műveleteknek a megszabott időben történő elvégzése a ruhadarabok használati tulajdonságait megőrzi és meghosszabbítja, megelőzi idő előtti elhasználódásukat, végső soron a takarékoság irányában hatnak.

A járandóságnak és a szolgáltatások körének a szabályozása (normázása) a gazdasági egység és az előjáró szint ruházati szolgálat apparátusának a hatáskörébe tartozik. A meghatározott szabályok és alapelvek az alegységparancsnokok és főnökük előtt általában ismeretesek, tehát e problematika kifejtése szükségtelen.

Az alegység szolgáltató bázisára azonban érdemes némi figyelmet szentelni.

A szolgáltató bázis az alegységekben az alábbiakból kell, hogy összetevődjék:

a) az alegység ruhatárából – melynek rendeltetése a kimenő és a gyakorló (szolgálati) ruhák megőrzése. Ezen túlmenően azokban az alegységekben, ahol zömmel speciális szolgálatot teljesítőket foglalkoztatnak (pl. a páncélosoknál) célszerű, a speciális és a munkaruhák megőrzésére különálló ruhatárt létesíteni;

b) gazdasági helyiségből – ahol maguk a felhasználók kisebb javításokat, karbantartó műveleteket végeznek, ruhadarabjaikat rangjelzéssel látják el és (kölcönösség alapján) fodrász-tevékenységet folytatnak;

c) szárítóhelyiségből – ahol maguk a felhasználók ruháikat, cipőiket és a maguk mosta apróbb ruhadarabjaikat szárítják, valamint – ha különálló helyiség nem áll rendelkezésre – a speciális és munkaruhákat megőrzik.

A ruhatáraknak és a gazdasági helyiségeknek a szabványok szerinti berendezését a ruházati szolgálat biztosítja. A szabványfelszerelést úgy alkották meg, hogy az lehetővé teszi a különböző létszámú, rendeltetésű és helyi körülmények között levő alegységeknek mind a helyőrségi, mind a tábori szükségleteik kielégítését.

A ruházati szolgálat rendelkezésére álló adataiból kitűnik, hogy a hadsereg igényei – ebben a vonatkozásban – teljes mértékben kielégítésre kerültek. Most főként e berendezéseknek a használatbavételkor helyes kihasználására, valamint megfelelő működőképességük fenntartására kell a figyelmet fordítani.

A katonák külső megjelenését befolyásoló, nem anyagi jellegű tényezők második csoportjában – mint ahogy már említettük – a használatbavétellel és a ruházati fegyelemmel kapcsolatos funkciók szerepelnek. Ilyen vonatkozásban a tevékenység három alapvető – együttesen ható, területét különböztethetjük meg:

- a) oktatás,
- b) felügyelet,
- c) a szabályrendeleti utasítások és előírások betartásának a megkövetelése.

Ennek az egyezményesen elfogadott felosztásnak elő kell segítenie a katonák csinos megjelenését biztosító, ezen tényezők lényegének és szerepének a megértését.

Az *oktatás* azon alapszik, hogy megismertessük a felhasználókkal ruházati járandóságait, a használat, a karbantartás, a megőrzés szabályait, a ruházaton végzendő kisebb javítások kötelezettségét, a ruhafajtákat, a viselési körülményeket, az öltözködés alapvető szabályait, a rangjelzések és kitüntetések viselésének módját, továbbá a felügyelet, a szabályok és előírások megkövetelésének alapvető formáit.

A *felügyelet* a szabályrendeletekben, előírásokban, az illetékes előjárók parancsaiban és utasításaiban foglalt rendelkezések ellenőrzését célzó funkció gyakorlását jelenti. Az alegység szintű felügyeleti rendszer összefüggéseit a 2. sz. rajz ábrázolja.

A felügyelet formáinak és fajtáinak a bemutatott rendszere, valamint a funkcionális személyek kötelezettségei a gyakorlatban is bizonyítják e tényező fontosságát, de tanúskodnak az alegység szerepének a jelentőségéről is. A gyakorlati élet bizonyítja, hogy ott, ahol a vezetés minden szintjén helyesen teljesítik a felügyelettel kapcsolatos feladatokat és a katonák külső megjelenése ellen kifogás nem merül fel, ott a katonai fegyelemben sem esik csorba.

A *megkövetelés* – a ruházat felhasználójára gyakorolt hatás rendkívül lényeges formája, amellyel felbecsülhetetlen szerepe van a nevelésben. Az alegységparancsnoki és politikai apparátusa széles skálájával rendelkezik az olyan módszereknek, amelyek az alegység mindennapi életében a szabályzatok és előírások rendelkezéseinek a katonáktól való megkövetelését biztosítják.

Megfontolandó lenne viszont az, hogy a felhasználókra gyakorolt hatás egyes formáit milyen módon és mikor kell alkalmazni ahhoz, hogy optimális eredmények legyenek elérhetőek. Egyúttal célszerűnek látszanak megítélni, hogy a hatás kifejtésének ez az időszaka az alegység parancsnoki apparátusa által tetszőlegesen választható-e ki, avagy más meghatározott tényezők által is determinált-c.

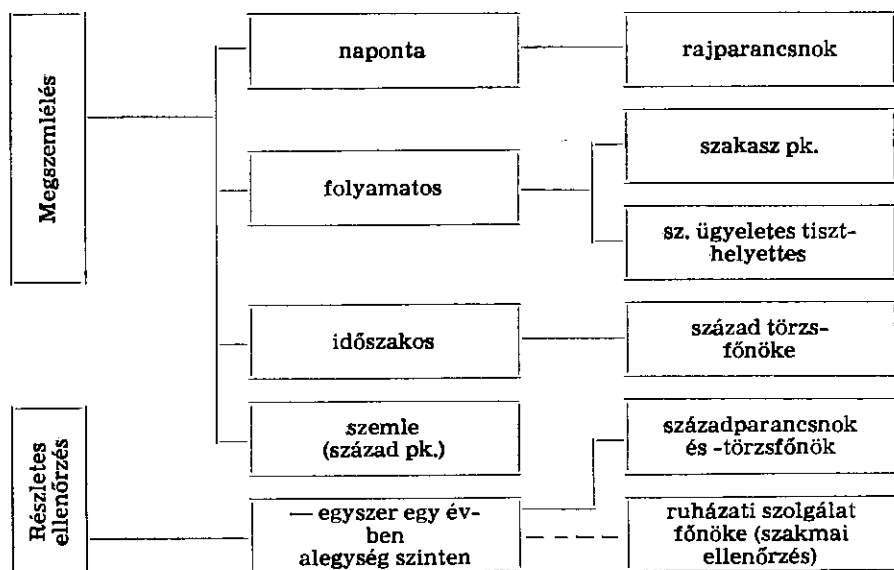
Az újoncok fogadása és ruházati ellátása

A ruházat felhasználójára gyakorolt hatást célzó tevékenység kezdeti időpontját nem lehet tetszőlegesen kiválasztani. E folyamatban ugyanis olyan emberi közösségek vesznek részt, melyek között meghatározott függések és kapcsolatok jönnek létre.

A felügyelet
formái

A felügyelet
fajtái

A közvetlen fel-
ügyeletet gyakorló
személyek

2. sz. rajz

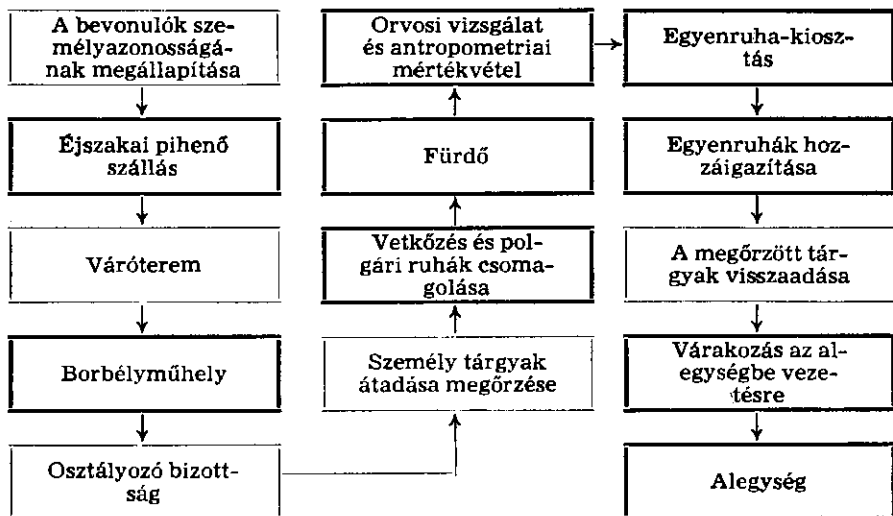
Az első ilyen közösség a gazdasági egység ruházati szolgálatának apparátusa, a második a parancsnoki, a politikai és a törzsfőnöki apparátus, majd végül a harmadik – a felhasználó katonák közössége. Meg kell jegyezni, hogy e különböző közösségek a tevékenységbe különböző időpontokban kapcsolódnak be. E mechanizmus könnyebb megértése érdekében el kell különíteni e közösségek tevékenységének egyes időszakait. Az ilyen vonatkozásban szerzett eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a tevékenységet már a tényleges szolgálatra behívott újoncnak az alegységbe való beosztása előtt el kell kezdeni. Az újoncnak a katonasággal való első találkozásától és e találkozáskor nyert benyomásától függ ugyanis a katonai szolgálathoz fűződő további viszonya.

A tényleges katonai szolgálatra behívott újoncok fogadásának a biztosítása rendkívül összetett feladat. Számos különmemű – ezen belül a ruházati szolgálat által megvalósítandó – tevékenységet követel, amelyeket meghatározott időben és meghatározott sorrendben kell elvégezni. E műveletek három alapvető szakaszát különböztethetjük meg, nevezetesen:

- a) az első – az előkészítő szakasz;
- b) a második – a tulajdonképpeni fogadás;
- c) a harmadik – a besorozott katonák asszimilálódása az alegységben.

Előkészítő szakasz

Az előkészítő szakaszban a besorozott újoncok ruházati ellátásával kapcsolatos feladatok végrehajtása tekintetében a legfőbb teher az egység ruházati szolgálatának a vállán nyugszik.

Jelmagyarázat:

→ a bevonuló útja;

a ruházati szolgálattal kapcsolatos tevékenység.

3. sz. rajz

E szakasz alapvető intézkedéseivel az alábbiakat sorolhatjuk:

- a) megfelelő méretű és mennyiségű kimenő- és gyakorlóruházat felhalmozása;
- b) azoknak a helyiségeknek a kijelölése, előkészítése és kellő berendezése, ahol a katonák bevonulása során a ruházati ellátás biztosításával kapcsolatos műveleteket végezni fogják;
- c) a bevonulók fogadása helyén e műveletek elvégzését célzó személyzet kiválasztása, kioktatása és eligazítása;
- d) kapcsolat felvétele a szervezési-nyilvántartó részleggel abból a célból, hogy az előreláthatóan bevonulók méreteire vonatkozó adatokat és szervezeti beosztásukat megismerjék;
- e) a ruhák testméret szerinti kiválasztását (hozzáigazítását) szolgáló helyiség előkészítése, megfelelő mennyiségű kimenő- és gyakorlóruha összegyűjtése;
- f) az újoncok elhelyezési körletének és az alegység gazdasági hátterének a megfelelő felkészítésében való részvétel.

Az előkészítő szakasz feladatainak a helyes és időben való végrehajtása meg kell, hogy könnyítse a bevonulók tényleges fogadását és az alegységbe való beilleszkedését és a további szakaszokban végzendő munkákat.

A tényleges fogadás szakasza

Ez a szakasz olyan műveletek összességét tartalmazza, melyek realizálásában az újoncok fogadásának folyamatában mindhárom közösség részt vesz. E

közösségek tevékenységének helyes megszervezése a fogadás zavarmentes lebonyolítását biztosítja.

Az újoncok fogadása és az alegységekbe való besorolása céljából az egység ún. „újoncfogadó pontot” létesít. A fogadó pont létrehozását a katonai egység parancsnoka – a katonai kerület parancsnokának a rendelkezései és útmutatásai alapján – napiparancsban rendeli el. A fogadó pont szervezetét a 3. sz. rajz ábrázolja.

Mint ahogy a bemutatott szervezeti sémából kitűnik, a ruházati szolgálat az újoncok fogadási folyamatában mintegy 60%-ban vesz részt. Ezért az a problematika valamivel részletesebb megtárgyalást igényel. Mi hát az egyes pontok feladata és a ruházati szolgálatnak ebben mi a szerepe?

Éjszakai pihenőszállás

Az egységhez éjszaka érkező bevonulók pihentetésére szolgál. Az ezt a célt szolgáló helyiségben ágyneművel ellátott ágyaknak, törülközőknek és egyszeri használatra elegendő szappanoknak kell lenni. Az alapvető berendezést számolyok és fogasok egészítik ki.

Borbélyműhely

A megfelelően felszerelt ezen helyiség a bevonulók ilyen irányú igényeinek a kielégítését szolgálja, amellyel megismerteti velük az ezen szolgáltatás igénybevételének az adott egységben vagy helyőrségben kialakult módját.

Vetkőző- és polgári ruhát csomagoló helyiség

A bevonuló itt tordanadrágot és papucsot kap. A polgári ruha levetése után ezeket magára ölti. A levetett polgári ruhát papírba csomagolja, majd azt megcímszi, a családhoz való elküldés céljából. Az eszközök kiadása, valamint a polgári ruha becsomagolásában megfelelő segítségnyújtás az erre a célra kirendelt és kellően kioktatott katonák feladata. Tevékenységüket az egység által kijelölt hivatásos tiszthelyettes felügyelete alatt végzik. A helyiséget spanyolfallal, megfelelő mennyiségű asztallal, székekkel, mérleggel, valamint csomagolópapírral és zsineggel kell ellátni. Legyen még a helyiségben címzés-mintát és postai irányítószámokat tartalmazó füzet.

Fürdő (mosdó)

A fürdőben a bevonuló, egyszeri használatra törülközőt és szappant kap. Fürdés előtt leveti és a kijelölt kosárba dobja az előzetesen kapott tordanadrágot. Fürdés után ugyancsak a szennyeskosárba dobja az elhasznált törülközőt. A megmaradt szappant az erre a célra kijelölt gyűjtődobozba teszi. Ezután ismét kap tordanadrágot és azt felöltve az orvosi vizsgálatra kijelölt helyre megy.

Orvosi vizsgálat és antropometriai mértékvétel

Az orvosi vizsgálat közben antropometriai mértékvételre kerül sor, melynek kapcsán a testmagasságot, a fej, a nyak és a mellkas területét, valamint a lábfej hosszát mérik. A kellően kioktatott egészségügyi, vagy erre a célra kijelölt más katona, az adatokat az osztályozó bizottság által előzően kiadott információs kartonra vezeti. Ez a karton a továbbiakban a ruházat kiadásának alapjául szolgál.

Ruhakiosztás

A bevonulás ruhabiztosítási folyamatának ez az egyik legfontosabb láncszeme. A bevonuló itt teljes kimenő- és gyakorlóruha-készletet kell, hogy kapjon a kiegészítő kellékekkel együtt. A ruházat elvitelét szolgáló málhászakot is itt kell kapnia. A második rend gyakorlóruhát és a többi tartozékot az újonc az alegységben kapja meg. A ruhák gyors és helyes kiosztását az antropometriai adatokat tartalmazó információs karton segíti. A ruházatot a kellően kioktatott katonák segítségével jól képzett ruházati raktárkezelőknek kell kiadni. A kiadott ruhadarabok nem lehetnek deformáltak, gyűrődöttek. Amellett a jövődöbéli felhasználó igényeit is ki kell, hogy elégítsék, főleg azt véve figyelembe, hogy a szolgálat második évében a testalkat fejlődési változásokon megy át. Ezt a célt szolgáló helyiséget úgy kell berendezni, hogy az akasztós és a polcos ruhadarabok fajtájuk és méretük szerint elhelyezhetők legyenek. Az ellátószemélyzet jó munkájának a biztosítására a ruházat- és lábbeli méreteket tartalmazó táblázatnak is kéznél kell lennie.

Az egyenruhák hozzáigazítása

Az erre a célra kijelölt helyiségben megfelelő mennyiségű fogasnak, zsámolynak, asztalnak, tükörnek, valamint a ruhamintákat ábrázoló képeknek kell lenni. A ruhák hozzáigazítását az alegységek tapasztalt törzsfőnökeinek kell irányítani, akiket megfelelően kioktatott és eligazított rajparancsnokok segítenek. Ebben a helyiségben az újoncok – a rajparancsnokok segítségével és a mintaábrákra támaszkodva – felvételezett ruháikat megigazítják. Előbb a kimenő-, majd a gyakorlóruhák kellő összeválogatását és kiigazítását az alegység törzsfőnöke személyesen ellenőrzi. Ha megállapítja, hogy a ruhadarabok nem illenek össze, az újoncot visszaküldi a vételező helyre, hogy ott a helyes méretű és fajtájú ruhadarabra való kicserélés megtörténjen. A ruhadarabok megfelelő összeválogatása és kiigazítása után az újoncot, gyakorlóruhában az alegységhez való elvezetés végett a váróhelyiségébe kell küldeni.

Az alegységhez való elvezetés váróhelyisége

Itt gyülekeznek a bevonulók ahhoz, hogy őket az illetékes alegységhez vezessék. Ebben a helyiségben fogasokat, valamint kosarakat, vagy tartályokat (egy kosarat, vagy tartályt két főre) kell tartani, amelyek arra szolgálnak, hogy a kimenőruhákat gyűrődésmentesen lehessen az elhelyezési körletbe vinni. A várakozás helyén a rajparancsnokok kötelesek a bevonulóknak ismertetni a kimenő- és gyakorlóruhák használati szabályait.

Az újoncok asszimilálódása az alegységben

Az alegység ruházati gazdálkodási tevékenységének, valamint ezen tevékenység által a katonák helyes külső megjelenésére gyakorolt hatásnak a további megismerése szempontjából, a katonaelet ezen szakasza ugyancsak igen fontos. Ebben az időszakban az újoncok meg kell, hogy ismerkedjenek a cikkeknél használatára, megőrzésére, javítására és karbantartására vonatkozó szabályokkal, meg kell, hogy ismerjék a különböző ruhadarabok, a rangjelzések és a kintüntetések (jelvények) viselésének az előírásait, továbbá meg kell, hogy ismerjék az alegység szolgáltató bázisát – a gazdasági helyiséget, a ruhatárt és a szárítószobát, valamint meg kell, hogy értsék ezeknek a berendezéseknek a szerepét.

Az újoncok asszimilációja az alegységben a mintaszerűen berendezett elhelyezési körletek (szobák) bemutatásával kell, hogy elkezdődjék. Az alegység törzsfőnöke be kell, hogy mutassa az ágyak helyes bevetési módját, a személyi tárgyakkal az éjjeliszekrényekben való elhelyezését. Ebben az időszakban kell az újoncokat kioktatni a berendezés különböző változatainak alkalmazási lehetőségeire.

A soron következő tevékenység az újoncok megismertetése az alábbiakra vonatkozó szabályokkal:

- a ruhadarabok megjelölése az alegység és a felhasználó személyi jelzéssel;
- az alegység gazdasági helyiségeinek a használata;
- az alegység ruhatárának munkarendje, a ruhák átvétele, megőrzése és kiadása tekintetében;
- a ruhaszártó helyiség igénybevétele.

E témaköröket illető oktatásokat az újoncokkal gyakorlati foglalkozások formájában – ugyancsak az alegység törzsfőnöke tartja. Ezenkívül, gyakorlati módon és az alegység-raktárnok szolgálatvezető részvételével az alegység törzsfőnöke az újoncokkal köteles megismertetni az egység ruházati raktárának igénybevételevel kapcsolatos teendőket és szabályokat.

Az újoncok asszimilálódásának a folyamata az alegység gazdasági funkciójával való megismerkedésével nem ér véget. Az alegység parancsnoki, politikai és gazdasági apparátusának a beilleszkedéssel, a felügyelet gyakorlásával, a szabályzatoknak és előírásoknak az ezen a vezetési szinten kötelező rendelkezési megkövetelésével kapcsolatban további feladatai is vannak.

*

Ebben a cikkben érintett kérdések a problematika egyik részletét képezi, annak a bemutatónak, amelyet a Sziléziai Katonai Kerület egyik harcokcsi-alegysége szervezett a múlt esztendőben, a Lengyel Néphadsereg hadtápszolgálat vezetői számára bemutatott gazdasági tárgyú gyakorlaton.

A közölt anyag célja az újoncok fogadása, a ruházati ellátás, valamint a megfelelő külső megjelenés biztosítása terén szerzett és általánosított tapasztalatokat, eljárási módszereket és formákat elterjeszteni. Rámutat egyúttal a felelős beosztású személyek által a ruházat felhasználójára gyakorolt hatásoknak a kölcsönös összefüggéseire, valamint alegység szinten néhány optimális gazdasági megoldásra.

TARTALOMJEGYZÉK

Politikai munka a hadtápszolgálatban

Sándor György ezds.	A párt közművelődési határozata a megvalósulás útján gyógyintézeteinkben és üdülőinkben —	3
---------------------	---	---

A hadtápbiztosítás elmélete

Dr. Kazinczi István alez.	Lőszerfelhasználás tapasztalatai a második világháborúban — — — — —	13
---------------------------	---	----

Harckészültség és hadtápképzés

Kapus Gyula ezds. Sáfár Bálint alez.	„SZOJUZ-76” parancsnoki és törzsvezetési gyakorlat hadtáp tapasztalatai — — — — —	39
Persztegi Endre fhdgy.		
Tóth András alez.	Audiovizuális eszközök alkalmazása a hadtáp kiképzésben — — — — —	52

Csapatgazdálkodás elmélete, ellátási gazdálkodás, katonai közlekedés

Balogh Lajos alez.	Az MNK energiagazdálkodásának kihatásai az MN üzemanyag-ellátására — — — — —	59
Dr. Kajdi József alez.	Korszerű hadtáp adatbázis kialakítása — — —	70
Bogdány Tamás fhdgy.	Az élőknerő felhasználás tervezésének szükségessége és lehetőségei az MN működési és fenntartási jellegű tevékenység-rendszerében —	78
Pálinkó Károly őrgy. Hrickó András szds.	Egy módszertani bemutató foglalkozás tapasztalatai — — — — —	89
Dr. Nagy Tibor egyetemi tanár	A katonai pénzügytan alapkérdései — — —	97

Külföldi folyóirat szemle

Fordítás	Az anyagi eszközök egységes nyilvántartási rendszeréről — — — — —	113
Fordítás	A fürdő szolgáltatás jelentősége és követelményei	120
Fordítás	Útmutató a hivatásos és a sorállományú katonák egyenruhájának testre méretezéséhez — — —	124
Fordítás	A sorozás ruházati biztosítása, a katonák külső megjelenése — — — — —	129

СО Д Е Р Ж А Н И Е

Политическая работа в службе тыла

Полковник ШАНДОР Дьёрдь	Выполнение решения партии о всеобщем образовании в лечебных учреждениях и домах отдыха	3
----------------------------	--	---

Теория тылового обеспечения

Подполковник д-р КАЗИНЦИ Иштван	Опыт расхода боеприпасов во второй мировой войне	13
------------------------------------	--	----

Боевая и тыловая подготовка

Полковник КАПУШ Дьюла	Опыт работы тыла на командноштабном учении „СОЮЗ-76”	39
--------------------------	--	----

Подполковник
ШАФАР Балинт
Ст. лейтенант
ПЕРЕСТЕГИ Эндре

Подполковник ТОТ Андраш	Аудивизуальные средства в тыловой подготовке	52
----------------------------	--	----

Теория войскового хозяйства, снабжение, хозяйствование, военное сообщение

Подполковник БАЛОГ Лайош	Влияние энегохозяйства ВНР на снабжение горючим ВНА	59
-----------------------------	---	----

Подполковник д-р КАЙДИ Йожеф	Формирование современной базы тыла	70
---------------------------------	------------------------------------	----

Ст. лейтенант БОГДАН Тамаш	Необходимость планирования и возможности использования живой силы в системе деятельности ВНА	78
-------------------------------	--	----

Майор ПАЛИНКО Карой	Опыт методического показа	89
------------------------	---------------------------	----

Капитан
ХРИЦКО Андраш

Профессор д-р НАДЬ Тибор	Основы воинского финансирования	97
-----------------------------	---------------------------------	----

Обзор зарубежной печати

Перевод с русского	О единой системе учета материальных средств	113
--------------------	---	-----

Перевод с польского	Указания по подгонке обмундирования кадрового и состава срочной службы	120
---------------------	--	-----

Перевод с польского	Значение и качество купальных услуг	124
---------------------	-------------------------------------	-----

Перевод с польского	Вещевое обеспечение призыва и внешний вид солдат	129
---------------------	--	-----

M E L L É K L E T E K

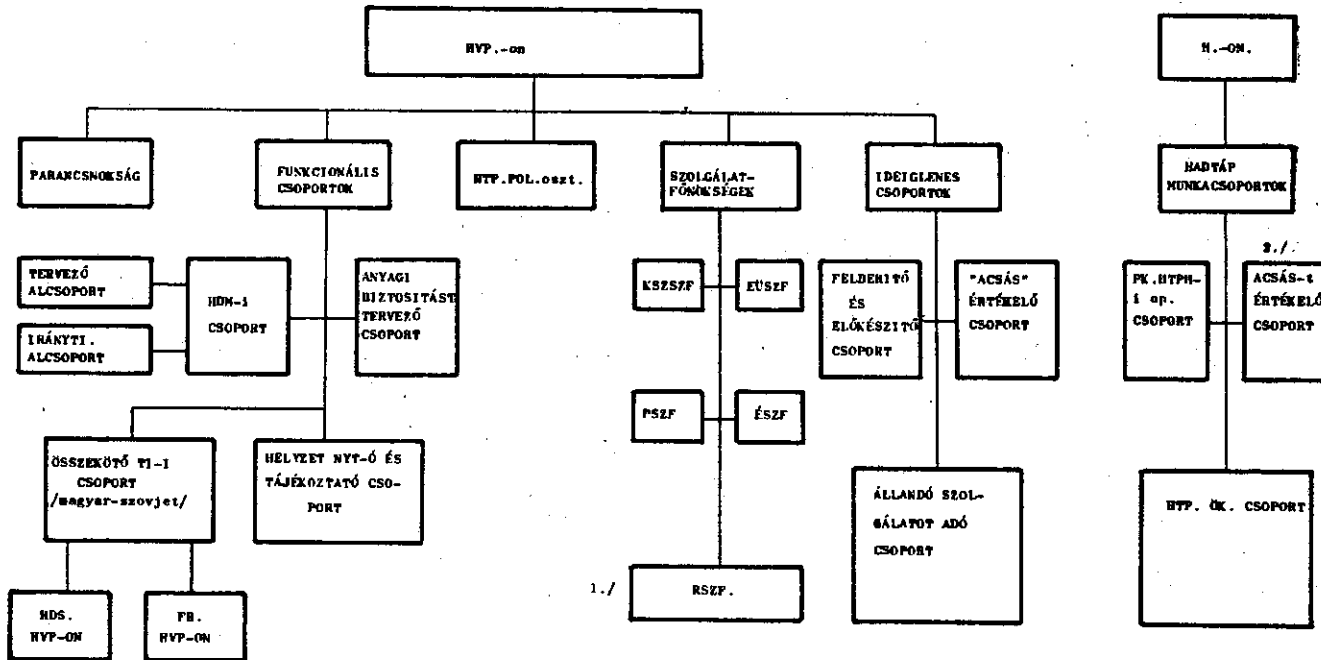
a "SZOJUZ-76" parancsnoki és törzsvezetési
gyakorlat hadtáp tapasztalatai c. cikkhez

/1-4.sz.melléklet/

2. sz. hiányzik

A RDS. HADTÁPTÖRÉS CSOPORTOSÍTÁSA.

/: változat /

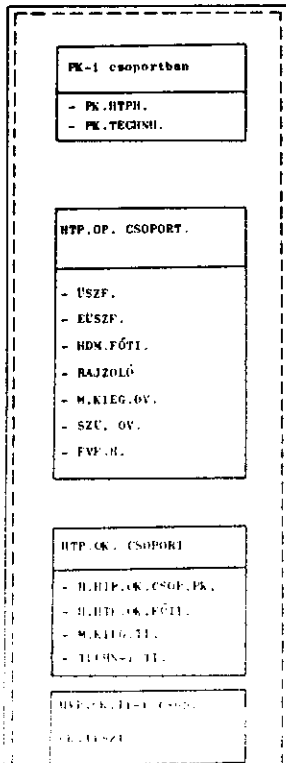
MEGJEGYZÉS: 1./ Hadiállomány esetén.
2./ Részvétel a csoport munkájában.

MDS. MVP. ÁLLOMÁNTANAK CSOPORTOSÍTÁSA DIREKTÍVA ÉRKEZÉSEKOR.

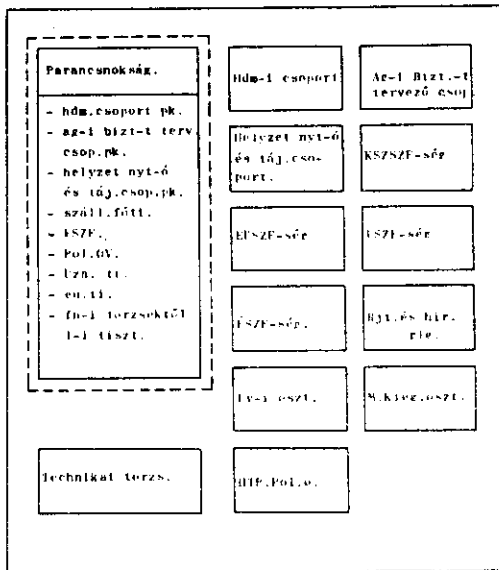
/: alapfelállítás :/

HADTÁPVEZETÉSI PONTON

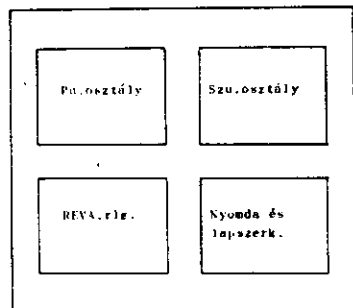
HARCÁLLÁSPONT

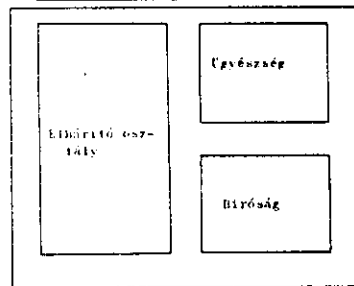
I.sz. vezetési csoport:

II.sz. vezetési csoport:

III.sz. vezetési csoport:

Megjegyzés: Jelentést feldolgozó csoport II-on /: HDM-1; TLOHU-1; FV-1:/

 Tervezési munkát betöltő csoport HVP-on.

AZ ÁTTORÉS LŐSZERBIZTOSÍTÁSA A II. HDS. TÁMADÓ HADNŰVELETÉBEN.
/ Egy változat /

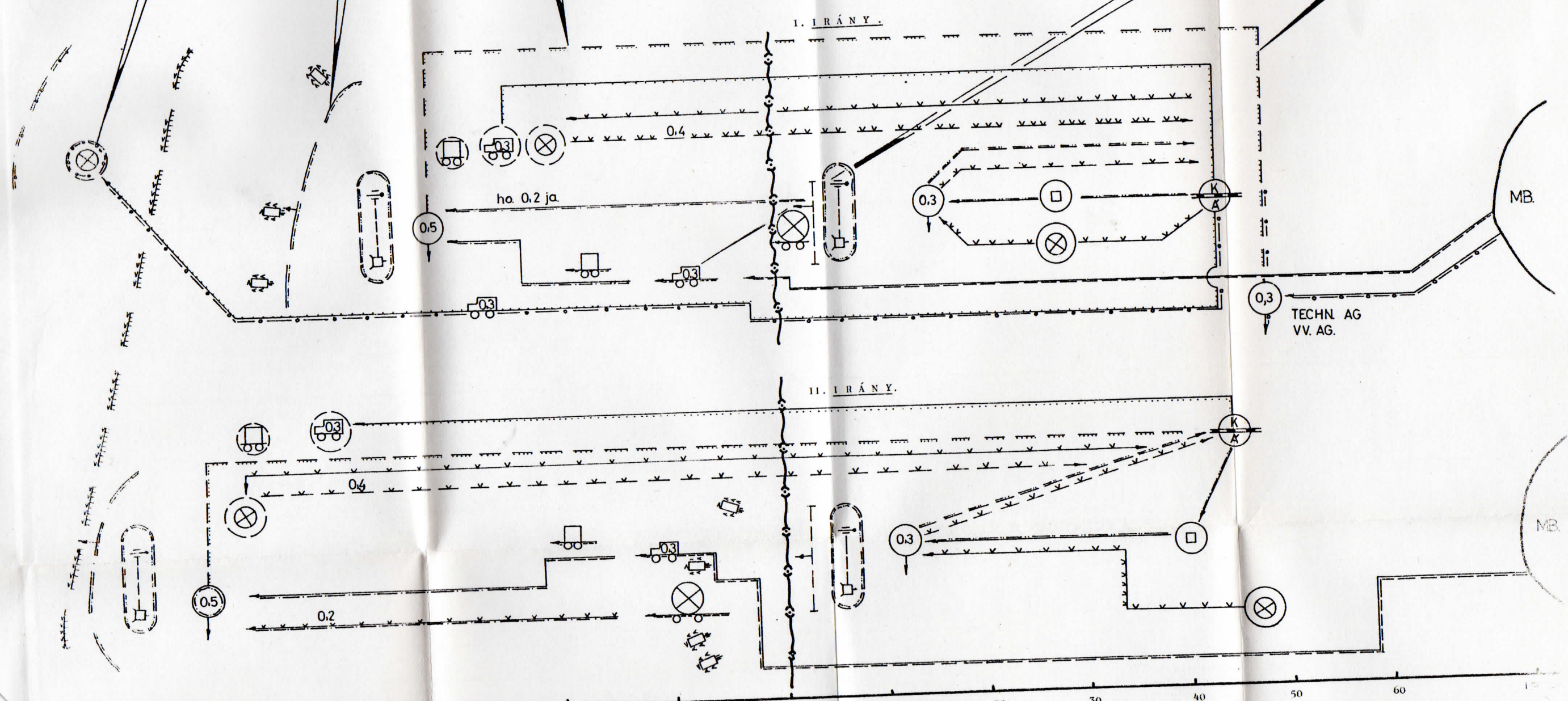
A NAPI VÉGI FELTÖLTÉS-
HÉZ A HDS. UTÁNSZÁLLÍT
0,3 JA.-1.
LESZ A NAP VÉGÉN: MK
/: 1,3 ja. :/

FOGY AZ ÁTTORÉS TÜZE-
LŐKÉSZÍTÉSE, A TÁM.KI-
FEJLESZTÉSE SORÁN
/N2/ 1,5 ja.

A HDS. UTÁNSZÁLLÍT 0,3
ja., a HO.VÉTELEZ 0,4
ja.-t.
ÖSSZESEN LESZ A TEK.
ELŐTT MK+KK+0,3 ja.
/: 1,3+0,2+0,3 = 1,8 :/

HATÁRÁTLÉPÉSHEZ A HDS
BESOROL 0,3 JA. LŐSZERT,
IGY A HO.MK. KK. 0,3
JA-AL RENDELKEZIK.
/: 1,3+0,2+0,3 = 1,8 :/

A TÁMADÁSRA VALÓ KÉ-
SZENLÉTKOR A HO.MK+
KK+0,3 JA. FÖLDRE RA-
KOTT KÉSZLETTEL REN-
DELKEZIK
/: 1,3+0,2+0,3 = 1,8 :/

LEGYÁRÁZAT:
----- ezred száll. eszköze
----- hadosztály száll. eszk.
----- HDS. száll. eszköze
----- üres futás

MB.

MB.

TECHN. AG
VV. AG.

СЕКРЕТНО!

ПЛАН ТЫЛОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАСТУПАТЕЛЬНОЙ ОПЕРАЦИИ ЧА

07 07 1976

УТВЕРЖАЮ:
07 1976

КОМАНДУЮЩИЙ АРМИЕЙ

ПОДВОЗИМЫЕ	18296 Т	САН ПОТЕРЫ	6%	8050 ЧЕЛ
СРЕАН СУТОЧН ПОДВ	4574 Т	НЕОБХОДИМО ЭВАК		1520 ЧЕЛ
РАСПОЛОЖАЕМАЯ ГРУ	4319 Т	СРЕДНЕМ ПО ДНЯМ		523 САН АВТ
ВОПОДЕМНОСТЬ		НАЛИЧИЕ САН		
ЗАПАС МАТЕРИАЛН	„ВЗ”	ТРАНСПОРТА		
НЫХ СРЕДСТВ				

ПОДВОЗИМЫЕ	22200 Т	САН ПОТЕРЫ	14%	1970 ЧЕЛ
СРЕАН СУТОЧН ПОДВ	551 Т	НЕОБХОДИМО ЭВАК		5930 ЧЕЛ
РАСПОЛОЖАЕМАЯ ГРУ	4824 Т	СРЕДНЕМ ПО ДНЯМ		571 САН АВТ
ВОПОДЕМНОСТЬ		НАЛИЧИЕ САН		
ЗАПАС МАТЕРИАЛН	100%	ТРАНСПОРТА		
НЫХ СРЕДСТВ				

ПОДВОЗИМЫЕ	6043 Т	САН ПОТЕРЫ	19%	2600 ЧЕЛ
СРЕАН СУТОЧН ПОДВ	560 Т	НЕОБХОДИМО ЭВАК		467 САН АВТ
РАСПОЛОЖАЕМАЯ ГРУ	„ВЗ”	НАЛИЧИЕ САН		
ВОПОДЕМНОСТЬ		ТРАНСПОРТА		
ЗАПАС МАТЕРИАЛН	„ДЗ”			
НЫХ СРЕДСТВ				

КАЛИЧЕСТВО МАТ. СРЕДСТВ НА УКОМЛЕК ТОВАНИЕ ВОВРЕМЯ ПЕРЕГРУППИРОВКИ БОЙСК

ГОРЮЧИЕ	2101 Т
ПРОДОВОЛЬСТВИЕ	203 Т
БОЕПРИПАСЫ	517 Т

ИТОГО ОПЕРАЦИЯ

ПОДВОЗИМЫЕ	40800 Т	САН ПОТЕРЫ	20%	3311 ЧЕЛ
СРЕАН СУТОЧН ПОДВ	5419 Т	НЕОБХОДИМО ЭВАК		3180 ЧЕЛ
РАСПОЛОЖАЕМАЯ ГРУ	5610 Т	СРЕДНЕМ ПО ДНЯМ		665 САН АВТ
ВОПОДЕМНОСТЬ		НАЛИЧИЕ САН		
ЗАПАС МАТЕРИАЛН	„ВЗ”	ТРАНСПОРТА		
НЫХ СРЕДСТВ				

МЕДИЦИНСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ В ПОЛУСЕ НАСТУПАТЕЛЬНОЙ ОПЕРАЦИИ

БЕНА	24000 КОЕК
КА-ГВВ	218 КОЕК
БАВЕН	1382 КОЕК
КАД	6000 КОЕК

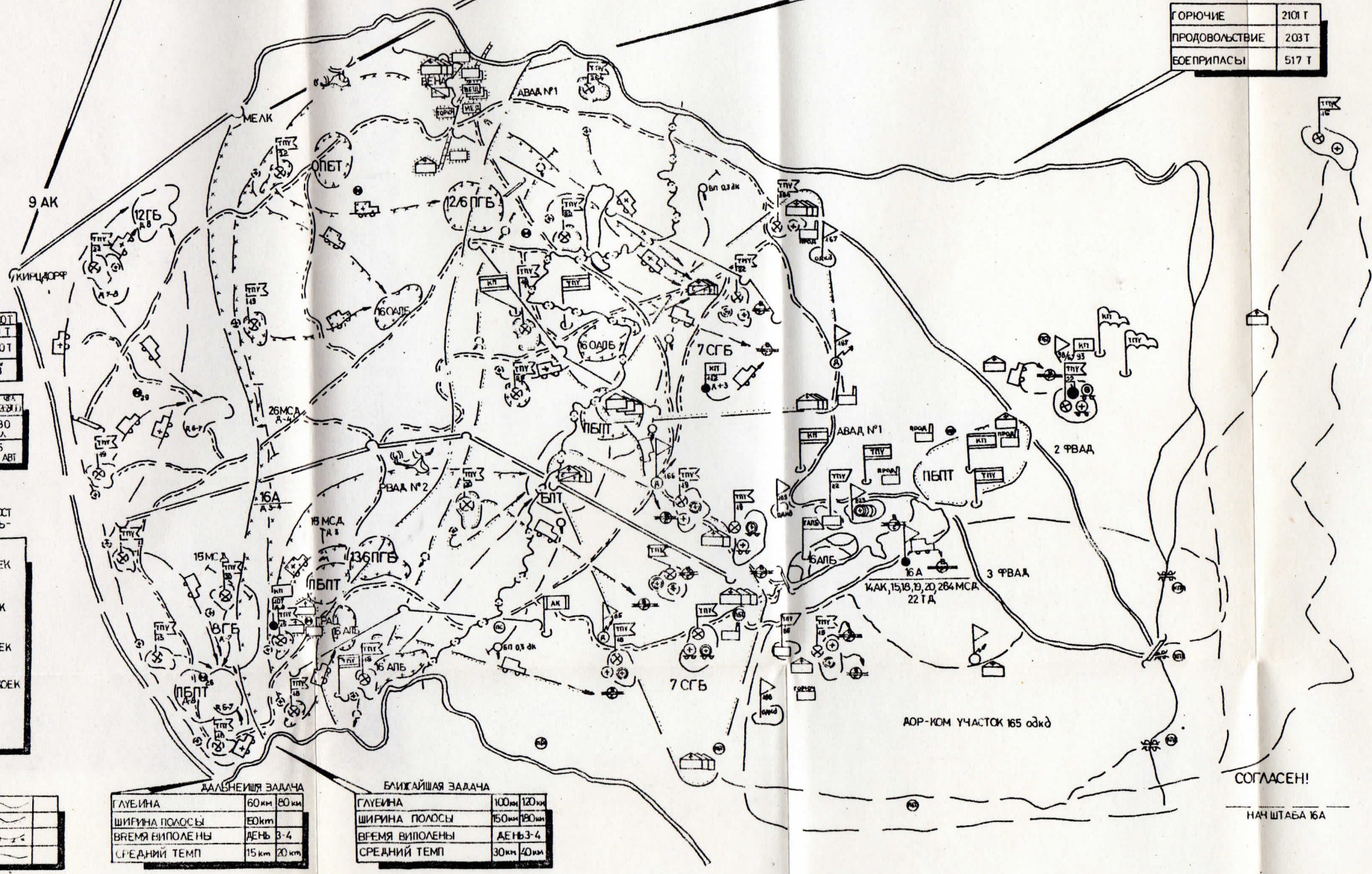
ВНЕШНЕЕ ПОЛОЖЕНИЕ	
САМЫЙ БЛИЗКИЙ ЗАДАЧА	
САМЫЙ ДАЛЬНИЙ ЗАДАЧА	

ДАЛЕЙШАЯ ЗАДАЧА

ГЛУБИНА	60 км	80 км
ШИРИНА ПОЛОСЫ	60 км	
ВРЕМЯ ВЫПОЛНЕНИЯ	ДЕНЬ 3-4	
СРЕДНИЙ ТЕМП	15 км	20 км

БЛИЖАЙШАЯ ЗАДАЧА

ГЛУБИНА	100 км	120 км
ШИРИНА ПОЛОСЫ	150 км	180 км
ВРЕМЯ ВЫПОЛНЕНИЯ	ДЕНЬ 3-4	
СРЕДНИЙ ТЕМП	30 км	40 км

СОГЛАСЕН!

НАЧ ШТАБА 16А

ЗАМ КОМ 16А ПС ТЫЛА

НАЧ ШТАБА ТЫЛА 16А